

Castrenianumin
toimitteita

28

FOLIA HUNGARICA 2

Unkaria Suomessa

Toimittaneet Ilkka Firon ja
Mikko Korhonen

Helsinki
1987

Castrenianumin
toimitteita

28

FOLIA HUNGARICA 2

Unkaria Suomessa

Toimittaneet Ilkka Firon ja
Mikko Korhonen

Helsinki
1987

Castrenianumin toimitteita

Julkaisijat: Castrenianumin laitokset
Suomalais-ugrilainen Seura

Vastaava toimittaja: Seppo Suhonen

Unkaria Suomessa

Helsingissä 14. 11. 1986 järjestetyn
hungarologiseminaarin esitelmät
ja alustukset

Helsingin yliopiston unkarilainen laitos
Suomi-Unkari Seura
Unkarin Kansantasavallan Suurlähetystön
Kulttuuri- ja Tiedekeskus

ISBN 951-45-4294-0
ISSN 0355-0141

Vammala 1987 Vammalan Kirjapaino Oy

SISÄLLYSLUETTELO

Tervehdykset

Unkarin suurlähettiläs, Árpád Hargita	5
Unkarin kulttuuri- ja tiedekeskus, Tamás Gáti	8
Unkarin opetusministerin kirje, Béla Köpeczi	12
Suomi-Unkari Seura, Väinö Kaukonen	13
Hungarologian opetus maailmalla, István Szathmári	14
Hungarologia ja unkarin kieli, Mikko Korhonen	21
Nykykielen tutkimus, Heikki Paunonen	30
Kirjallisuuden suomentajan näkökulma, Hannu Launonen	34
Tulkin työ suomalais-unkarilaisissa suhteissa, Ilkka Firon	37
Suomalais-ugrilainen kansatiede, Ildikó Lehtinen	42
Historian tutkimuksen vertaileva näkökulma, Olli Vehviläinen	46
Taloustieteiden vaihto Suomen ja Unkarin välillä, Urpo Kivikari	50
Sosiologia, Veronica Stolte-Heiskanen	53
Lääketieteen alan yhteistyö, Judit Mäkinen	57
Teknisten alojen vaihto Suomen ja Unkarin välillä, Matti Hosia	59
Yhteydet aikuiskasvatuksessa, Aarne Laurila	61
Unkarilaisen musiikin jäljillä Suomessa, Viljo Tervonen	64
Teatterialan yhteistyö Suomen ja Unkarin välillä, Olga Huotari	75
Suomalais-unkarilaiset elokuvasuhteet, Marjatta Manni-Hämäläinen	78
Suomen ja Unkarin suhteet kuva- ja rakennustaiteen alalla, Éva Gerevich-Kopteff	83
Seminaarin osallistujat	86

Árpád Hargita

Unkarin kansantasavallan suurlähettiläs

Arvoisat seminaarin osanottajat,
hyvät naiset ja herrat!

Minulla on ilo ottaa vastaan kutsu Suomessa vaikuttavien hungarologien tapaamiseen. Minusta tuntuu, että tämä on luonnollinen ja hyvin tärkeä tapaaminen monestakin syystä.

Tämä on luonnollinen tapahtuma, koska germaanisten ja slaavilaisten kielten tutkijat ovat jo vanhastaan järjestäneet säännöllisesti vastaavia tapaamisia. UNESCO:n piirissä on jo pitkään toiminut Kielitieteellisten seurojen kansainvälinen järjestö, ja kun Unkarin kielitieteellinen seura vuonna 1979 liittyi tähän kansainväliseen järjestöön, se oli järjestön kahdeskymmenes jäsen.

Pidän tätä tilaisuutta luonnollisena myös siitä syystä, että meidän kansojamme sitovat jo perinteisesti yhteen ystävyys ja sukulaisuuden siteet. Sen jälkeen kun kansamme tiet erosivat toisistaan, me kenties unohdimme toisemme joiksikin vuosisadoiksi. Voin sanoa myös, että olemme ikään kuin vaistomaisesti tavanneet jälleen kielisukulaisuuden kautta. Toisen maailmansodan jälkeen tästä yhteistyöstä on tullut tietoista. Voimme myös sanoa, että olemme voineet jo ennen Helsingin ETY -kokousta rakentaa suhteitamme Helsingin hengessä.

Varmasti on paikallaan myös tässä yhteydessä muistaa Urho Kaleva Kekkonen nimi. Hän työskenteli meidän kansojemme välisten suhteiden edistämiseksi niin tunteiden kuin politiikankin tasolla.

Kulttuuriyhteistyömme kolmivuotinen työsuunnitelma tarjoaa erinomaiset puitteet yhteistyölle. Voimme todeta, että suhteet kehittyvät ajan haasteita vastaavalla tavalla. Viimeksi allekirjoitetussa työsuunnitelmassa on erikseen mainittu hungarologian ja fennologian kehittäminen, kuten tohtori Aarne Laurila on lehtikirjoituksissaan asiaa tuonut esille ja Suomi-Unkari lehtikin on sitä yleisölle selostanut. Pienen kansan edustajana minulla on ilo ja kunnia kertoa toisen pienen kansan edustajille, että tällä hetkellä unkarin kieltä ja Unkarin kulttuuria tai yleensäkin hungarologiaa opetetaan kolmenkymmenen maan 88 yliopistossa ja korkeakoulussa.

Katsoin tietosanakirjasta, mitä käsite hungarologia tarkkaan ottaen pitää sisällään. Se määritellään unkarilaisuustieteiden kaikkia osa-alueita ja kaikkia ilmiöi-

tä kuvaavana ja tutkivana tieteenä. Pienen kansan edustajana, joka tuntee hyvin pienten kansojen omanarvontunnon ja herkkyyden, haluaisin korostaa sitä, että hungarologian tarkoituksena on ennen kaikkea se, että oppisimme tuntemaan paremmin itseämme. Sen tarkoituksena on konkretisoida kansallista identiteettiämme sekä myös selvittää niitä vuorovaikutussuhteita, jotka liittävät meidät naapurimaiden ja kaukaisempien kansojen kulttuuriin. Toisin sanoen se ei pyri väittämään, että olisimme kulttuuriltamme kaikkein kehittyneimpiä ja kaikkein avarakatseisimpia Euroopassa, mikä osoittaisi tahallisesti tai tahattomasti toisten olevan kehittymättömpiä. Päin vastoin tavoitteena on, kuten jo mainitsin, oppia tuntemaan paremmin itseme ja ne vuorovaikutussuhteet, jotka liittävät meidät ympäristöömme.

Pidän tätä tapaamista tärkeänä jo senkin vuoksi, että se kuvastaa laadullista muutosta: nimittäin sitä, että on syntynyt ja kasvanut korkeatasoinen tiedeyhteisö, jonka erinomaiset edustajat ovat täällä läsnä. Heillä on laajat tiedot ja laaja näkemys oman tieteenalansa tutkimuksesta, he kykenevät myös tasavertaiselta pohjalta keskustelemaan muiden alojen edustajien kanssa tutkimustensa tuloksista ja saavuttamaan laajemman kokonaiskuvan unkarilaisuuden kaikista puolista. Pidän tätä tapahtumaa merkittävänä myös siltä kannalta, ettemme oppisi tuntemaan itseämme vain yhdeltä suppealta kannalta, ainoastaan kielitieteen kannalta tai vain kulttuurin kannalta. On tärkeää, että tarkastelemme unkarilaisuutta kaikkien tieteiden kannalta. Pidän tätä tärkeänä siitakin syystä, että meidän kansoistamme on helposti syntynyt kaavamaisia käsityksiä. Unkari nähdään helposti pustan, gulyás-keiton ja viinin maana. Suomi taas on Kalevalan, järvien, kallioiden, puun ja paperin maa. Minusta tuntuu että niin Suomi kuin Unkari ovat enemmän kuin nämä kaavakuvat. Ja sen vuoksi niin hungarologian kuin fennologian tarkoituksena on tärkeä nämä kaavamaiset näkemykset ja antaa laajempi kuva muulle maailmalle.

Ja lopulta pidän tärkeänä tätä tapahtumaa myös siitä syystä, että se hyvin jatkaa sitä kehitystä, joka on leimannut meidän suhteitamme 1960-luvulta lähtien. Tämäkin tapahtuma palvelee sitä tarkoitusta, että siitä huolimatta, että yhteiskuntajärjestelmämme poikkeavat toisistaan, emme pyri pelkästään toistemme sietämiseen vaan sellaiseen yhteistyöhön, joka palvelee kummankin etuja. Näen tärkeäksi myös korostaa vastavuoroisuuden periaatetta: kun Suomessa tutkitaan hungarologiaa, niin Unkarissa tutkitaan vastaavasti fennologiaa.

Toivotan Teille kaikille menestystä työssänne meidän kansojemme hyväksi ja Helsingin hengen jatkumisen ja vahvistumisen puolesta. Toivon, että tämän yhteistyön tulokset ovat yhtä hyviä kuin aikanaan 'Ystävät, sukulaiset' -teos on ollut tai paraikaa tekeillä olevat teokset tulevat olemaan. Unkarin suurlähetystö ja

Unkarin viranomaiset tulevat jatkossakin tekemään kaikkensa sen hyväksi, että tätä yhteistyötä parhaalla mahdollisella tavalla edistettäisiin.

Toivotan Teille vielä kerran onnea ja menestystä työssänne, ja toivotan siinä Teille unkarilaista temperamenttia ja suomalaista sisua!

Kiitos.

Tamás Gáti

Unkarin kulttuuri- ja tiedekeskus

Herra suurlähettiläs,
arvoiset seminaarin osanottajat!

1980-luvun alusta alkaen niin Suomessa Unkaria lähellä olevana maana kuin eräissä muissakin maissa on virinnyt halu toimia sen hyväksi, että unkarilaisuutta koskevat tutkimukset sekä niihin liittyvä käytännön opetustyö voitaisiin jollakin tavalla koordinoida ja hoitaa siten entistäkin paremmassa yhteistyössä niiden unkarilaisten laitosten ja henkilöiden kanssa, jotka ovat tässä asiassa mukana. Tämä toiminta on koko ajan tehostunut ja ehtinyt saada jo konkreettisiakin muotoja.

Paitsi Unkaria lähellä olevissa sosialistisissa maissa myös Länsi-Euroopassa nämä pyrkimykset ovat voimistuneet ja johtaneet hyvinkin näkyviin tuloksiin. Esimerkiksi Italiassa unkaria opetetaan tällä hetkellä yhdeksässä yliopistossa. Vuonna 1980 Italiassa astui voimaan uusi yleinen yliopistolaki, joka kannustaa itsenäisiä yliopistoja aikaisempaa parempaan yhteistoimintaan keskenään. Vuonna 1982 aikaansaadun Italian yliopistojen välisen unkarilaisuuden tutkimuskeskuksen syntysanat lausuttiin Italiassa toimivien unkarin opettajien kokouksessa. Kokous suositti, että Rooman yliopisto voisi olla se yliopisto, josta käsin toimintaa voitaisiin koordinoida. Keskustelu jatkui Italiassa ja siellä päädyttiin sellaiseen ratkaisuun, ettei perusteta erillistä laitosta, vaan jatketaan edelleen Unkarin kirjallisuuden, kielen, historian, kulttuurihistorian, sosiologian, folkloristiikan ja kansantaloustieteen aloilla opetus- ja tutkimustyötä, mutta vastedes Rooman yliopiston koordinoimana. Keskuksen toiminnan rahoittamisesta on sovittu Italian opetusministeriön sekä asianomaisten yliopistojen kesken siten, että ne vastaavat rahoituksesta yhteisvoimin, vaikka siellä ei toistaiseksi siis perustetakaan erityisiä laitosta. Italian hungarologian keskuksen kirjaston tehtävistä huolehtii Rooman Unkarin Akatemian eli Rooman Unkarin kulttuurikeskuksen kirjasto.

Vuonna 1985 Ranskassa allekirjoitettiin Unkarin ja Ranskan opetusministeriöiden välinen sopimus, jonka mukaan Pariisin III yliopisto Sorbonnen puitteissa hoitaa Ranskan yliopistojen välisen hungarologian keskuksen tehtäviä. Sitä varten perustettiin itsenäinen professuuri, jonka haltija on samalla hungarologian keskuksen johtaja. Hänen varamiehenään toimii aina Pariisin yliopiston unkarilainen vieraileva professori. Lisäksi keskuksen nimettiin yksi tutkijan virka.

Ranskassa tämän keskuksen perustaminen on tapahtunut siis näin näytävästi.

Keskuksen ohjelmaan kuuluu erilaisten symposioiden järjestäminen ja tutkimusohjelmien käynnistäminen. Esimerkkinä mainittakoon kontrastiivisen kielitieteellisen tutkimuksen aloittaminen. Keskuksen päämääräksi on asetettu myös laatia keskuskortisto ja luetteloida Ranskassa tapahtuvia unkarilaisuutta koskevia tutkimuksia. Luettelo ei pyri täydellisyyteen, mutta pyrkii kuitenkin kartoittamaan kaikki tietoon tulevat tutkimukset. Tehtäväksi on otettu Ranskassa tapahtuvan unkarinopetuksen koordointi ja tähän sopivan mahdollisen uuden oppikirjan laatiminen. On myös esitetty, että hungarologian keskusta käytettäisiin asiantuntijana Unkariin lähetettävien ranskan kielen lehtorien nimittämisessä. Keskuksella on käytettävissään vuosittain 200.000 Ranskan frangin määräraha, minkä lisäksi on mahdollisuus anoa apurahoja erilaisiin tapahtumiin Ranskan opetusministeriön kansainväliseltä osastolta. Unkarilainen osapuoli on tässä tapauksessa ottanut huolehtiakseen hungarologiakeskuksen kirjaston täydentämisestä. Keskus toimii itse Pariisin yliopiston erittäin näytävässä tiloissa, kuten kaikki siellä käyneet kertovat.

Saksan liittotasavallassa toimii suomalais-ugrilaisia seminaareja kolmella paikkakunnalla, Münchenin, Göttingenin ja Hampurin yliopistossa. Näiden lisäksi useissa korkeakouluissa opetetaan unkarin kieltä. Kaikkein tehokkainta työtä tehdään kuitenkin Hampurin yliopistossa, ja niinpä Unkarin opetusministeri, Béla Köpeczi vuonna 1986 tekemänsä vierailun yhteydessä ehdotti, että Saksan liittotasavallassa suunnitteilla oleva hungarologian keskus perustettaisiin nimenomaan Hampuriin. Hampurin yliopisto otti ehdotuksen mielihyvin vastaan ja siellä onkin laadittu suunnitelma tällaisen keskuksen perustamiseksi. Siihen sisältyy myös koordinoitavien liittotasavallassa, mihin on saatu sekä liittohallituksen että osavaltion viranomaisten lupa. Parhaillaan siellä on vireillä hungarologiakeskuksen johtajan tai pääsihteerin valinta. Tähän on tarkoitus kytkeä unkarilaisen lehtorin siellä tapahtuva työ ja suunnitteilla on myös kirjastonhoitaja. Rahoituksesta ei ole vielä tehty lopullista päätöstä, mutta siihen yritetään käyttää myös yksityisten säätiöiden ja muiden mahdollisten tukijajärjestöjen apua. Liittotasavallassa on tosin jonkin verran kilpailua, sillä myös Göttingenin yliopisto olisi valmis järjestämään tällaista toimintaa, mutta näyttää kuitenkin ilmeiseltä, että työ alkaa aikaisemmin Hampurissa.

Itävallassa Wienin yliopisto ja siellä toimiva unkarilainen professori ovat myös olleet aktiivisia hungarologiakeskustelussa. Sitä on vauhdittanut se, että kansainvälinen hungarologian kongressi järjestettiin viime kesänä juuri Wienissä. Kuitenkin luettelemistani maista ja paikkakunnista ehkä juuri Itävalta ja Wien ovat hahmotelleet vähiten hungarologian keskuksen perustamista.

Suomessa, kuten osanottajat kaikki hyvin tietävät, on aloitettu hungarologia-keskustelu myös parisen vuotta sitten. Siinä Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos ja professori Mikko Korhonen ovat olleet aloitteentekijöitä yhdessä Unkarin kulttuuri- ja tiedekeskuksen ja Suomi-Unkari Seuran kanssa. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos kutsui koolle viime vuonna asian tiimoilta kokouksen, jossa sovittiin nimenomaan tämännäpäiväisen seminaarin järjestämisestä. Ajatuksena oli lähinnä se, että pyydetään valmisteltuja puheenvuoroja eri tieteenalojen edustajilta kertomaan, mitä heidän alallaan Suomessa tapahtuu hungarologian tutkimuksessa, sekä toisaalta siitä, millä tavalla heidän tutkimusalallaan voitaisiin tehdä yhteistyötä. Hyvinä esimerkkeinä voidaan pitää niitä erinomaisia yhteisiä teoksia, joita on viime vuosina syntynyt. Herra suurlähettiläs mainitsikin jo 'Ystävät, sukulaiset' -teoksen, mutta erittäin tärkeä on ollut myös tiedeakatemioiden välillä syntynyt molempien maiden tiedepolitiikkaa esittelevä ja vertaileva englanninkielinen kirja. Vastaavanlaisia tutkimuksia on parhaillaankin tekeillä mm. sosiologian alalta.

Unkarissa, ennen kaikkea Budapestin yliopistossa, mutta myös hyvin aktiivisten Kalevala-piirien yhteydessä on jo itse asiassa käynnistynyt suomalaisuuden tutkimuksen koordinointi. Kuitenkin järjestelmällisten puitteiden luominen on vasta vireillä ja rinnan Suomessa viriävän toiminnan kanssa se käynnistyy välittömästi. Sen keskuksesi kaavaillaan Budapestin yliopiston suomalais-ugrilaista laitosta, jossa onkin jo päälinjana käynnistynyt Suomen kielen ja kulttuurin opetus.

Elokuussa 1986 pidettiin Helsingissä hyvin tärkeä kokous, jossa allekirjoitettiin työsuunnitelma seuraaviksi kolmeksi vuodeksi Suomen ja Unkarin välisen kulttuuriyhteistyön alalle. Siinä on kirjattu erillinen kohta koskien hungarologian keskuksen toimintaa, (§ 12):

"Osapuolet antavat tukensa hungarologian tutkimukselle Suomessa ja fennologian tutkimukselle Unkarissa sekä kummankin maan yliopistojen tai muiden korkeakoulujen väliselle tämännäsuuntaiselle suoralle yhteistyölle. Samoin osapuolet tukevat kummankin maan kyseisten laitosten humanistisen ja yhteiskuntatieteiden alalla tapahtuvaa yhteistyötä, erityisesti seminaarien järjestämistä, yhteistentutkimuksien toteuttamista sekä tietojen ja opettajien vaihtoa. Osapuolet tutkivat mahdollisuuksia tämän toiminnan koordinoimiseksi Unkarissa Budapestin yliopiston ja Suomessa jonkin tehtävään sopivan organisaation toimesta."

Suomessa on käytännössä ollut avoinna kaksi kysymystä: mikä olisi sopiva organisaatio ja nimi hungarologian keskukselle. Sana 'keskus' on tuntunut muodostuvan hieman liian laajaksi käsitteeksi, vaikka sanaa unkarissa käytetään hyvin

luontevasti tällaisen toiminnan ja laitoksen kuvaamiseksi. Olemmekin jo jonkin verran tätä ongelmaa miettineet, ja minä haluaisinkin pyytää, että yrittäisimme yhteistuumin miettiä nimeä, vaikka joukko muitakin kysymyksiä on mietittävänä. Helsingin yliopiston suomalais-ugrilainen laitos on jo pitempään pyrkinyt perustamaan tieteellisen amanuenssin virkaa, joka osaltaan voisi myös edistää hungarologisen työn alkamista täällä.

Haluaisin kiittää Suomen opetusministeriötä, Helsingin yliopistoa ja muita Suomen yliopistoja, jotka ovat jo tähänkin asti hyvin aktiivisesti työskennelleet asiamme parissa ja pyrkineet viemään sitä eteenpäin. Uskon, että tämänpäiväisen mielipiteidenvaihdon, tämänkin seminaarin tuloksena hungarologian asia edistyy. Haluaisin lopuksi esittää Unkarin opetusministeri Béla Köpeczin seminaarille lähettämän tervehdyksen.

Hungarologiaseminaarin
osanottajille
Helsingissä

Arvoisat naiset ja herrat!

Esitän tervehdykseni Unkarin suurlähetystön Kulttuuri- ja tiedekeskuksen tiloissa järjestettävälle hungarologian seminaarin osanottajille.

Me tunnemme hyvin sen monipuolisen työn, jota unkarilaisuustieteiden suomalaiset tutkijat suorittavat eri yliopistoissa ja muissa tieteellisissä, opetus- ja kulttuurilaitoksissa. Me arvostamme suuresti ponnistuksianne, sillä Teidän työnne seurauksena ei ainoastaan Suomen veljuskansa opi tuntemaan paremmin meitä, vaan myös Unkarin tieteellinen tutkimus voi saada erittäin hyödyllisiä virikkeitä Teidän työnne tuloksista. Me pyrimme kannustamaan samalla tavalla monipuoliseen toimintaan maassamme fennologista tutkimustyötä tekeviä kollegoitanne ja laitoksia.

Yhteisen ja toistemme historiallisen menneisyyden ja nykyisyyden tieteellinen tutkimus on molemmissa maissa saavuttanut sellaisen tason, että kannattaisi ruveta miettimään, miten ne voitaisiin koordinoida paremmin jossakin siihen sopivassa järjestöllisessä puitteessa. Olemme kirjanneet nämä pyrkimyksemme myös viime elokuussa allekirjoitetussa uudessa yhteisessä kulttuuriyhteistyösuunnitelmassamme. Olen varma siitä, että myös tämänpäiväinen hungarologiaseminaarinne edistää työnne jatkoa ajatellen sopivimpien puitteiden ja suuntaviivojen määrittelyä.

Haluan vielä kerran kiittää jo tähänkin asti suorittamastanne työstä hungarologisten tutkimusten parissa ja toivotan Teille niissä jatkossakin menestystä ja tuloksellisuutta.

Budapest, 5. marraskuuta 1986

Béla Köpeczi

Väinö Kaukonen
Suomi-Unkari Seura

Hyvät hungarologiaseminaarin osanottajat!

Minulla on ilo ja kunnia Suomi-Unkari Seuran puolesta esittää tervehdys tälle seminaarille ja toivottaa sille mitä parhainta menestystä. Samalla esitän myös Seuran puheenjohtajan, pääjohtaja Heikki Kosken tervehdyksen.

Meidän keskuudessamme on joitakuita, jotka muistavat hyvin sotia edeltäneen ajan Suomen ja Unkarin väliset kulttuurisuhteet, jotka olivat suhteellisen vilkkaita, joskin rajoittuivat paljon kapeammille aloille kuin nykyisin. Jotkut Teistä aktiivisesti osallistuivatkin tähän toimintaan. Sota aiheutti itse asiassa varsin pitkän katkon Suomen ja Unkarin välisissä kulttuurisuhteissa, ja tämä katko päättyi varsinaisesti vähän yli neljännesvuosisata sitten, jolloin solmittiin uusi kulttuurisopimus Suomen ja Unkarin välille. Näiden 25 - 26 vuoden aikana nämä kulttuurisuhteet ovat kehittyneet hyvin voimakkaasti. Sanoisin niin, että ne jotka olivat sopimusta luomassa, toivoivat voimakasta kehitystä, mutta kyllä tämä on varmaankin ylittänyt kaikki ne toiveet, joita silloin oli.

Toinen olennainen seikka on se, että ne ovat laajentuneet mitä erilaisimmille aloille. Unkari-harrastus on nykyään Suomessa, voidaan sanoa, koko kansan yhteinen harrastus ja tässä toiminnassa on Suomi-Unkari Seuralla oma erikoistehtävänsä. Kun kehitys on ollut näin voimakasta ja monipuolista, on aivan luonnollista, että on tullut aika kartoittaa kaikkea sitä mitä on tapahtunut ja samalla luoda suuntaviivoja tulevaa kehitystä varten. Kysymys on lähes kaikilla näillä aloilla yhteistyöstä ja keskinäisestä vuorovaikutuksesta. Tarkastelemme tässä kokouksessa lähinnä näitä kysymyksiä Unkarin, unkarilaisuuden kannalta, mutta niin kuin herra suurlähettiläs mainitsi, mitalin toisena puolena on sitten suomalaisuuden tutkimus Unkarissa, fennologia. Nämä molemmat tukevat toisiaan.

Suomi-Unkari Seuran tehtävä on rinnakkainen, mutta toisilla alueilla: yhteiskuntaelämän, taiteiden, kansanvalistuksen alueella. Suomi-Unkari Seura puolestaan näkee hyvin suurella mielihyvällä sen kehityksen, mikä tieteessä on tapahtunut ja omalta vähäiseltä osaltaan pyrkii kaikin tavoin edistämään niiden päämäärien toteutumista, jotka ovat tämän hungarologiaseminaarin tavoitteet.

HUNGAROLGIAN OPETUS MAAILMALLA

István Szathmári

I

Aion käsitellä esitelmässäni kahta aihetta. Ensinnäkin sitä, missä eri maissa korkeakouluissa Unkarin ulkopuolella annetaan unkarin ja hungarologian opetusta ja millaista tämän alan tutkimusta on olemassa. Sitten siirryn käsittelemään min-käläisiä hungarologian keskuksia on toiminnassa ja miten niissä työskennellään sekä millaisia erilaisia toimintamahdollisuuksia tällaisella yhden maan hungarologit kokoavalla organisaatiolla saattaa olla. Haluaisin heti aluksi tähdentää, että puheenvuorossani termit "unkarin kielen tuntemus ja opetus", "yliopisto" ja "hungarologia" liittyvät kiinteästi yhteen. Myös tämänpäiväisessä kokouksessa se on tärkeä asia ja selittää myös aihettani.

Dénes Sinor, Indianan yliopiston opettaja Bloomingtonissa, luonnehti asiaa seuraavasti Unkarilaisen Filologian Kansainvälisen Seuran ensimmäisessä kongressissa 1981. Kongressin teemana oli juuri hungarologian opetus ulkomailla. "Hungarologian perustana on korkeakouluopetus ja sen keskeisin elementti on unkarin kielen perusteellinen tuntemus, ilman sitä työtä ei voi tehdä. Korostan tätä siksi, että useat historioitsijat eivät ajattele asiain olevan näin." (Hungarológiai oktatás régen és ma. Toim. Judit M. Róna. Tankönyvkiadó, Budapest 1983. 149, 154)

Edellä mainitun seuran vuonna 1985 julkaiseman selvityksen mukaan (Tájékoztató a magyar nyelv és irodalom oktatásának egyetemi és főiskolai műhelyeiről. Toim. Judit Nyerges. Budapest 1985) 26 maassa annetaan korkeakoulutasoista unkarin kielen ja kirjallisuuden opetusta. Tarkemmin sanottuna 68 Euroopan, 10 Pohjois-Amerikan (Yhdysvaltojen ja Kanadan) ja 4 Aasian kaupungissa, siis kolmen maanosan yhteensä 82 kaupungissa on unkarin opetusta. Näistä 19 maan 34 yliopistossa toimii 44 unkarilaista lehtoria tai vierailevaa opettajaa opettamassa hungarologiaa. Nämä luvut eivät ole ollenkaan huonoja, kun otamme huomioon, että unkarilaisten laitosten määrä on kasvanut huomattavasti kahtena viime vuosikymmenenä, ja että vuodesta 1980 lähtien maiden määrä on kasvanut kolmella ja kaupunkien kuudella. Vuonna 1978 perustettiin Torontoon ja vuonna 1979 Yhdysvaltoihin, Bloomingtoniin, unkarin oppituoli ja samalla hungarologia lähti käyntiin myös siellä.

Niin kutsutuista hungarologian keskuksista puhun myöhemmin, mutta hungarologian tilan elpymisen kuvaamiseksi kerron pari seikkaa. Firenzeläinen kollega,

Danilo Gheno, joka on juuri parhaillaan Turun yliopistossa vierailevana luennoitsijana, sanoi seuraavasti esitelmässään "Unkarilaisen filologian opetus Italiassa" vuonna 1981: "Ennen sotaa ja 50-luvulla unkarin kielen ja kirjallisuuden opettajat Italiassa olivat sataprosenttisesti äidinkieleltään unkarilaisia. Nyt 16 professorin joukossa on kuusi sellaista, joiden äidinkieli on italia. Tämä todistaa tietysti mielessä itsenäisen hungarologian oppisuunnan asteittaisesta kehityksestä." (Hungarológiai oktatás régen és ma. 128.)

Edellä mainitussa kongressissa eräs luennoitsija lausui Wienin yliopiston unkarin opetuksesta seuraavaa: "Yleisen kielitieteen laitoksessa määrätään pakollisena yhden ei-indoeurooppalaisen kielen järjestelmällinen opiskelu ja opiskelijoille ehdotetaan konkreettisesti unkarin kieleen tutustumista." (ib. 76.)

Voimme todeta tässä senkin, että syyslukukaudesta 1985 lähtien unkarin kieli ja kirjallisuus on ollut Helsingin yliopistossa itsenäisenä oppiaineena, josta voi suorittaa sivuaineopinnot. Unkarinkielisille luennoille osallistuu 5 - 10 opiskelijaa, ja kevätlukukauden alussa 10 opiskelijaa suoritti tentin hyvällä menestyksellä yhdestä tai useammasta aineesta. Lisäksi yksi opiskelija on valinnut unkarin stilistiikkaa läheisesti koskettelevan tutkielman aiheen. Mielenkiintoista olisi selvittää, miten tämä lisääntyvä kiinnostus on selitettävissä. Käsittelen tässä vain muutamaa syytä siihen.

Ensimmäiseksi voisin mainita unkarin kielen ei-indoeurooppalaisen luonteen. Esimerkiksi Péter Hajdú on kiinnittänyt huomiota siihen, että "usealla taholla Prahan fonologisen koulukunnan myöhäisvaikutuksesta ja modernin yleisen kielitieteen typologian kiinnostuksen ohjaamana mielenkiinto on suuntautunut ei-indoeurooppalaisiin kieliin ja niiden joukossa uralilaisiin kieliin, erityisesti suomeen ja unkariin". (ib. 198.)

Hungarologiaa edistävät eritoten länsimaissa ja Yhdysvalloissa siellä elävät unkarilaissyntyiset opettajat ja tutkijat. Kuten tunnettua, 1800-luvulla ja varsinkin 1900-luvulla suhteellisen monet unkarilaiset, etupäässä älymystön edustajat, jättivät erilaisista syistä kotimaansa. Huomattava osa heistä jatkaa aiempaa työtään ja edistää mahdollisuuksiensa mukaan hungarologian korkeakouluopetusta kasvatamalla seuraajia itselleen. Esimerkiksi, olin viime vuonna tieteellisessä konferenssissa Bloomingtonissa Unkarilaisten Maailmanliiton edustajana. Konferenssin järjestivät Indianan yliopiston unkarilainen laitos ja yli 200 jäsentä käsittävä Amerikan unkarin opettajien liitto (American Hungarian Educators' Association). Nämä eri yliopistoissa opettavat ja lähes kaikkia tieteenaloja edustavat opettajat voivat tehdä ja suurin osa tekeekin paljon amerikanunkarilaisten keskuudessa Unkari-tuntemuksen vaalimiseksi ja Unkarin tieteen saavutusten tunnetuksi tekemiseksi sekä hungarologian edistämiseksi.

Oleskelin muutaman päivän konferenssin jälkeen Indianan pääkaupungissa, Indianapolisissa. Isäntäni, unkarilaissyntyinen taloustieteen professori, esitteli minulle Butlerin yliopiston, jossa on yli 30 000 opiskelijaa. Oli hyvä nähdä, millaisen arvostuksen hän oli saavuttanut yliopistossaan, ja kun hän vei minut erääseen seminaariinsa, oli mukavaa huomata, miten hyvin opiskelijat täällä maailman toisella puolella sijaitsevassa kaupungissa tunsivat Unkarin talouselämää, sen reformivaiheita ja nykyistä kehitystä. Lisääntyvän innostuksen selittää varmasti sekin, että Unkarin talousuudistuksista, elokuvista, musiikista ja yksittäisistä tieteenaloista ollaan kiinnostuneita ja erityisesti se, että maiden suhteet ovat vahvistuneet. Usein unkarin kieli kiehtoo myös eksoottisuudellaan ulkomaisia opiskelijoita.

Jätin viimeiseksi, vaikka olisin voinut ja aikaisemminkin mainita Unkarin kulttuurihallinnon pyrkimyksen ja ponnistelut kehittää tätä toimintaa - mm. uusiin oppituolien perustamisella, vierailevien opettajien lähettämällä ja vastaanottamisella ja Unkarinlehtorien keskuksen perustamisella - samoin kuin edelleen Akatemian, yliopiston laitosten sekä yksittäisten tutkijoiden kasvavat ulkomaansuhteet.

II

Kiiruhdan heti tunnustamaan, että ulkomailta tapahtuva hungarologian opetus ei ole niin ongelmaton kuin edellä mainitusta saattaisi päätellä. Emme ole onnistuneet saavuttamaan määrällisesti toisia pieniä maita, emme esimerkiksi Suomeakaan. Hungarologian opetuksen sisältöä, rajoja ja menetelmiä koskevia ongelmia on samoin kuin myös käytännön ongelmia, vain muutamia mainitakseni. Parin sanaa viimeksi mainitusta.

Aloitan kysymyksellä: mitä tarkoitetaan hungarologialla? Vaikka hungarologian opetus, koulutus ja tutkimus eivät ole sisällöltään ja rajoiltaan sama asia, ja siksi ne on erotettavakin toisistaan, molemmissa tapauksissa on lähdettävä liikkeelle hungarologian määritelmästä. Nykyajalle tyypillisenä ilmiönä myös hungarologia on laaja käsite. "Voimme pitää hungarologiaa useiden opintosuuntien yhtymänä" kirjoittaa Béla Köpeczi artikkelissaan Unkarin kulttuuri ulkomailta vuonna 1985. (Élet és Irodalom. 1985. 1. marraskuuta) "Hungarologian piiriin eivät kuulu ainoastaan kieli, kirjallisuus ja historia vaan myös taloustiede, sosiologia, etnografia jne." Tämä ajatus, tietysti opetuksen vaatimuksiin sovellettu, heijastui myös hungarologiaa ulkomailta opettavien kollegoiden puheenvuoroissa Unkarilaisen Filologian Kansainvälisen Seuran vuoden 1981 kongressissa, jonka teemana oli Hungarologian opetus ennen ja nyt.

Kahta päälinjaa voi tähdentää siellä esitetyissä mielipiteissä. Toisen mukaan

niin sanottu kielellis-kirjallinen malli ei enää riitä hungarologian opetuksessa. Toisen suuntauksen mukaan hungarologian opetus on ehdottomasti sopeutettava paikallisiin oloihin. Prahalainen professori Péter Rákos toteaa seuraavaa: "Unkarilaisen filologian, samoin kuin muunkin filologian opetus, on kivettynyt kielellis-kirjalliseen malliin Keski-Euroopan yliopistoissa ... tämä ei ole enää nykyään tarkoituksenmukaista." (Ib. 12.) Dénes Sinor, ilmeisestikin amerikkalaisittain, puhuu kirjallisuuden ja kirjallisuudenhistorian opetuksen hyödyttömyydestä. Hänen, samoin kuin monien muidenkin mielestä hungarologian opetuksen tulisi perustua historiaan ja olisi tärkeää, että opetus painottuisi taloushistoriaan sekä perustuslain historiaan. (Ib. 154-155.) Roomassa vierailevana professorina toimiva Péter Sárközy sanoi kesällä pidetyssä lehtorien kokouksessa, että hän opettaa pikemminkin hungarologian tuntemusta, jonka päämääränä on samoin hungarologioiden kouluttaminen.

Hungarologian opetus on siis, samoin kuin henkisen elämän useat muutkin ilmiöt, rajoiltaan ja sisällöltään käymistilassa. Voimme ainakin todeta sen verran, että yhtäältä kielellis-kirjallisen oppisuunnan piiristä on laajennuttava ja toisaalta paikalliset olot on aina tarpeellista ottaa huomioon. Opetuksen on lisäksi pysyttävä yliopistotasolla ja ehdottomana vaatimuksena on ankara tieteellisyys ja ajanmukaisuus.

Jos arvioimme Helsingin yliopistossa tapahtuvaa hungarologian opetusta, on sanottava, että unkarin kieli ja kirjallisuus -oppiaineen sisällä on jo laajennettu kielellis-kirjallista mallia esimerkiksi historialla, taidehistorialla, kansatieteellä sekä kääntämisen teoriolla ja harjoituksilla, mutta mielestäni vastaisuudessa olisi suositeltavaa edetä jonkinlaisen hungarologikoulutuksen suuntaan. Tai pitäisi ainakin antaa mahdollisuus siihen, että opiskelijat voisivat myöhemmin unkarin kielen, kielitieteen ja kirjallisuuden ohella opiskella myös Unkarin historiaa, kansatiedettä, musiikkia, sosiologiaa, taloustiedettä jne.

Ajanpuutteen vuoksi en käsittele tässä opetusmenetelmiä, kielenopetusta ja apuvälineitä koskevia ongelmia. Sen sijaan kerron lyhyesti Unkarin organisatorisista vaikeuksista. Péter Hajdú sanoi vuonna 1981 esitelmänsä yhteenvedossa seuraavaa: "... kaipaankin kovasti sellaista organisaatiota kuin Suomen UKAN (Ulko-maanlehtori- ja kielikurssiasiain neuvottelukunta) on, joka toimii sikäläisen opetusministeriön elimenä ja hoitaa lehtorien asioita, antaa neuvoja metodisissa kysymyksissä ja lähettää tarkastajia ulkomailla toimivien suomenlehtoreiden avuksi ... Meidän tarvitsisimme tällaisen epäbyrokraattisen, tehokkaan ja nopeasti reagoivan, hyvin toimivan komitean." (Ib. 199-200.) Unkarin Filologian Kansainvälinen Seura onkin valmistellut yksityiskohtaisen ehdotuksen ulkomailla tapahtuvan unkarin korkeakouluopetuksen kehittämiseksi. Tässä esimerkillisessä kirjoituksessa

arvioidaan realistisesti ulkomailta tapahtuvan unkarin korkeakouluopetuksen nykytilaa. Kirjoitus esittelee seurattavina esimerkkeinä hollantilaista, puolalaista ja suomalaista käytäntöä sekä ehdottaa uutta, ajanmukaista ja entistä avoimempaa käytännön toimintamallia. Siinä tehdään esitys kahden organisaation, "Unkarin ulkomaisen korkeakouluopetuksen neuvoston" ja "Unkarinlehtorien keskuksen" perustamiseksi sekä määritellään niiden tehtävät. Voin kertoa, että Unkarinlehtorien keskus on jo perustettu, ja se huolehtii mahdollisuuksiensa mukaan käytännön järjestelyistä, lähettää oppikirjoja ja kaunokirjallisuutta sekä muuta opetusmateriaalia. Elokuun konferenssissa asianomaiset henkilöt kertoivat suunnitelmista, joiden avulla voimme vastaisuudessa saavuttaa hungarologian opetuksen järjestämisessä esikuvina mainittujen maiden etumatkaa.

III

Käsittelen vielä lyhyesti jo toimivia hungarologian keskuksia ja niiden toimintamahdollisuuksia. Béla Köpeczi katsoo täysin oikeutetusti niin sanottujen hungarologian keskusten paikan olevan niiden yliopistojen läheisessä yhteydessä, joissa opetetaan hungarologiaa. Niiden tehtävistä hän sanoo artikkelissaan seuraavasti: "... nillä on koordinoiva rooli, ne siis kokoavat ne ihmiset ja auttavat niitä, jotka työskentelevät Unkariin liittyvien asioiden parissa, missä tahansa yliopistossa he työskentelevätkin. Ne voivat turvata jälkikasvun ja niissä voidaan panna alulle yhteisiä tutkimushankkeita."

Millaisia laitoksia on sitten jo olemassa? Olen maininnut jo Bloomingtonin ja Toronton unkarilaiset laitokset. Tamás Gáti esitteli Rooman ja Pariisin hungarologian keskuksia. Liittäisin jo kuultuun seuraavaa: vuonna 1985 perustettiin Roomaan Italian yliopistojen hungarologian tutkimuskeskus (**Centro Interuniversitario di Studi Ungheresi in Italia**), joka kokoaa kymmenen Italian valtion yliopistoa (Bologna, Firenze, Milano, Napoli, Padova, Pavia, Rooma, Torino, Udine ja Venetsia), joissa toimii unkarilainen tai suomalais-ugrilainen laitos. Keskuksen tarkoituksena on Italian hungarologian tutkimuksen tukeminen, koordinointi ja sellaistenkin henkilöiden mukaanveto, jotka eivät harrasta suoranaisesti hungarologiaa, kuten esimerkiksi historioitsijat, kirjallisuudentutkijat, sosiologit, folkloristit ja taloustieteilijät. Italian Kansallisten Tutkimusten Keskus antaa aineellista ja tieteellistä apua, esimerkiksi tutkimuksiin, ulkomaalaisten tutkijoiden kutsuamiseen, italialaisten hungarologien opintomatkoihin ulkomaille, tieteellisten kokousten järjestämiseen ja hungarologian alan töiden julkaisemiseen. Keskuksella on myös oma kuukausijulkaisunsa **Studi Ungheresi**.

Joulukuusta 1985 lähtien Pariisissa on toiminut hungarologian keskus, **Centre Interuniversitaire d'Etudes Hongroises**, Pariisin III yliopistossa. Professori Perrot

kiteytti keskuksen tavoitteet Louis Nyékin juuri ilmestymisvaiheessa olevan **Grammaire pratique du hongrois d'aujourd'hui** -kieliopin esipuheessa: "...il organise ses activités pour favoriser en France le développement des études hongroises et de toutes les recherches intéressant la Hongrie." Päätehtävinään he pitävät juuri tällaisten käsikirjojen, kuin myös unkarin ja ranskan kontrastiivisen kieliopin julkaisemista - viimeksi mainittu tapahtuu yhteistyössä Budapestin Lóránd-Eötvös -yliopiston kanssa, johon osallistun itsekin.

Parhaillaan on tällaisen keskuksen perustaminen meneillään Hampurin yliopistossa, sen **Finnisch-ugrisches Seminarin** yhteydessä.

Kuten huomaamme, käytäntö on siis muokannut aina paikallisia olojen ja perinteiden mukaiseksi yksittäiset hungarologian keskuksia. Eroja on eri keskusten välillä, mutta yhdessä asiassa ne ovat kaikki samalla linjalla: ne tukevat hungarologian opetusta ja siihen liittyvää tutkimusta.

IV

Nämä jo toimivat laitokset ovat osoittaneet hungarologian toimintamahdollisuudet ja niiden kirjon. Lähinnä Suomen hungarologisia ratkaisuja pohtien tarkastellaan vielä hetken muutamia sellaisia mahdollisuuksia, joita ei ehkä vielä ole tänään käsitelty:

1. ryhmätutkimusten käynnistäminen:
 - a. kielitiede: suomen ja unkarin kontrastiivinen kielioppi, rektiosanakirja;
 - b. kirjallisuustiede: vertailevia tutkimuksia, kääntämisen historia;
 - c. historia: eri menetelmien vertailua; mitä Suomessa on sanottu Unkarin historian tärkeistä tapahtumista, esim. vuosien 1848-49 tapahtumista?
2. yhteistyö yksittäisillä tieteenaloilla (esim. kielitiede, kirjallisuustiede, historia, psykologia, sosiologia, lääketiede);
3. yhteisten symposioiden ja kokousten järjestäminen;
4. tutkijoidenvaihto hungarologian ja fennologian kehittämiseksi;
5. eri tieteenalojen tutkimustulosten seuraaminen ja niiden arvostelu;
6. tieteen kansanomaistaminen;
7. aikakausijulkaisujen ja kirjojen vaihto;
8. suomalais-unkarilaisten yhteyksien historian kartoittaminen;
9. yhteinen aikakausikirjojen ja kirjojen kustantaminen;
10. sosiologisia ja psykologian tutkimuksia;
11. suomenkielisiä Unkaria esitteleviä julkaisuja ja päinvastoin;
12. yliopiston opintosuunnitelmien ja ohjelmien vertailu;
13. lukion ja peruskoulun oppikirjojen sisällön vertailu;

14. täydennyskoulutus eri tieteenaloilla.

Ja luetteloa voisi jatkaa pitkään.

V

Päätän jo hieman pitkäksi venyneen puheenvuoroni toteamalla, että ottaen huomioon kaiken edellä sanotun, on mahdollista - katsommepa vaikka eri tieteenalojen hungarologiasta kiinnostuneiden asiantuntijoiden määrää, Unkaria kohtaan tunnettua sympatiaa tai eri tieteenalojen keskinäistä riippuvaisuutta - perustaa, vaikka ehkä vaatimattomissakin puitteissa, hungarologian alan tutkimukset yhdistävä laitos, jolla on edellytykset tulokselliseen työhön. Toivon, että myös fennologia saa nykyistäkin enemmän tuulta siipiensä alle Unkarissa, josta onkin jo monia merkkejä olemassa.

HUNGAROLOGIA JA UNKARIN KIELI

Mikko Korhonen

Ei ole ylimalkaan itsestään selvää, mikä asema kielellä pitäisi olla kulttuuriopinnoissa ja kulttuuriin kohdistuvassa tutkimuksessa ja kuinka kielen suhde muuhun ainekseen olisi mitoitettava sellaisilla hyvin laajoilla ja monista aineksista koostuvilla opinaloilla kuin hungarologiassa. Näistä asioista puhuttaessa tulee usein esiin näkemyseroja kieli- ja kulttuuriaineiden edustajien välillä. Mm. siinä keskustelussa, jota hiljattain on käyty ja käydään parhaillaankin viime keväänä opetusministeriölle jätetystä Euroopan ulkopuolisten kielten ja kulttuurien tutkimusta ja opetusta koskevasta mietinnöstä, on selvästi näkyvissä tämänsuuntainen jännite. Kielentutkijat korostavat kielen keskeistä asemaa avaimena vieraisiin kulttuureihin, kun taas kulttuurintutkijat puolustavat mahdollisuutta lähestyä vieraita kulttuurimuotoja myös ilman kielen välitystä tai haluavat käsittää kielen ainoastaan apuvälineeksi.

Aion seuraavassa tarkastella, millaisia päämääriä unkarin kielen yliopistopetuksen pitäisi palvella ja millaisia tehtäviä unkarin kielen opetukselle ja tutkimukselle voitaisiin kaavailla luotaessa sisältöä hungarologiaan yliopistollisena oppiaineena.

Mitä on hungarologia?

On ehkä aluksi syytä sopia siitä, mitä käsitteellä hungarologia tarkoitetaan. Tietysti hungarologiaksi voidaan nimittää mitä tahansa Unkarin maahan, sen nykyisyyteen ja historiaan, sen asukkaisiin ja luontoon, unkarilaiseen yhteiskuntaan ja unkarin kieleen kohdistuvaa tai näitä asioita sivuavaa tutkimusta. Mikään ei estä käyttämästä termiä näin väljästi. Tällaista hungarologiaa voidaan harjoittaa tieteenalakohteisesti spesialisoituneissa aineissa, Unkarin historiaa esim. osana yleistä historiaa, Unkarin maantiedettä maantieteen laitoksella, Unkarin talouselämän erityispiirteet voivat kiinnostaa ekonomistia yleisen taloustieteen näkökulmasta jne. Tällaisella tutkimuksella ei aina välttämättä ole nimenomaan Unkariin liittyviä lähtökohtia ja tavoitteita, vaan yhtä hyvin se voi nousta jostakin puhtaasti tieteenalakohteisesta ongelmanasettelusta.

Hungarologia voidaan kuitenkin rajata tarkoittamaan vain sellaista Unkarin tutkimusta, joka tähtää nimenomaan Unkariin liittyvien ilmiöiden ymmärtämiseen tai selittämiseen ja joka jollakin tavalla voidaan suhteuttaa kokonaisvaltaisen Un-

kari-kuvan rakentamiseen. Juuri näin on kai ymmärrettävä hungarologia akateemisena oppiaineena. Kyseessä on ala, joka tulee lähelle sitä, mitä anglosaksisissa maissa tarkoitetaan käsitteellä **area studies** (suomeksi lähinnä ehkä 'alueopinnot, aluetutkimus'). Tietenkin näin rajattu hungarologia voi palvella ja sen täytyykin palvella myös muuta Unkaria sivuavaa tutkimusta, siis hungarologiaa sanan väljemmässä merkityksessä. Näkisinkin **area studies** -tyyppisen hungarologia-oppiaineen yhtenä tehtävänä Unkarin-asiantuntijain kouluttamisen ohella juuri erilaisen hungarologisten opintokokonaisuuksien tarjoamisen niiden käyttöön, jotka muulla alalla toimiessaan syystä tai toisesta tarvitsevat Unkariin liittyvää tietoa.

Nyt on todettava, että suomalaisessa akateemisessa järjestelmässä alueopinnot eivät ole vielä löytäneet paikkaansa. Lähinnä niitä ovat olleet ehkä filologia-aineet, esim. englantilainen filologia, pohjoismainen filologia, slaavilainen filologia jne., joihin kieli- ja kirjallisuusopinnot ohella on kuulunut myös maantuntemusta. Alue on kuitenkin filologioissa rajattu kielellisesti, ja pääpaino on ollut kielellä ja kirjallisuudella; muun aineksen tehtäväksi on jäänyt lähinnä vain välttämättömän reaalikeyhksen luominen kieli- ja kirjallisuusopinnoille. Viime aikoina kehitys on kulkenut jos mahdollista entistäkin kielipainoitteisempaan suuntaan, kun kielitieteellisessä ongelmanasettelussa lingvistiikka on vallannut alaa filologialta. Kuitenkin kaikkein uusimmissa kaavailuissa, esim. juuri puheena olleissa Euroopan ulkopuolisten kielten ja kulttuurien opetuksen ja tutkimuksen kehittämissuunnitelmissa, lähtökohdaksi on otettu nimenomaan kokonaisvaltainen aluetutkimus.

Unkarin opetus Helsingin yliopistossa

Unkarin kieli ja kirjallisuus on Helsingin yliopistossa uusi, vasta viime vuonna perustettu oppiaine. Aikaisemmin unkarin opetusta annettiin suomalais-ugrilainen kielentutkimus -nimisen oppiaineen yhteydessä. Kaikille pakollisena kuului approbaturiin unkarin alkeiskurssi, cum laude approbaturiin unkarin kielihistoriaa ja laudaturiin jatko-opintoja sekä vähäinen määrä Unkarin kirjallisuuden opintoja. Laudaturvaiheessa halukkaat saattoivat valita unkarin kielen myös erikoistumisalakseen. Opinnot keskittyivät vanhassa systeemissä lähes yksinomaan kieleen, ja myös unkariin erikoistuvan opiskelijan oli luettava melkoinen määrä yleistä fennougristiikkaa. Suomalais-ugrilaisessa kielentutkimuksessa unkarin osuus on säilytetty suunnilleen ennallaan. Sen sijaan Unkarin kieli ja kirjallisuus -aineessa opiskellaan vain unkaria. Opetusohjelman koostumus on samantapainen kuin traditionaalisissa filologia-aineissa. Aineopinnoissa (yhteensä 35 opintoviikkoa, suunnilleen entisen cum laude approbaturin laajuinen opintokokonaisuus) se

on seuraavaa:

- kieliopinnot 20 ov. (57 %)
- kirjallisuusopinnot 6 ov. (17 %)
- folklore, kulttuurihistoria, historia, maantiede 5 ov. (14 %)
- muut opinnot (proseminaari ja kesäkurssi Unkarissa) 4 ov. (11 %).

Eri alojen painotusta tarkasteltaessa on pidettävä mielessä, että kieliopintoihin kuuluu "sisäänrakennettuna" aina myös kulttuurin- ja maantuntemusta. Näin kulttuuriaineen osuus on käytännössä suurempi kuin mitä yllä oleva laskelma osoittaa. Toistaiseksi Unkarin kielessä ja kirjallisuudessa ei voi suorittaa syventäviä opintoja. Silti unkarin opiskelun ei tarvitse pysähtyä tähän. Halukkaat voivat suorittaa syventävät opinnot kuten ennenkin suomalais-ugrilaisessa kielentutkimuksessa, erikoistumisalana unkarin kieli. Resurssien sallimissa rajoissa pyritään Unkarin kieli ja kulttuuri -oppiainetta tulevaisuudessa kehittämään niin, että siinä voisi suorittaa myös aineopinnoille perustuvat syventävät opinnot tarvittamatta ottaa suomalais-ugrilaista kielentutkimusta oppiaineeksi. Mielestäni olisi tärkeää lisäksi pyrkiä asteittain laajentamaan ja monipuolistamaan opintomahdollisuuksia alueopintojen hengessä päämääränä hungarologia sanan vaativammassa merkityksessä. Tähän kuitenkin tarvitaan yhteistyötä muiden aineiden kanssa.

Paitsi Helsingin yliopistossa myös Turun ja Jyväskylän yliopistossa on unkarin lehtoraatti. Näissä samoin kuin Tampereen ja Oulun yliopistossa unkarin opetusta ollaan voimakkaasti kehittämässä.

Kuulun niihin, jotka näkevät kieliopintojen merkityksen keskeiseksi myös kehittyvässä ja monipuolistuvassa hungarologian opinto-ohjelmassa ja tutkimuksessa. Unkarin kirjallisuuden, kulttuurin, historian ja yhteiskunnan syvempi ymmärtäminen edellyttää kunnollista kielitaitoa. Oikotietä ei ole. Silti kieliopinnoilla voi olla monta roolia. Niiden luonne, sisältö ja laajuus voivat vaihdella aina opinnoille asetettujen tavoitteiden mukaan. Hungarologian laitoksen pitäisikin kyetä tarjoamaan joustavasti eri tarkoitukseen sopivia kieliopintojen paketteja. Jo tällä hetkellä Helsingin yliopiston unkarilainen laitos toimii tässä suhteessa varsin tyydyttävästi.

Unkarin kielen yliopisto-opetuksen tavoitteet

On ehkä tarkoituksenmukaista ryhmitellä erilaajuiset ja erilaatuiset kieliopinnot tavoitteiden mukaan karkeasti kolmeen luokkaan: 1) alkeiskielitaitoon tähtäävät opinnot, 2) hyvään kielitaitoon tähtäävät opinnot, 3) tieteelliset opinnot.

Tällä hetkellä eniten kysyntää on unkarin alkeiskurssilla, ja näin tulee varmaan olemaan vastaisuudessakin. Mitä erilaisimpia aineita opiskelevat ja mitä erilaisimmilla aloilla toimivat henkilöt katsovat syystä tai toisesta tarvitsevänsä

perustietoja ja -taitoja unkarin kielestä, jotkut ammatissaan tai opinnoissaan, jotkut harrastukseksi. Jos opinnot pysähtyvät alkeisiin, ei tietenkään ole vielä kysymys hungarologiasta, mutta mahdollisesti perustaitojakin voidaan hyödyntää jossakin Unkaria sivuavassa tutkimuksessa tai muussa hankkeessa, ja näin pelkät alkeiskurssitkin tulevat palvelleeksi hungarologiaa sanan laajemmassa merkityksessä.

Hyvän kielitaidon saavuttaminen vaatii monivuotista sitkeää opiskelua. Se on kuitenkin välttämätön edellytys, jos aikoo syvemmin perehtyä Unkariin, sen oloihin, kulttuuriin ja kieleen. Juuri siksi perusteelliset käytännön unkarin kielen opinnot tulevat aina olemaan huomattava osa varsinaisessa hungarologian opiskelussa. Hyvä kielitaito voi painottua eri lohkoille sen mukaan, mihin kukin ensisijaisesti sitä tarvitsee. Unkarin historian, sosiologian tai kirjallisuuden tutkijalle on tärkeää ennen kaikkea valmius lukea sujuvasti kirjoitettua unkaria, kun taas tulkilta vaaditaan varmaa suullista taitoa ja harjaannuksen kautta saavutettua kykyä siirtää nopeasti sisältöjä kielestä toiseen.

Tähän saakka olemme tarkastelleet unkarin kieltä välineenä, joka avaa mahdollisuudet syventyä Unkariin ja sen kulttuuriin. Juuri tämä, sopivan avaimen antaminen Unkarin ovea kolkuttelevalle, onkin kielenopetuksen tärkein tehtävä hungarologian opinnoissa, ja siihen tähtää epäilemättä suurin osa esim. unkarinlehtorin työstä yliopistossa. Mutta kieli on muutakin kuin vain viestintäväline. Kielellä ajatellaan ja kielellä luodaan kulttuuria. Rikas ja periaatteessa mahdollisuuksiltaan rajaton symbolikieli on tärkein ominaisuus, joka erottaa ihmisen muusta luomakunnasta. Kieli on tavalla tai toisella mukana kaikessa ihmisen kulttuuritoiminnassa. Ei siis ole ihme, että kieli sinänsä on noussut kiintoisaksi tieteellisen tutkimuksen kohteeksi. On ehkä syytä pysähtyä hetkeksi tarkastelemaan, mistä tässä on oikeastaan kysymys, jotta ymmärtäisimme tilanteen.

Väitetään, että meidän aikanamme yleinen kielitiede on edennyt pitkin harppauksin. Uusia kielen ilmiöitä koskevia teorioita nousee jatkuvasti. Tämän vuosisadan tutkimukselle on ollut erityisesti luonteenomaista pyrkimys kielen rakennetta koskevien yleisten lainalaisuuksien selvittämiseen. Vuosisatamme kielitiedettä voisikin luonnehtia erilaisten strukturalististen suuntausten voittokuluksi. Parin viimeksi kuluneen vuosikymmenen aikana suunta on kuitenkin ollut muuttumassa. Pelkkä kielen rakenteen tutkimus ei enää tyydytä. Nyt selvitetään kiihkeästi niitä lenkkejä, jotka yhdistävät kielen naapurialueisiin. Kenttää laajennetaan sisäänpäin, kielestä ajatteluun, ja ulospäin, kielestä ulkoiseen todellisuuteen. Erään määritelmän mukaan kielioppi on aparaatti, joka muuttaa puhujan ajatuksen ääniaalloiksi (puheeksi) ja kuulijan vastaanottamat ääniaallot jälleen ajatukseksi. Kieliopin tutkimus on siis pohjimmiltaan kielen ja ajattelun suhteen

tutkimusta. Lingvistinen pragmatiikka taas tutkii kielen suhdetta ulkoiseen todellisuuteen ja ihmisen toimintaan tässä todellisuudessa. Semantiikka eli merkitysoppi yhdistää kielen rakenteen sekä ajatteluun että maailmaan. Hyvin tyypillistä aikamme kielitieteelle ovat myös sellaiset raja-alueet kuin sosiolingvistiikka, psykolingvistiikka, neurolingvistiikka ja uusimpana alana tietokone-lingvistiikka, joka ei ole pelkästään kieliaineiston käsittelyä ja tilastointia atk-menetelmin, vaan myös syvemmälle menevää kielen ja kielellisten prosessien mallintamista, josta hyötyy kielitieteen ohella myös käyttäjäystävällisten ja luonnollista kieltä ymmärtävien järjestelmien kehittelyyn pyrkivä tietokoneala.

Kielitieteeseen liittyy muuan piirre, joka tekee sen erityisen kiintoisaksi tieteenteoreettiselta ja tieteenhistorialliselta kannalta. Kielitiede näyttää usein saavan humanististen tieteiden joukossa eräänlaisen pilottitieteen aseman. Uudet teoriat ja tarkastelutavat ilmestyvät usein ensimmäiseksi juuri lingvistiikkaan. Niinpä esim. evolutionaarista tarkastelutapaa sovellettiin kielitieteeseen jo varsin pian Darwinin "Lajien synnyn" ilmestymisen (1859) jälkeen - August Schleicher julkaisi kielitieteellisen evoluutioteoriasensa ja indoeurooppalaisten kielten sukupuun 1863 - ja sen jälkeen se tuli hallitsevaksi myös kansatieteessä, kansanrunouden tutkimuksessa ja vertailevassa uskontotieteessä. Tämän vuosisadan alun kielitieteen piirissä syntyneet strukturalismin ja semiotiikan opit ovat saaneet sittemmin vahvan jalansijan myös muissa humanistisissa tieteissä ja yhteiskuntatieteissäkin.

Nämä kaksi seikkaa, kielitaidon vaatimus ja lingvistiikan teoreettinen kiintoisuus antavat kielen opetukselle ja kielitieteelle tietyn etumatkan alueopintokokonaisuuksia suunniteltaessa. Käy helposti niin, että koko ala painottuu liiaksi filologian ja lingvistiikan suuntaan muun aineksen kustannuksella, etenkin kun laitosten johdossakin tavallisesti on kielitieteilijä. Alueopintojen suunnittelussa tämä vaara on pyrittävä tietoisesti torjumaan.

Myös unkarin kieli tarjoaa kiintoisan kohteen lingvistiselle tarkastelulle. Monet aikamme kieliteorioista on kehitetty suurten maailmankielten piirissä, viime aikoina etenkin englannin. Niiden soveltaminen rakenteeltaan täysin toisentyypisiin kieliin tuottaa usein yllätyksiä ja paljastaa näköaloja, jotka auttavat kehittämään teorioita eteenpäin. Siksi lingvistit tavallisesti haluavat oppia tuntemaan myös kieliä, jotka täysin poikkeavat heille ennestään tutuista indoeurooppalaisista valtakielistä. Tällöin tulevat ensisijaisesti kysymykseen kielet, joista on helposti saatavissa tutkittua tietoa. Näitä kieliä ovat mm. suomalais-ugrilaiset kielet, ennen kaikkea unkarin ja suomen, joilla on jo takanaan pitkä tutkimusperinne. Juuri tällaisesta yleiskielitieteellisestä intressistä on esim. suomen kuten tietääkseni unkarinkin opetus monessa ulkomaisessa yliopistossa alkanut.

Unkariin kohdistuvaa lingvististä perustutkimusta on Suomessa harjoitettu erittäin vähän, ja voidaan tietysti kysyä, onko tällainen tutkimus Suomessa edes tarpeen. Eikö se olisi jätettävä unkarilaisten huoleksi, joilla on siihen kaikin puolin parhaat edellytykset? Käsittääkseni näin ei pitäisi menetellä. Jos unkarin lingvististä tutkimusta harjoitetaan menestyksellisesti Ranskassa, Italiassa ja Yhdysvalloissa, miksei sitten myös Suomessa. Olisihan meillä siihen jo yhteistyöperinteen ja läheisten kielitieteellisten suhteiden vuoksikin mitä parhaimmat edellytykset. Esim. sellaiset unkarin kielen piirteet kuin objektikonjugaatio, sijajärjestelmä, verbiprefiksit ja sanajärjestys tarjoaisivat kiintoisia tutkimuskohteita myös meikäläisille lingvisteille, etenkin kun otetaan huomioon suomen ja unkarin yhteinen suomalais-ugrilainen tausta, jota vasten sekä yhtäläisyyksiä että eroavuuksia osoittavat piirteet saavat erityistä kiinnostavuutta. Sitä paitsi yleislingvistiikan perspektiivi tulee aivan liian kapeaksi, jos sen ainoaksi huomion kohteeksi jäävät tutkijan äidinkieli ja englanti.

Yhtäläisyyksien ja erojen systemaattinen tutkimus, ns. kontrastiivinen tai konfrontatiivinen lingvistiikka, sinänsä on viime vuosina noussut hyvin suosituksi soveltavan lingvistiikan alaksi. Sen merkitys on lähinnä siinä, että sen tulosten uskotaan edistävän sellaisia käytännön aloja kuin vieraan kielen opetusta, kääntämistä sekä tulkisanakirjojen, vierasta kieltä koskevien kielioppien ja muiden oppikirjojen laatimista. Tämäntapaista tutkimusta, jossa vertailupareina ovat suomi ja englanti, suomi ja ranska sekä suomi ja saksa, on tehty jo melko paljon. Myös suomeen ja unkariin kontrastiivista tarkastelua on jonkin verran sovellettu. Alalta on ilmestynyt joitakin artikkeleita ja tehty muutama opinnäyte. Mitään perusteellisempaa tutkimusta ei kuitenkaan ole edes aloitettu.

Koko hungarologian kannalta keskeisenä alana pitäisin unkarilaista filologiaa. Tällä alalla suomalaiset ovat olleet vähän aktiivisempia kuin lingvistiikassa. Jo v. 1869 ilmestyi Oskar Blomstedtin ansiokas "Halotti Beszéd ynnä sen johdosta vertailevia tutkimuksia unkarin, suomen ja lapin kielestä", ja tuoreinta satoa edustaa Tuomo Lahdelman viime toukokuussa Jyväskylän yliopistossa tarkastettu väitöskirja "Vapahtajaa etsimässä, Evankeliumit Endre Adyn lyriikan subtekstinä vuoteen 1908". Helsingin yliopistossa professori István Szathmárin innostava ja asiantunteva opetustyö on sellaista syvämuokkausta, jonka tuloksia varmaan lähivuosina saamme nähdä niin lingvistiikan kuin filologiankin alalla. Siitä on jo tällä hetkellä selviä merkkejä olemassa.

Kaikkein vahvimmat perinteet unkarin kielen tutkimuksen alalla Suomessa on historiallis-vertailevalla kielitieteellä, sitähän saamme kiittää suomalais-ugrilaisen suhteiden viriämisestä yleensäkin. Suomessa jo Henrik Gabriel Porthan kiinnostui suomen ja unkarin sukulaisuudesta perehdyttyään Sámuel Gyarmathin tutki-

muksiin. Mutta vasta Oskar Blomstedt, August Ahlqvist ja Arvid Genetz saattoivat tuoda tieteellisesti merkittäviä lisiä tälle alalle. Muutamista ansiokkaista suorituksista huolimatta ei kuitenkaan voi sanoa, että suomen ja unkarin kielihistoriallinen vertailu olisi koskaan ollut mikään erityisen vahva ala Suomessa. Suomalais-fennougristien huomion kohteina ovat pikemminkin olleet Venäjällä puhuttu etäsukukielet ja etenkin lappi. Yrjö Wichmannin jälkeen unkarin kielihistoriaa on meillä tutkittu vähän. Useimmiten sitä on sivuttu vain jonkin yleisemmän suomalais-ugrilaisen tai uralilaisen historiallis-vertailevan tutkimuksen yhteydessä. Tämä on oikeastaan aivan luonnollista. Suomalaisia kielihistorioitsijoita kiinnostavat tietysti ensi sijassa ne kielet, jotka eniten voivat valaista suomen kielen menneisyyttä, siis itämerensuomalaiset kielet, lappi, mordva ja ehkä vielä myös tšeremissit ja permiläiset kielet, sekä sellaiset huonosti tunnetut kielet, joiden saattamisessa päivänvaloon suomalaiset tutkijat ovat näytelleet keskeistä osaa ja joista kertyneiden, suomalaisten tutkimusmatkailijain keräämien aineskoelmien julkaiseminen katsotaan nimenomaan suomalaisten kansalliseksi velvollisuudeksi.

Unkarin kielen tutkimusta ei voida motivoida kummallakaan perusteella. Unkarin ja suomen kielellinen sukulaisuus on niin kaukainen, että sen suomat mahdollisuudet näiden kielten varhaisvaiheiden selvittelyssä ovat sangen rajalliset, eivätkä suomalaiset ole nähneet unkarilaisten kielenainesten kenttäkeruuta omaksi erityistehtäväkseen, koska unkarilaiset ovat huolehtineet siitä itse erinomaisesti.

En usko, että unkarin kielihistoria tulevaisuudessakaan saa meillä kovin paljon tutkijoita muuten kuin yleisemmän suomalais-ugrilaisen tai uralilaisen vertailevan kielitieteen puitteissa. Kenttä on vahvasti unkarilaisten käsissä. Siitä huolimatta unkarin suomalais-ugrilaisen taustan ja kehityshistorian tuntemus on välttämätöntä jokaiselle fennougristille, ja siksi unkarin kielihistoria tulee säilyttämään asemansa niin fennougristiikan kuin unkarin kielen ja kirjallisuudenkin opetusohjelmassa.

Suomalais-ugrilaisen ja uralilaisen kielitieteen harjoittajalle unkarin kieli on tärkeä, ei ainoastaan tutkimuksen kohteena olevan kieliperheen yhtenä jäsenenä, vaan alan tutkimuksen keskeisenä kommunikaatiovälineenä. Unkari on johtava maa suomalais-ugrilaisen kielitieteen alalla. Siksi fennougristin on osattava unkaria siinäkin tapauksessa, ettei hänen tutkimuskohteensa juuri välittömästi liittyisi unkariin. Sitä paitsi koko maailman fennougristien määrä on niin pieni, että tiivis keskinäinen yhteydenpito on sekä mahdollista että välttämätöntä. Suomen ja Unkarin fennougristien väliset yhteydet ovat perinteisesti kiinteät ja säännölliset. Parhailleen käydään keskusteluja mm. yhteisen atk-pohjaisen etymologia-arkiston perustamisesta. Molemmissa maissa on suurten etymologisten sanakirjojen myötä

kertynyt paljon aineistoa. Nämä aineistot pitäisi yhdistää ja muodostaa niistä atk-tiedosto, jota jatkuvasti täydennettäisiin, sitä mukaa kuin uusia etymologioita tai vanhojen etymologioiden täydennyksiä ja korjauksia julkaistaan. Näin syntyisi todellinen tietopankki, josta tutkijat vaivatta ja nopeasti saisivat ajantasaiset tiedot haluamistaan etymologioista. Nykyisellä tiedonsiirtotekniikalla ei liene ylivoimaista järjestää esim. Budapestin ja Helsingin välistä yhteyttä niin, että molemmissa kaupungeissa olisi identtiset ajantasaiset tiedostot. Se mikä Helsingissä lisättäisiin arkistoon, olisi hetkessä myös budapestilaisten käytössä. Tämä vain yhtenä esimerkkinä hungarologiaa sivuavista yhteistyömahdollisuuksista uralistiikan alalla.

Tulevaisuuden näkymät

Edellä olemme tarkastelleet, lähinnä Suomen kannalta, millaisia rooleja unkarin kielellä on hungarologian opetuksessa ja tutkimuksessa. Lopuksi voisimme yrittää arvioida, millaisia tulevaisuudennäkymiä unkarilaisella filologialla Suomessa on. Ensiksikin on selvää, ettei hungarologiasta tule täällä koskaan mitään suurten massojen suosikkiainetta. Vain peruskursseille on vastedeskin tungosta. Lisäksi ilmaantuu vuodessa keskimäärin neljä viisi opiskelijaa, lähinnä kielten, kirjallisuuden tai kansanperinteentutkimuksen opiskelijoita, jotka haluavat unkarin sivu- tai täydennysaineekseen. Pääaineena unkarin suorittavia saattaa tulla pari kolme vuosikymmenessä, ja väitöskirjoja voidaan odottaa ehkä yksi sukupolvessa.

Tämä saattaa kuulostaa tyrmäävältä ja herättää kysymyksen, kannattaako koko homma. Vastaus kuuluu: kannattaa ehdottomasti! Hungarologian ensisijaisena tavoitteena Suomessa ei voi missään tapauksessa olla ammattihungarologioiden joukon kasvattaminen. Se olisi kouluttamista työttömyyteen ja sellaisena edesvastuutonta. On kysyttävä, minkä laatuksella ja minkä laajuksella hungarologian koulutuksella yhteiskunnassa on käyttöä ja pyrittävä toimimaan sen mukaan. Käsittääkseni Suomessa on tilaa vain kouralliseksi päätoimisia Unkarin-spesialisteja, mutta sen lisäksi olisi hyvä, jos yhteiskunnan eri sektoreilla ja eri ammateissa olisi nykyistä enemmän henkilöitä, joilla olisi unkarin kielen taitoa ja Unkarin tuntemusta sekä riittävästi harrastusta ja motivaatiota pitää yllä ja kehittää taitojaan ja tietojaan. Tällaiset henkilöt voivat levittää ympäristöönsä oikeaa Unkari-tietoutta, antaa tarvittaessa asiantuntija-apua, tehdä silloin tällöin esiin tulevia käännöstöitä ja toimia jopa tulkkeina. Ihanteellista olisi, jos tällainen oman toimen ohella toimiva hungarologiverkko kattaisi sopivan tiheänä koko maan Hangosta Utsjolle.

Juuri tällaisia näkymiä olisi pidettävä mielessä silloin, kun suunnitellaan yliopistojen hungarologian opetusta. On tarjottava ennen kaikkea approbaturin ja

cum lauden eli nykyisillä mitoilla mitaten 20 - 35 opintoviikon suuruisia hungarologian paketteja, jotka hyvin sopivat sivu- ja lisäaineiksi. On tarjottava erilaatuisia ja -laajuisia ja eri tarkoituksiin sopivia kielen ja kulttuurin opintokokonaisuuksia. Tällaisia on Helsingin yliopistossa tarjolla jo nyt. Tulevaisuudessa niitä voidaan tarpeen ja resurssien mukaan kehittää lisää. Tällaisia opintokokonaisuuksia voivat opiskella myös ne kokonaan muilla kuin filologisilla aloilla opiskelevat tai työskentelevät, esim. historioitsijat, taiteentutkijat, sosiologit, taloustieteilijät, biologit tai insinöörit, jotka tutkimuksissaan tai työssään tarvitsevat Unkarin kielen tai maan tuntemusta.

Jos perus- ja aineopintotason opetus on kunnossa, uskon, että opiskelijain joukosta kyllä nousee riittävästi myös syventäviin opintoihin ja jopa väitöskirjaan tähtääviä. Sillä tietty määrä heitäkin tässä maassa tarvitaan pitämään yllä ja kohottamaan hungarologian tasoa. Tällä hetkellä Suomen kontribuutio maailman hungarologiassa on luvattoman pieni siihen nähden, kuinka paljon meillä unkaria opiskellaan ja kuinka monipuoliset ja runsaat ovat suomalais-unkarilaiset kulttuurisuhteet. Suomalaisen panoksen vähäisyys näkyy vaikkapa Unkarilaisen Filologian Kansainvälisen Seuran jäsenluettelosta. Lähes 1000 jäsenestä suomalaisia on vain 18. Kerrotaan, että tänä vuonna Wienissä pidetyn kansainvälisen hungarologikongressin 200 osanottajan joukossa oli Suomesta vain kolme ja heistäkin yksi oli unkarilaissyntyinen, yksi korealainen ja kolmas asui Budapestissa. Näiden lukujen merkitys ei ole niinkään siinä, mitä ne kertovat suomalaisten osallistumisaktiivisuudesta kuin siinä, että ne samalla paljastavat meikäläisen hungarologian syvemmän harrastuksen tämänhetkisen tilan. Tarvitaan määrätietoista ja pitkäjänteistä työskentelyä hungarologian tason kohottamiseksi. Olisi päästävä siihen, että meille kasvaisi yliopistotasoisia hungarologian opettajia ja tutkijoita myös omasta takaa. Nythän käytännöllisesti katsoen koko aine on unkarilaisten lehtorien ja vierailevan apulaisprofessorin varassa. Työ on kuitenkin aloitettu, ja oikeastaan olen tulevaisuuden suhteen optimistinen. Uskon, että meillä jo tällä hetkellä on opiskelevassa nuorisossa nousemassa uusi, aikaisempaa paremmin eväin varustettu hungarologipolvi, joka aikanaan on ottava vastuun Unkarin tutkimuksesta ja opetuksesta Suomessa.

Suomalaisten ja unkarilaisten kielentutkijoiden yhteisenä kohteena on jo Antal Regulyn, M. A. Castrenin ja Elias Lönnrotin päivistä lähtien ollut vertaileva fennougristiikka. Tämä on hyvin ymmärrettävää. Kansallisia juuria etsittäessä kielihistorialla on ollut merkittävä tehtävä; onhan sen avulla voitu valaista vaihteita, joihin mitkään historiankirjat eivät yllä. Kansallisella tunnetasolla tietoisuus suomalais-unkarilaisesta kielisukulaisuudesta on puolestaan vahvistanut uskoa oma-kielisen kulttuurin mahdollisuuksiin silloinkin, kun indoeurooppalaisten naapuri-kielten paine on ollut suurimmillaan. Historiallisen kielentutkimuksen ja fennougristiikan alalla suomalais-unkarilaisella yhteistyöllä on näin ollen pitkät ja vakiintuneet perinteet, joiden varaan tulevaisuudessakin on hyvä rakentaa.

Kuva muuttuu jossain määrin toiseksi, jos tarkastelemme suomen ja unkarin tutkimusta synkronisesta näkökulmasta, ts. ottamatta kielisukulaisuutta huomioon tai ainakin pitämättä sitä tutkimuksessa keskeisenä. Silloin ei suoralta kädeltä ole yhtä helppoa esittää perusteluja sille, miksi juuri suomea ja unkaria tai Suomen ja Unkarin kielioloja tulisi tutkia rinnakkain. Toisaalta asiaa tarkemmin harkittaessa tämän kaltainen tutkimusasetelma tarjoaa monia kiintoisia ja mielekkäitä näkökulmia kummankin kielen tutkimukseen. Otan seuraavassa ensin puheeksi joitakin seikkoja, jotka perustelevat suomen ja unkarin synkronista vertailua (lingvistis-strukturaalinen näkökulma), ja pohdin sen jälkeen, millaisia mahdollisuuksia kielen käyttöön ja eri kielimuotoihin kohdistuva tutkimus (sosio- ja prag-malingvistinen näkökulma) voisi tarjota hungarologian ja fennologian alalla.

1. Viime vuosikymmeninä on yleisen kielitieteen alalla keskeisiin tutkimuskohteisiin kuulunut eri kielten typologinen vertailu. Toisin kuin kielihistoriallisessa vertailussa typologisessa tutkimuksessa lähtökohta ja tavoite on synkroninen: eri kieliä vertailemalla pyritään selvittämään, mitkä ovat ihmiskielelle ominaiset yleiset piirteet ja miten ne toteutuvat kussakin kielessä. Typologisessa tutkimuksessa mitkä hyvänsä kielet voidaan asettaa samalle viivalle: vertailukohteina voivat olla aivan eri kielikuntiin kuuluvat kielet mutta yhtä hyvin myös suokielet. Suomi ja unkarin kielet ovat molemmat morfologialtaan rikkaita kieliä, mikä antaa hyvät lähtökohdat typologiselle vertailulle. Mutta on muitakin syitä, miksi typologinen näkökulma ansaitsee huomiota suomalais-unkarilaisessa tutkimuksessa (näi-

hin seikkoihinhan on myös prof. Korhonen alustuksessaan viitannut):

1) Yleiskielitieteellinen teorianmuodostus on viime aikoina perustunut paljolti indoeurooppalaisiin kieliin, erityisesti englantiin. Yleiskielitieteellisiä hypoteeseja ja menetelmiä tulisi kuitenkin testata myös muiden kielten ja kielikuntien aineiston valossa.

2) Suomesta ja unkarista (ja monista muista suomalais-ugrilaisista kielistä) on käytettävissä runsaasti typologiseen tutkimukseen soveltuvaa aineistoa, jonka käsittely nykyisin ATK-menetelmin on suhteellisen vaivatonta.

3) Typologinen tutkimus tuo runsaasti sellaista tietoa, jota myös historiallis-vertaileva fennougristiikka voi käyttää hyväkseen.

Myös kielten kontrastiivinen tutkimus kuuluu niihin aloihin, jotka ovat viime vuosikymmeninä nopeasti kehittyneet. Kontrastiivisessakin tutkimuksessa on kyse eri kielten rakenteellisesta vertailusta, mutta toisin kuin typologisessa vertailussa kontrastiivisessa tutkimuksessa ei etsitä ihmiskielen yleisiä piirteitä vaan keskitytään kahden tai useamman kielen konkreettisiin yhtäläisyyksiin ja eroihin. Näkökulma on tällä tavoin maanläheisempi kuin typologisessa vertailussa. Voidaan esim. kysyä, mitä ilmaisukeinoja unkarissa käytetään vastaamaan suomen kielen menneen ajan muotoja tai miten suomi ilmaisee niitä eroja, jotka unkarissa osoitetaan prefiksiverbejä käyttämällä.

Kontrastiivisen tutkimuksen suosio selittyykin paljolti sen maanläheisestä luonteesta; osa kontrastiivisen tutkimuksen tuloksista palveleekin suoranaisesti käytäntöä, erityisesti kielenopetusta ja kääntämistä. Kontrastiivisia selvityksiä tehdään yleensä kieliparien kesken. Kielet voivat olla sukua toisilleen (kuten esim. suomi ja unkari tai englanti ja saksa), mutta yhtä hyvin ne voivat kuulua eri kielikuntiin (kuten esim. englanti ja suomi tai unkari ja ranska). Sukukielten osalta meillä on muutaman vuoden ajalta kokemuksia suomen ja viron kontrastiivisesta vertailusta, jota on tehty suomalais-virolaisena yhteishankkeena. Tässä työssä osoittautui hyödylliseksi tehdä perusjako toisaalta suomen ja viron rakenteelliseen vertailuun, toisaalta virheanalyysiin. Rakenteellinen vertailu kohdistuu lähinnä suomen ja viron morfologiaan ja syntaksiin, ja sitä toteuttamaan on muodostettu useita tutkijapareja (tai -ryhmiä), joissa on pari kolme suomalaista ja virolaista tutkijaa saman aiheen kimpussa. Virheanalyysin pohjana on puolestaan virhepankki, aineskokoelma, jota tšekäläiset viron kielen lehtorit ovat suomalais-ten opiskelijoiden käännöksistä tekemillään poiminnoilla jatkuvasti kartuttaneet.

Myös suomen ja unkarin välistä kontrastiivista tutkimusta on jo jonkin verran tehty, ja tietääkseni useitakin selvityksiä on tekeillä. Koska tällaiset kontrastiiviset tutkimukset ovat yleensä varsin selvärajaisia, ne soveltuvat hyvin myös oppinäytetöiden aiheiksi.

2. Tämän jälkeen ottaisin lyhyesti puheeksi joitakin kysymyksiä, jotka liittyvät suomen ja unkarin kielen käyttöön sekä eri kielimuotojen asemaan Suomessa ja Unkarissa. Erityisesti puhekieli on tässä tapauksessa keskeinen kohde.

Puhekielen tutkimusta on viime aikoina voimakkaasti edistänyt sosiolingvistiikan nimellä kulkeva kielitieteen haara. Sosiolingvistiikka ei suinkaan ole yhtenäinen kielitieteen ala vaan pikemminkin eräänlainen yhteisnimitys niille tutkimussuunnille, joiden kohteena on kielen käyttö tai kielen ja kieliyhteisön välinen suhde muodossa tai toisessa. Ohessa olen ryhmitellyt tämän alueen kahtia: dialektologis-sosiolingvistiseen ja diskurssianalyttis-pragmalingvistiseen tutkimukseen.

Dialektologis-sosiolingvistisen tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten erilaiset yhteiskunnalliset, taloudelliset ja kulttuuriset muutokset, sellaiset kuin kaupungistuminen, muuttoliike, koulunkäynnin lisääntyminen, joukkoviestinnän yleistyminen jne., ovat vaikuttaneet kieleen ja kielenkäyttöön. Näitä seikkoja olemme pyrkineet Suomessa lähestymään eri yliopistojen yhteistyönä toteutetussa puhesuomen murroksen tutkimuksessa, jossa keskeisiä ovat olleet mm. murteiden tasoittumiseen ja sosiaalisten murteiden muotoutumiseen liittyvät kysymykset.

Verrattaessa suomalaisia tuloksia muualla tehtyihin havaintoihin on osoittautunut, että eri kielimuotojen asema on hyvin erilainen eri Euroopan maissa. Esim. Englannissa, missä teollistumisella on pitkät juuret, myös sosiaalisten murteiden eriytyminen on hyvin selvää, kun taas Suomessa olemme aika lailla vasta alkuvaiheessa. Myös murteiden asema ja arvostus vaihtelee suuresti eri maissa, jopa pohjoismaissa on historiallisista syistä johtuen huomattavan suuria eroja.

Suomen ja Unkarin osalta ei vastaavanlaista sosiolingvistista vertailua ole juurikaan harrastettu, mutta asetelmana se olisi hyvin kiintoisa. Suomelle ja Unkarille on yhteistä se, että teollistuminen ja kaupungistuminen ovat olleet yhteellisen myöhäisiä mutta sitäkin rajumpia ilmiöitä; voisi olettaa, että niillä olisi kummallakin taholla ollut samantapaisia kielellisiä seurauksia. Toisaalta murre-erot eivät Unkarissa ole alkuunkaan olleet kovin suuret, ja Budapestin puhekielen tasoittava vaikutus on jo vanhastaan saattanut olla tuntuvampi kuin Suomessa melko myöhään muotoutuneeseen Helsingin puhekielen. Voisi siis olettaa, että unkarilainen kieli-ilmastot on osittain samanlainen kuin suomalainen, mutta yhtäläisyyksien ja erojen tarkempi selvittely tarjoaisi kiintoisia lähtökohtia sosiolingvistiselle tutkimukselle.

Jos pidämme hungarologisen tutkimuksen yhtenä tavoitteena syventää tietojamme paitsi unkarin kielestä myös siitä yhteisöstä, missä unkaria puhutaan, yhteistyö sosiolingvistiikan alalla palvelee juuri tätä tavoitetta. Tässäkin tapaukses-

sa yhteistyöllä on jo muitakin lähtökohtia kuin kumallakin taholla tunnettu yhteinen mielenkiinto. Viittaa vain esim. prof. István Szathmárin, prof. Árpád Sebestyénin ja prof. István Nyirkosin unkarin murteita ja puhekieltä käsitteliin kirjoituksiin sekä Suomen osalta jo mainittuun puhe-suomen murroksen tutkimukseen.

Toinen puhekielen tutkimuksen alue, joka voisi osoittautua hyvinkin antoisaksi yhteistyön kohteeksi, on erilaisten kielenkäyttöstrategioiden tutkimus. Hyvin ymmärrettävää on, että erikielisten ihmisten kielenkäyttösäännöstö, tapa puhua, on erilainen. Toisaalta näyttää siltä, että kielenkäyttöstrategiat ovat pitkälti sidoksissa laajempiin kulttuurisiin kehyksiin. On esimerkiksi viitattu siihen, että unkarilaisten, itävaltalaisien ja tšekkoslovakialaisten kielenkäyttöstrategiat ovat mm. kohteliaisuudenilmausten osalta pitkälti yhteneväiset, mikä selittyy yhteisistä historiallisista vaiheista. Toisaalta on todettu, että kielenkäyttötapojen välillä saattaa olla niinkin suuria eroja, että ne aiheuttavat väärinkäsityksiä. Ja vaikka kielenkäyttötapojen eroavuudet eivät johtaisikaan konkreettisiin väärinkäsityksiin, "virheet" saatetaan helposti tulkita väärin, esim. tahalliseksi epäkohteliaisuudeksi. Ei siis riitä, että me suomalaiset tiedämme, mitä on "suutelen kättäni" unkariksi, vaan meidän on myös tiedettävä, kenelle ja millaisessa yhteydessä niin sopii sanoa. Paitsi kontrastiivista lingvistiikkaa tarvitaan myös kontrastiivista kielenkäyttöstrategioiden vertailua, kontrastiivista pragmalingvistiikkaa, minkä alalla suomalaiset ja unkarilaiset tutkijat voisivat olla uranuurtajia.

Suomalaisten ja unkarilaisten nyky(puhe)kielen tutkijoiden yhteistyötä perusteltaessa viittaus kielisukulaisuuteen ei yksi riitä. Tälle yhteistyölle ei liioin ole osoitettavissa yhtä selkeää teorettista ja metodista kehikkoa kuin se, jonka kielihistoriallinen menetelmä tarjoaa. Toisaalta tällaisen yhteistyön tarve on perusteltavissa sekä lingvistis-teoreettiselta että käytännön kannalta: suomen ja unkarin kielitypologinen vertailu ja sen tulosten saattaminen kansainvälisen yleiskielitieteellisen tutkimuksen käytettäväksi kuuluu velvollisuuksiimme; suomalais-unkarilainen kontrastiivinen analyysi palvelee puolestaan paitsi kummankin kielen tutkimusta viime kädessä myös suomen ja unkarin kielen opettajia ja opiskelijoita. Näiden teoreettisten ja käytännöllisten tutkimustavoitteiden väliin jäävät ne ilmiöt, jotka valaisevat kielen ja yhteisön tai kielen ja kulttuurin yhteyksiä. Niiden alueella tehtävä yhteistyö on vielä lähes kartoittamatta mutta kenties juuri se tulee lähivuosikymmeninä olemaan hedelmällisintä.

KIRJALLISUUDEN SUOMENTAJAN NÄKÖKULMA

Hannu Launonen

Unkarin kirjallisuudella on erilainen tausta kuin Suomen kirjallisuudella, ja tuo tausta vaikuttaa siihen mitä käännetään ja miten.

Unkarilainen kirjallisuus on päätynyt nykytilaansa eri teitä kuin suomalainen. Sitä ovat muovailleet erilaiset historian vaiheet ja erilaiset aatevirtaukset. Sen nykypäivää hallitsevat eri lajit ja muodot kun Suomen kirjallisuutta. Lyriikka on Unkarissa ollut valtalaji. Juuri runous on Unkarissa aina ensimmäisenä reagoinut tapahtumiin ja joskus ohjaillutkin niitä, niin kuin Sándor Petőfi ja vuoden 1848 myllerrys osoittavat. Pestin kaupungintalo tuhoutui, mutta Petőfin runo säilyi: "Yks aatos sydäntäni ahdistaa:/ ois vuoteess' inha vuotta kuolemaa, / hitaasti riutua kuin kukkanen, / kun kalvaa hammas madon salaisen, / kuin kynttilä, mi kuluu vitkalleen / vain tuikutellen tyhjään huoneeseen. / Oi Luoja, torju multa kuolo tuo!" (Otto Mannisen suomennoksesta 1923).

Unkari sijaitsee Euroopan keskipisteessä ja on saanut osakseen kaiken mitä tuohon asemaan kuuluu: vaikutteet ja valloittajat vyöryivät, toinen toisensa jälkeen. Suomalainen kirjallisuus eli pohjoisessa ja eristyksessä ja pääsi verraten myöhään kehittymään. 1400-luvun puolivälissä, aikana jolloin suomalaisten Mikael Agricola ei ollut syntynytäkään, saattoi Unkarin kirjallisuus esitellä renessanssirunoilijan Janus Pannoniuksen (1424 - 1472). Pannonius tosin kirjoitti latinaksi, mutta runoa, joka elää tänäänkin; oppinsa hän oli noutanut Matias-kuninkaan kirjastosta ynnä Italiasta, eurooppalaisuuden työpajoista, Ferrarasta ja Padovasta. Mutta myös Pannoniuksen teemat tuntuvat merkillisen polttavilta. 1400-luvun runoilija liittyykin äkkiä 1800-luvun ja sittemmin tämän vuosisadan suureen unkarilaiseen perinteeseen: elegiat ja ylistysrunot puhuvat ennen kaikkea isänmaasta ja sen vaaranalaisesta tilanteesta. Aivan samoin nykyrunoilija, sellainen kuin László Nagy, Ferenc Juhász tai Sándor Csoóri, suree hymneissä, elegioissa ja valitusvirsissä vanhan maalaiskulttuurin mailleen menoa: jokainen esine täytyy hyvästellä erikseen. Muutos on välttämätön, mutta siihen liittyy surua ja säikkyä aavistelua. Satakunta vuotta Pannoniuksen jälkeen nousi esiin sotilas ja runoilija Bálint Balassa, joka jo kirjoitti unkariksi. Yhteys kansanperinteeseen ja talonpoikaisiin juuriin on sittemmin vakiintunut Unkarin lyriikan tunnuspiirteeksi. Petőfi vahvisti tuon periaatteen jopa niin pitkälle, että kansanlaulua ja kirjailijan omaa runoa ei aina voi erottaa toisistaan.

Unkarin kirjallisuus on 50 vuotta vanhempaa kuin Suomen kirjallisuus. Koko Raamattu ilmestyi unkariksi 1590, suomeksi 1642. Kielen kehityksestä tämä ei sano paljonkaan: kun Gáspár Károlin unkarinnos on vielä tänäänkin lukukelpoinen, täytyy Mikael Agricolan suomennokseen perehtyä Martti Rapolan ja muiden tutkijain selitysten avulla.

Unkarilainen kirjallisuus liittyy yhteiskuntaan tiiviimmin kuin suomalainen. Erityisesti unkarilainen runoilija on samanaikaisesti toiminut lyyrikkona, poliitikkona ja kansanjohtajana: hän tekee selkoa kansakunnan katkeruudenaiheista, mutta pyrkii myös käytännössä korjaamaan asioita. Unkarin klassisessa runoudessa ovat kansallinen ja yhteiskunnallinen sisältö eläneet rinnan, niin kuin Béla Jávorszky on asian tiivistänyt. Unkarin runous eroaa Suomen lyriikasta myös sikäli, että Unkarissa voidaan yhä kirjoittaa mitallista ja riimillistä runoa aivan luontevasti. Suomen runous sen sijaan uudistui jyrkästi 1940-luvun lopulla ja 1950-luvulla. Riimillinen runo koettiin vanhentuneeksi (tuntui siltä, että se heijasteli sodanedellisiä, nyt jo muuttuneita arvoja). Kääntäjä ei tietenkään saa tulkita 1980-luvun unkarilaista mitallista runoa siten, että se alkaa suomeksi muistuttaa 1920-luvun Kailasta tai 1930-luvun Sarkiaa. Mutta miten antaa lukijalle kuitenkin kuva alkutekstin muotopiirteistä? Tämä ristiriita ei suinkaan ole ainoa, johon lyriikan suomentaja törmää.

Lukijan, kääntäjän ja tukijan huomio kiintyy lajieroihin. Unkarin taidetta hallitsevat pienet muodot. Parhaiten on menestynyt sellainen taide, jonka kuvaustapa on mieluiten realistinen ja joka keskittyy lyhyeen ajanjaksoon. Kysymykseen tulevat kansanballadi, lyyrinen runous, novelli ja pienoisoromaani **kisregény**, erityinen laji, joka Suomessa on lähes tuntematon. Novellikin on erilainen kuin Suomessa: Unkarissa se on lyyrinen, kaskun tapainen tahi pikareskikertomus. Tässä Unkarin kertomakirjallisuus noudattaa eteläistä, välimerellistä perinnettä. Novellin ylivalta ei Unkarissa suinkaan merkitse romaanin puuttumista: siitä ovat osoituksena vaikkapa Zsigmond Móricz, László Németh ja Tibor Déry. On myös Gyula Illyés, jonka proosataide ei sovi perinnäisiin luokituksiin; hänen pääteoksensa Pustan kansaa (suom. Olavi Metsistö) aloitti uuden lajin, kaunokirjallisen sosiografian.

Suomessa hallitsee laaja epiikka, on hallinnut jo Kalevalan, Kiven ja Kilven päivistä. Vielä tänäänkin se merkitsee trilogioiden tai laajempien romaanisarjojen kertomakirjallisuutta, niin kuin käy ilmi Lajos Szopori Nagyin tuoreesta tutkimuksesta Suomalainen sukuromaani (suom. Viljo Tervonen). Lajieroja lisäävästi vaikuttavat myös erot kirjallisuusinstituution rakenteessa. Unkarissa on runsaasti julkaisuväyliä, erityyppisiä lehtiä, joiden varassa nimenomaan runous ja novellitaide elävät. Jos suomentaja saisi tällä hetkellä vapaasti valita suomennettavan-

sa, tilanne olisi mielestäni tämä: pienimuotoisen kirjallisuuden kääntäjä löytäisi aineistoa riittämiin, mutta laajaa romaania kaipaava saisi suunnistaa klassikkojen pariin.

TULKIN TYÖ SUOMALAIS-UNKARILAISISSA SUHTEISSA

Ilkka Firon

Tarkoitukseni oli tarkastella asiatekstien kääntämistä ja tulkin työtä suomen ja unkarin kielen välillä sitä ammatikseen tekevän kannalta. Olen kuitenkin valinnut näistä kahdesta kohteekseni vain jälkimmäisen eli tulkkauksen, sillä asiatekstien kääntäminen ja siihen liittyvät ongelmat ovat paljolti samoja kuin tulkauksessakin.

Aiheeni ei ole välttämättä helppo tällaisessa arvovaltaisessa symposiossa, sillä onhan perin harvinaista, että tämän tuhatäänisen ammattikunnan edustajaa kuullaan 'suorana', kerrankin hänen omilla sanoillaan. Tulkkaukseen ei ole tieteellisesti eikä edes järjestöllisesti varsinainen yhteistyöala Suomen ja Unkarin välillä. Se on aina ollut ja yhä vieläkin on edellytys sille, että suhteita yleensäkin voidaan pitää yllä. Millainen on siis tämä 'edellytys', joka usein vierailuohjelmien kiireessä jää huomaamatta ja jota vain harvat oikein tuntevat?

Nyky-suomen sanakirjan määrittelemänä tulkki on "henkilö, joka (jakso jaksolta) kääntää toistensa kieltä ymmärtämättömien keskustelijoiden tai vieraskielisen esitelmöitsijän tm. puhetta." Se taitaakin olla kaikki mitä tieteellisen tarkasti tulkeista voi sanoa.

Subjektiiivisesti voisin kuvailla tulkkia tuhatäänisenä ja tuhatkasvoisena, eleettömänä-ilmeettömänä välttämättömyytenä, että keskustelevat puolet voisivat turvallisesti, omalla äidinkielellään puhua hyvinkin tarkoista asioista. Tulkki on joustava ja kohtelias näkymätön kameleontti, josta vain äänen kuulee. Hän on ammattitaidostaan tietoinen ja työstään ylpeä. Yllättävän harvoin huomataan, että tulkkaukseen on työtä.

Suomessa unkaria taitavia henkilöitä saattaa olla suhteessa enemmän kuin maailmassa elää unkaria puhuvia ihmisiä ja se on hienoa. Kuitenkin jos katson paljonko meitä suomen ja unkarin tulkkeja on, joudun heti vaikeuksiin. Pelkkä kielen taitaminen ei vielä tee tulkkeja. Meitä on varmasti kymmenen, mutta hyvinkin voi olla yli viisikymmentä. Kysymys on siitä millä tasolla, millä alalla tulkitaan. Erikoisalojen tai valtiollisissa suhteissa käytettäviä tulkkeja on huomattavasti vähemmän kuin niitä, joiden kielitaito ja työkokemus riittävät hyvin korkeintaan seurustelun tai illanvieton läpiviemiseen.

On olemassa pieni ryhmä lähinnä kokopäiväisiä ja isompi joukko potentiaalisia osa-aikatulkkeja. Edellisiin luen ne, jotka saavat elantonsa kokonaan tai pääasi-

allisesti tulkkauksesta ja kääntämisestä. Osa-aikatulkit tekevät silloin tällöin tulkkauksia: vapaa-aikanaan tai esimerkiksi opiskelun ohella, harrastuksen vuoksi tai vain lisätulojen hankkimiseksi. Tämä jaotus ei merkitse välttämättä taidoissa eroja. Asuinpaikkakunta vaikuttaa suuresti tulkin koko- tai osapäiväisyyteen. Suhteellisen säännöllisesti työtilaisuuksia tarjoutuu vain suurimmissa kaupungeissa, lähinnä pääkaupunkiseudulla, ja siksi unkarin tulkkeja vaikuttaa eniten siellä. Maa-kunnissa työt keskittyvät helposti yhdelle ja samalle henkilölle. Myös heidän työnsä on tärkeä, esimerkiksi hyvin laajaksi kasvaneessa ystävyysseura- ja ystävyyskaupunkitoiminnassa. Työsuhteessa olevia varsinaisia unkarin tulkkeja, joita ns. isoissa kielissä eri virastoissa ja yrityksissä löytyy, Suomessa ei oikeastaan ole. Silti suhteiden vilkkaus ja säännöllisyys Suomen ja Unkarin välillä turvaa muutamalle free-lance -tulkkille sopivasti töitä. Tämä on totta siitäkin huolimatta, että erikoisalojen suorissa yhteyksissä käytetään yhä enemmän myös muita välittäviä kieliä, useimmiten englantia.

Onko sitten meillä tulkkeja riittävästi? Vastaus on kyllä ja ei. Suomen Unkari-suhteiden runsaus, jonka todistaa myös tämä seminaari, pystyy kyllä tarjoamaan suhteellisen säännöllisesti töitä muutamalle tulkkille. On hyvä huomata, että kauppa ja muutamaa yleismaailmallista erikoisalaa lukuunottamatta Suomessa on pidetty kiinni siitä, että unkarilaisista vieraista pyritään huolehtimaan heidän omalla äidinkielellään eikä esimerkiksi ranskan tai saksan välityksellä. Se on muutakin kuin vain huomaavainen ele vierasta kohtaan: yleisen kielitaidon varassa moni yhteys olisi lopahtanut alkuunsa, tukehtunut muodollisuuksiin tai jopa väärinkäsityksiin. Myöskään laajaa kansalaisturismia tai järjestöjen välisiä laajoja vaihtoja ei voida ajatella kehitettävän kolmannen kielen varassa.

Tulkin kiireisimmät kuukaudet ovat yleensä huhti-kesäkuu ja elo-lokakuu, muulloin unkarilaisia valtuuskuntia liikkuu harvemmin Suomessa. Tietenkin soisi, että valtuuskunnat jakautuisivat tasaisemmin pitkin vuotta, mutta sille on omat luonnolliset esteensä, esimerkiksi Suomen ilmasto. Tällaisina hiljaisina kausina kokopäivätulkit siirtyvät muille alueille: käännöksiin, esitelmiä pitämään tai vaikkapa viettämään enemmän aikaa perheensä parissa. Unkarin kielen tulkkeja ei ole nykyään liikaa Suomessa ja tilaa on myös nuorille, tuleville kollegoille kentällä.

Siihen miten tulkiksi tullaan, ei taida olla yksiselitteistä vastausta. Se saattaa olla perheestä periytyvä 'sukurasite' tai pikemminkin päämäärä, mutta useimmille kuitenkin se taitaa olla kieli- ja kulttuuriharrastuksista alkanut kokeilu, josta tuleekin ammatti. Määrällisesti lisääntyvä unkarin kielen opiskelu voi tulevaisuudessa tuoda jonkun tietoisesti tulkiksi ja kääntäjäksi pyrkivän uuden kollegan joukkoomme. Kaikkiin tulkkeihin pätee se, että riittävän kielitaidon saavuttaminen on vaatinut suurta päättäväisyyttä, ankaraa itseopiskelua ja myös oleske-

lua Unkarissa. Harvoin ajatellaan, että sama pätee myös omaan äidinkieleen.

Suomessa ei unkarin kielen tulkkeja kouluteta. Yliopistojen kielenopetus antaa vain enemmän ja vähemmän hienoviritetyn työkalun opiskelijalle, sitä on harjaannuksen kautta opittava käyttämään ennen kuin voi tulla tulkiksi. Ns. isommisakin kielissä annetaan lähinnä vain teoreettista opetusta muutamassa kielenkoulutuslaitoksessa, joiden opettajat ovat vain harvassa tapauksessa itse käytännön tulkkeja. Niiden antama täydennyskoulutus ei sekään ole usein muuta kuin tulkkausteknisiä harjoituksia, nekin tärkeitä sinänsä. Päättäväisyydellä ja ahkerallakin harrastuksella saavuttaa vain perustan, sillä käytännön **tulkkauskokemus** on se, joka tekee tulkin.

Mistä sitten tulkkien työt löytyvät? Yleensä työnantaja ottaa vapaana olevaan tulkkiin yhteyttä ja sopii työstä suoraan tämän kanssa, harvemmin käännöstoimiston tai muun välityksellä. Tulkkinsa työnantaja hakee joko Suomen kääntäjien ja tulkkien liiton tulkkiluettelosta tai mikä yleisempää, kuulee suositellun hyvää ja luotettavaa tulkkia. Juuri ns. pienissä tai harvemmin puhutuissa kielissä tulkit usein siirtyvät tai periytyvät 'suusta suuhun' työnantajalta toiselle. Hyvin tehty tulkkaus poikii uusia töitä. Tällä tavalla syntyy suhteellisen säännöllisiä 'työsuhteita' määrättyihin taloihin. Se on työnantajalle turvallinen käytäntö, sillä hän tuntee tulkin ja tietää tämän tuntevan alan, sen erikoissanaston, henkilöt, jopa käsiteltävät asiat jo entuudestaan. Tulkille tämä taas antaa perusturvallisuuden toimeentulosta, sillä useimmat näistä työsuhteista perustuvat säännölliseen vuotuisen vaihtoon. Pienissä kielissä ei voi ajatella kovin pitkällemenevää erikoistumista samalla tavalla kuin pohjoismaisissa kielissä tai venäjässä - niissä on erikseen oikeuden, kaupallisen, historian ja ties minkä alan erikoistulkkeja - tällainen käytäntö siis tavallaan korvaa erikoistumisen.

Tämä on kyllä puolin ja toisin mielekäs käytäntö, mutta se synnyttää väkisininkin tilanteen, jossa muutamia tulkkeja käytetään aina ja toisia silloin tällöin, vain tilapäisesti. Näinollen on aika vaikeaa päästä alalle. Erityisesti tämä vaikeuttaa nuorien alalle yrittävien mahdollisuuksia tulla tulkiksi. Kun useampikin tulkki saattaa kalastella samoilla vesillä, voi välillä herätä ikäviäkin tunteita tulkkien kesken. Sellaisten tilanteiden ratkaiseminen on meidän itse kunkin kollegiaalisuuden varassa ja on samalla meidän jokapäiväinen kypsyyskokeemme. Onneksi en ole havainnut työnantajien käyttävän tätä hyväkseen eli pelaavan tulkkeja toisiaan vastaan esim. palkkapolitiikalla tai muihin syihin vedoten. En ainaakaan unkarinkielisissä tulkkauksissa, muista kuulee välillä huhuja.

Olen jo aikaisemmin viitannut siihen, että pelkkä kielen taitaminen ei vielä

tee tulkkia. Kahdella kielellä on opittava puhumaan kielen eri tasoilla ja tyyteillä, hallittava vivahteita ja sävyjä. Ilman laajaa yleissivistystä, kummankin kulttuurin syvää ja monipuolista tuntemista, ajan hermolla olemista ei tulkkaus luonnistu. Tulevaan toimeksiantoon on valmistauduttava huolellisesti, usein sokkona ennakoiden mahdollisesti esiinnousevia asioita. Se on näkymätöntä ja omalla kustannuksella tapahtuvaa jatkuvaa itsensä lataamista, oppia ikä kaikki.

Henkistä liikkuvuutta ei opistoissa opeteta, siellä kerrotaan parhaimmillaankin vain oikeasta asenteesta tähän työhön. Mutta missä ovat kaikki ne lähteet, joista tulkit ja kääntäjät antaumuksella, ankarasti valmentautuvat siihen, mitä heiltä odotetaan? Jokaisella erikseen kirjahyllyssä, pölyttyneissä muistiinpanoissa, ehkä. Onko järkevää jokaisen kulkea yksin uudestaan samaa tietä, jolla toinen on ehkä kulkenut jo ennen häntä?

Ei ole helppoa hahmottaa mitä tulkilla on hungarologialle annettavaa. Vai olisikohan totta, että hyvä ja pätevä tulkki on sinänsä työnsä kautta hungarologian tai fennologian ilmentymä? Hungarologia (mikä sen ruumillistuma sitten onkin) voisi auttaa meitä keräämällä esimerkiksi eri alojen ammattikirjallisuutta, sanastoja ja ajankohtaista tietoa kaikesta siitä, mikä Suomen ja Unkarin välillä liikkuu keskitetysti johonkin paikkaan myös tulkkien ja kääntäjien käyttöä. Omalta osaltani olen valmis keräämään niiden alojen sanastoa, joilla itse paljon tulkkaan ja luovuttamaan ne mahdolliseen tulevaan 'tietopankkiin', mikäli siitä sovitaan.

Erinomainen edistysaskel olisi - ja myös tunnustus - jos luotaisiin myös varta vasten tulkeille tarkoitettu, ei siis jonkin toisen peitemomentin varjolla tapahtuva, mahdollisuus 'kielikylpyyn' toisessa maassa kielen ja tietojen virkistämiseksi ja syventämiseksi. Myös tämän asian puitteissa meidän tulkkienkin olisi aika terästäytyä ja harkita mikä olisi luontevin tapa auttaa toisiamme.

Ammattitulkin elämänrytmi on hyvin nykivä ja hivuttava. Sen määräävät toimeksiannot ja niiden puitteissa työnantaja. Tulkki vaihtaa muotoa ja rytmiä tilauksesta. Välillä on säännöllisiä päiviä, toisinaan ollaan kyydissä mukana aamiaiselta yömyöhään ja välillä useitakin päiviä matkoilla. Vuotuinen työrytmi määräytyy myös töiden mukaan. Loma on palkatonta, ilman lomaltapaluurahoja. Ympäristön eli perheen, ystävien ja harrastusten on sopeuduttava tähän rytmiin. Perhettä perustaessa jokainen miettii tarkasti sosiaalisia ja miksei myös taloudellisia mahdollisuuksia onnistua. On vielä eräs asia, josta me tulkitkaan emme puhu kuin kuiskaillen: kuinka moni tulkki kestää eläkeikänsä asti?

Tulkkaus on pohjimmiltaan yksinäistä touhua. Ihmisten ja merkittävien asioiden parissa työskentelyä. Saatamme asiakkaamme, vieraat ja isännät, läpi vierailuohjelman: aamusta iltaan ja vastaanotosta lähtöselvitykseen. Vähän kuin 'keh-

dosta hautaan' me synnymme uudestaan jokaisessa tulkkauksessa ja hiukan kuollaan sen lopussa. Mutta työn tulokset pysyvät.

Ja jos tämä kuvaus vaikuttaakin osin raskaalta, sitä tämä työ ei suinkaan ole. Jokainen tarkastelee kriittisimmin sitä mitä mielellään tekee ja minkä tahtoisi myös toisten näkevän ja arvostavan. Minulle se on sitä, että vaikka välillä tuntuukin siltä, että se ottaa paljon, niin **enemmän** se antaa. Enemmänkin kuin vain ammatin. Kannattaa olla silta kahden kansan välillä!

SUOMALAIS-UGRILAINEN KANSATIEDE

Ildikó Lehtinen

Kansatiede ja kulttuurihistoria ovat tärkeä osa hungarologiaa. Suomessa ja osittain Unkarissakin kansatiede on rakentunut suomalais-ugrilaiselle pohjalle, ja yhteinen tutkimustraditio on jatkunut aina meidän päiviimme asti. Esitykseni jäsentyy neljään ajanjaksoon, jotka edustavat samalla erilaisia tutkimussuuntauksia ja yhteistyömuotoja.

I 1889 - 1920

Tämän kauden tunnuslauseeksi sopivat M. A. Castrénin kuuluisat sanat: "Olen päättänyt näyttää Suomen kansalle, että me emme ole maailmasta ja maailmanhistoriasta irtireväisty, yksinäinen suokansa, vaan olemme sukulaissuhteissa ainakin kuudennekseen ihmiskuntaa." Nämä sanat on lausuttu 1844 Suomessa, mutta vastaava aatepohja vaikutti myös Unkarissa. Kielisukulaisuuden innoittamana lähdettiin vertailevan menetelmän avulla tutkimaan yhteistä kulttuuria ja yhteistä menneisyyttä. Kansatieteellisiä tutkimusmatkoja suunnattiin suomensukuisten kansojen pariin. Suomessa suomalais-ugrilaisen kansatieteen perustaja, A. O. Heikel turvautui tutkimuksissaan ja tutkimusmatkoillaan arkeologian muotosarjoja rakentavaan typologisoivaan tutkimusmenetelmään. Uusi teoreettinen näkemys saatiin Unkarista. Syksyllä 1898 saapui Helsinkiin János Jankó. Hänen teoriansa mukaisesti suomalais-ugrilaiset kansat muodostavat ikään kuin kolmion, jonka yhdessä kulmassa ovat ostjakit, toisessa suomalaiset ja kolmannessa unkarilaiset. Selvittämällä yhteisiä kulttuuripiirteitä ja vertaamalla niitä naapurikansojen kulttuuriin saatiin Jankón perusajatuksen mukaan selville, mitkä kulttuuripiirteet ovat alkuaan olleet yhteisiä suomalais-ugrilaiselle kantakansalle.

Jankón avustajana Valtion Historiallisessa Museossa oli maisteri U. T. Sirelius. Jankón kannustamana Sirelius innostui tutkimaan obinugrilaisten kulttuuria. Tuloksena oli yhteinen tutkimusmatka ostjakkien ja vogulien pariin eli Ostjakiin vuosina 1898-1901. Seuraavaksi Unkarin kansallismuseon nuori intendentti Vilmos Semayer pyysi päästä tutkimusmatkalle Venäjälle volgansuomalaisten tutkijan A. O. Heikelin mukaan vuonna 1902. Tällä kertaa Semayer hyötyi Heikelin seurasta ja kävivät yhdessä sekä Kazanissa että Tverissä.

Tutkimusmatkat olivat samalla esinehankintamatkoja Suomen ja Unkarin kansallismuseoiden kokoelmiin. Suomalaisia esineitä hankittiin Unkarin kansallismuseoon aina vuodesta 1841 lähtien, jolloin Antal Reguly välitti sinne suomalaisen

paljinsoljen. Béla Vikár kartutti suomalaiskokoelmia vuonna 1889. Suomen kansallismuseossa havahduttiin huomaamaan unkarilaisesineiden puute 1920-luvulla, jolloin rakennettiin suomalais-ugrilaista näyttelyä. Ensimmäisiä "kirjaeltuja tekstiilituotteita" ostettiin Unkarin kansatieteen ja taideteollisuuden näyttelystä Helsingissä vuonna 1923, ja nämä esineet edustivatkin Unkarin kansanomaista kultuuria maaliskuussa 1923 avatussa suomalais-ugrilaيسessa näyttelyssä.

II 1920 - 1958

Teoksessa 'Suomen suku' (1926-1934) Ilmari Manninen kiteytti suomalais-ugrilaisten kansatieteen merkityksen seuraavasti: "Suomen suku on todettavissa kielisukulaisuuden perusteella. Kansatieteellisten tosiasiain keinoin ei suomalais-ugrilaisten kansojen kulttuurin yhteinen alkujuuri sitä vastoin ole todistettavissa."

Suomalais-ugrilaيسessa kansatieteessä tutkimusmatkojen aika oli ohi. Tutkimuksen pääpaino siirtyi kotimaan talonpoikaiskulttuurin kartoittamiseen. Yhteydet Unkarin kansatieteelliseen tutkimukseen eivät kuitenkaan katkenneet. Päinvastoin museoiden välinen yhteistyö voimistui. Esinevaihto vilkastui ja sen tuloksena järjestettiin omista unkarilaiskokoelmista Suomen kansallismuseossa vuonna 1931 Unkarin kansantaiteen näyttely.

Myös yhteiset suomalais-ugrilaiset kulttuurikongressit saivat alkunsa tänä kautena. Kansatieteen alalla ne merkitsivät tutkimusmenetelmien ja -tulosten vaihtoa. Suomalaiset kansatieteilijät tutustuivat unkarilaisten välityksellä keskieurooppalaisiin tutkimussuuntiin. Unkarilaiset kansatieteilijät saivat Suomesta vaikutteita kansatieteellisen filmauksen, ulkomuseoaatteen ja kartografian alalta.

Unkarin kansatieteeseen, etenkin kansantaiteeseen, Suomessa tunnettiin kiinnostusta laajemmaltikin. Suomen kansallismuseossa esitettiin heimoaateen innoittamana 'pustan kansan' kansantaidetta vaihtuvina näyttelyinä.

III 1958 -

Sota-ajan katkoksen jälkeen yhteistyö jatkui 1960-luvulta lähtien. Unkarin kansatieteellisen museon johtaja György Domanovszky kääntyi vuonna 1958 Suomen kansallismuseon puoleen ehdottaen esine- ja tutkijavaihdon elvyttämistä maittemme välillä. Seuraavana vuonna allekirjoitettiin Suomen ja Unkarin välillä kulttuurisopimus ja vuonna 1960 järjestettiin Budapestissa ensimmäinen fennougrikongressi. Siellä Kustaa Vilkuna esitti suomalaisia ja unkarilaisia kansatieteilijöitä pitkään askarruttaneen kysymyksen: "Onko erityistä suomalais-ugrilaista kansatiedettä?". Vastaus oli kielteinen. Kulttuuri-ilmiöiden levinneisyysalueet eivät noudata kansallisuus- eivätkä kielirajoja. Kuitenkin suomalais-ugrilaيسia kansoja, niiden elinkeinoja ja esineellistä kulttuuria tutkitaan yhä ja siihen Vilkunan

mielestä meitä velvoittavat kielentutkijoiden ja kansatieteilijöiden Kansallismuseoon keräämät arvokkaat esinekokoelmat. Lähtökohtana ei enää ole suomalais-ugrilaisen kantakansan kulttuurin rekonstruointi. Suomalais-ugrilaisen henkinen typologisoiva tutkimusmenetelmä on hylätty, ja käyttöön on otettu funktioon perustuva tutkimusmetodi. Kustaa Vilkun julistama tutkimusohjelma on edelleen ajankohtainen: "Olisi suuri kansatieteellinen tutkimuksen voitto, jos sekä Unkarissa että Suomessa ja eri tahoilla Neuvostoliittoa voitaisiin yhtäaikaista puuttua samantapaisiin probleemoihin ja koetettaisiin saattaa ne kullakin taholla ratkaisuun, minkä jälkeen vertailu olisi erittäin antoisaa suomalais-ugrilaiselle kansatieteelle ja yleiselle kulttuurihistorialle."

Museoalalla yhteistyö jatkuu perinteitä seuraten. Esinekokoelmia ja näyttelyitä vaihdetaan. Suomalais-unkarilaisen kulttuurisopimuksen konkreettisena tuloksena on ollut yli sadan esineen unkarilaiskokoelman saaminen Suomen kansallismuseoon vuonna 1960. Unkarin katoavasta talonpoikauskulttuurista saimme museomme kokoelmiin niin ikään edustavan talonpoikauskodin interiöörin Etelä-Unkarin Faddin kylästä vuonna 1980. Unkarin kansatieteellinen museo on esittäytynyt suomalaiselle museoyleisölle näyttelyillään vuosina 1970 ja 1973. Esinevaihtojen aika on päättymässä. Suomen kansallismuseon unkarilaiskokoelmat yltyvät lähes tuhatteen esineeseen. Tutkijalla on Suomessa mahdollisuus suorittaa kokoelmiemme pohjalta vertailevia tutkimuksia ja jatkaa niitä asiantuntijavaihdon puitteissa Unkarissa.

Museoiden välinen yhteistyö sai uusia ulottuvuuksia vuonna 1980, jolloin solmittiin tutkijavaihtosopimus muuseoviraston ja Unkarin Kansatieteellisen Museon, Kansallismuseon sekä Työväen historian museon välillä. Tutkijoilla on mahdollisuus perehtyä museokokoelmiin, tutkimusmenetelmiin, erilaisiin varastointi- ja arkistointijärjestelmiin, vieläpä osallistua kenttätööhön.

Uusinta yhteistyössämme ovat symposiumit, joista ensimmäinen pidettiin Turussa vuonna 1984. Symposiumin aihe 'Kulttuurin muutoksia Unkarissa ja Suomessa' kuvastaa molemmissa maissa vallitsevaa uutta tutkimussuuntaa, jonka tavoitteena on nykyajan ilmiöiden dokumentointi ja tutkiminen. Aihe on ajankohtainen sekä Suomessa että Unkarissa. Symposiumin esitelmät on julkaistu Suomessa (Cultural changes. Ethnos-toimite 6, Helsinki 1985). Toinen symposiumi järjestettiin Unkarissa kesällä 1986.

Yhteiset symposiumit osoittavat, että vastoin suomalais-ugrilaisuuden rasettia meillä on yhteinen tutkimusproblematiikka ja siten yhteisiä tutkimustehtäviä ja menetelmiä.

IV Tavoitteita

Tutkimustehtävät ja -menetelmät koskevat mm. maaseutu- ja kaupunkikulttuurien vuorovaikutusta sekä muutosprosessia laajeten muihin ajankohtaisiin kansatieteellisiin ongelmiin.

Kansatieteellisistä bilateraalisista symposiumeista toivotaan saatavan jatkuvaa, kolmen vuoden välein tapahtuva toimintamuoto. Fennougristikongressien merkitys tieteen suurkatselmuksena jatkuu edelleen.

Symposiumtoimintaan on tarkoitus tulevaisuudessa lisätä yhteinen kenttätö-pohjainen tutkimusohjelma. Aiheena saattaisi olla kaupunkilaistuminen ja teollistuminen sekä elinkeinorakenteessa tapahtuneet muutokset. Unkarilaiset kansatieteilijät välittävät Suomeen keskieuropalaista metodiikkaa ja problematiikkaa, suomalaiset taas Unkariin pohjoismaisia vaikutteita.

HISTORIAN TUTKIMUKSEN VERTAILEVA NÄKÖKULMA

Olli Vehviläinen

Suomalaisten historiantutkijain kiinnostus Unkaria kohtaan on viime aikoina huomattavasti lisääntynyt. Perinteitäkin on olemassa. Ainakin jo Yrjö Sakari Yrjö-Koskinen viime vuosisadalla seurasi ja arvostelikin unkarilaista historiallista tutkimusta. Tällä hetkellä Unkariin kohdistuva historiantutkijain kiinnostus on kuitenkin tuore ilmiö, joka kohoaa historiantutkimuksemme nykyisten ongelmien ja tavoitteiden pohjalta. Lyhyesti sanottuna kysymys on pyrkimyksestä vertailevaan tarkasteluun, joka syventäisi käsitystämme ensi sijassa oman maamme poliittisesta ja taloudellisesta kehityksestä ja siihen vaikuttavista tekijöistä, mutta laajemmaltikin Euroopan pienten kansojen ja kansallisuuksien asemasta.

Miksi historiantutkijat sitten pitävät hyödyllisenä juuri Suomen ja Unkarin aseman ja olojen vertailevaa tarkastelua? Vastaus on, että molempien maiden asemassa ja olosuhteissa on tiettyjä samankaltaisuuksia ja toisaalta melkoisia erilaisuuksia, jotka tekevät tällaisen tarkastelun hedelmälliseksi nimenomaan poliittisen historian ja taloushistorian näkökulmista. Poliittisen historian kannalta kiinnostavaa on molempien maiden geopolittinen asema alueella, jolla Saksa ja Venäjä pitkään ovat kilpailleet vaikutusvallasta. Tämä samankaltaisuus tai erilaisuus tulee nimenomaan esille, jos ajatellaan vuosien 1943 - 44 tapahtumia. Sekä Unkari että Suomi taistelivat Saksan rinnalla ja molemmat yrittivät noihin aikoihin irtaantua Saksasta. Suomelle se onnistui helpommin. Unkari miehitettiin ja joutui sotanäyttämöksi. Suomi säästyi miehitykseltä ja sen ydinalueet sotateoimilta. Edelleen jos mennään kauemmaksi menneisyyteen, Suomi ja Unkari kuuluivat molemmat osana suureen valtakuntaan. Suomen asema Venäjän keisarikunnan yhteydessä ja Unkarin asema Habsburgien monarkiassa tarjoaa mahdollisuuden tehdä mielenkiintoisia vertailevia kysymyksiä. Ja ottaakseni vielä erään esimerkin. Kansallisten liikkeiden herääminen 1800-luvulla tapahtui molemmissa maissa jossain määrin eri lähtökohdista käsin, mutta kuitenkin niiden vertaileva käsittely auttaisi selvittämään mistä oli oikein kysymys ja mitkä olivat kunkin erityispiirteet.

Taloushistorian näkökulmasta sekä Suomi että Unkari tavallaan ovat sijainneet Euroopan eräänlaisella reuna-alueella, periferiassa, ainakin siinä vaiheessa, jolloin teollistumiskehitys Länsi-Euroopassa lähti käyntiin. Teollistumiskehityksen alkuvaiheessa nämä molemmat maat olivat lähes vastaavassa asemassa laajempiin markkina-alueisiin nähden. Unkari oli osa kaksoismonarkiaa ja huolehti elin-

tarvikkeiden tuottamisesta kaksoismonarkian väestölle. Suomella oli hieman samantapainen asema teollisuustuotteiden toimittajana Venäjän keisarikunnassa. I maailmansodan jälkeen kumpainenkin maa menetti nämä laajat markkinat ja joutui sopeutumaan uuteen tilanteeseen. Suomelta se onnistui verrattain hyvin, taloudellinen kasvu oli 1920- ja 1930-luvulla kansainvälisesti katsoen erittäin merkittävää luokkaa. Sen sijaan Unkarissa taloudellinen kasvu pysähtyi ja myöskin yhteiskunnallinen kehitys jäykistyi.

Suomen ja Unkarin historiantutkijain nykyiset kontaktit ovat saaneet ratkaisevan sysäyksen keskusteluista, jotka koskivat näiden maiden asemaa II maailmansodassa. Vuonna 1978 järjestettiin Budapestissa kansainvälinen symposiumi, jonka teemana oli maanalainen lehdistö Kaakkois-Euroopan maissa. Suomessa oli pari vuotta aikaisemmin perustettu 'Suomi toisessa maailmansodassa' -projekti, jonka puheenjohtaja olin. Minulle lähetettiin ystävällinen kutsu konferenssiin ja seurasin sitten kahden päivän ajan keskusteluja maanalaisesta lehdistöstä Kaakkois-Euroopan maissa. Sinänsä se ei paljontaan liittynyt Suomen asemaan, mutta virallisten istuntojen ulkopuolella syntyi hedelmällisiä kontakteja ja keskusteluja unkarilaisten kollegain kanssa. Nämä johtivat aina kysymykseen, mitä eroja ja mitä yhtäläisyyksiä oli näiden molempien maiden tiessä II maailmansodan aikana tai varsinkin sen päättymisvaiheessa. Eräs noista keskustelukumppaneista oli Unkarin Tiedeakatemian historian laitoksen nykyinen johtaja, professori Gyula Ránki. Päätimme ryhtyä miettimään yhteisen konferenssin järjestämistä.

Tällainen konferenssi järjestettiinkin 1981 Olavinlinnassa. Teemana oli Suomen ja Unkarin poliittiset ja taloudelliset suhteet Saksaan toisen maailmansodan aikana. Kolme vuotta myöhemmin järjestettiin toinen unkarilaisten ja suomalaisten historiantutkijain konferenssi, tällä kertaa Budapestissa. Aihepiiriä oli nyt laajennettu. Konferenssissa keskusteltiin taloudellisesta kehityksestä molemmissa maissa 1930-luvun alusta 1950-luvun alkuun. Toisena teemana oli näiden maiden poliittinen asema toisen maailmansodan päättymisvaiheessa, sen päättymisen jälkeen ja nimenomaan Pariisin rauhaan vuonna 1947 johtanut kehitys. Keskusteltiin pääasiassa kansainvälisistä suhteista, mutta jonkin verran myös näiden molempien maiden sisäisistä olosuhteista tai sisäisistä tapahtumista. Kolmas konferenssi pidetään keväällä 1988 Tampereella ja Turussa. Eräänä teemana on edelleen II maailmansodan aika, mutta sen lisäksi aikaväliä on laajennettu siten, että toisena pääteemana on kansallisten liikkeiden herääminen 1800-luvulla. Järjestelyvastuu Suomen puolelta oli tähän asti ollut 'Suomi toisessa maailmansodassa' -projektilla, mutta tematiikan laajennuttua näin suuresti katsottiin toisenlainen järjestely tarkoituksenmukaiseksi ja Suomen Historiallinen Seura otti vastuun tästä yhteistyöstä asettamalla erityisen jaoston kehittämään Unkarin-suhteita ja erityi-

sesti järjestämään symposiumia.

Suomalaisten taloushistorian tutkijoiden kiinnostus Unkaria kohtaan on edellä mainitsemieni tekijöiden lisäksi perustunut siihen, että Unkarin taloushistoriallinen tutkimus on tunnetusti erittäin korkealla tasolla ja suomalaisilla tutkijoilla on sieltä metodisestikin hyvin paljon saatavaa. Lukuisat suomalaiset taloushistorian tutkijat osallistuivat Budapestissa järjestettyyn taloushistorioitsijain maailmankonferenssiin. Vuonna 1984 Helsingissä järjestettiin suomalais-unkarilainen taloushistorian konferenssi. Aiheena oli Suomen ja Unkarin taloudellisen kehityksen vertaileva käsittely vuodesta 1860 vuoteen 1939. Esillä oli nimenomaan kaksi teemaa: johtavien teollisuusmaiden vaikutus periferiaan, Suomeen ja Unkariin 1800-luvun lopulla ja 1900-luvulla ja toiseksi, maatalouden ja teollisuuden vuorovaikutus näissä kahdessa maassa. Taloushistorioitsijain henkilökohtaiset kontaktit ovat olleet vilkkaat, ja viime keväänä Helsingin yliopiston valtiotieteellinen tiedekunta kutsui professori Ránkin kunniatohtoriksi.

Vielä on mainittava sotahistorian tutkijoiden kontaktit, jotka ovat hakeutuneet omiin väyliinsä. Kun Budapestissa järjestettiin syksyllä 1986 Budan takaisinvaltaamisen 300-vuotisjuhlakonferenssi, osallistui siihen suomalaisia sotahistorian tutkijoita. Laitostasolla parhaat kontaktit Unkariin ovat Helsingin yliopiston talous- ja sosiaalihistorian laitoksella ja saman yliopiston poliittisen historian laitoksella sekä Tampereen yliopiston historiatieteen laitoksella. Kuten alussa mainitsin, historian tutkijain mielenkiinto Unkaria kohtaan on suhteellisen nuorta. Olemme vasta tien alussa, teemoja tuleville konferensseille riittää. Edellä mainittujen teemojen ohella sellaisten kysymysten kuten kaukosiirtolaisuuden tai työväenliikkeen historian tarkastelu saattaisi olla hedelmällistä.

Unkarin-suhteissa pitäisi jossain vaiheessa päästä pitemmälle. Ajattelen jostain yhteistä projektia. Tämä edellyttäisi sitä, että meillä olisi Unkarin kieltä tai unkarin historiaa hyvin hallitsevia nuoria tutkijoita. Meillä on onnneksi muutamia, ja heidän tukemisensa on jatkossakin hyvin tärkeä tehtävä. Molempain akatemiain ja opetusministeriöiden vaihtosopimukset ovat tarjonneet myöskin nuorille suomalaisille historian tutkijoille tilaisuuksia työskentelyyn Unkarissa. Olisimme täällä iloisia, jos myös me voisimme vastaanottaa enemmän unkarilaisia historian tutkijoita ja myöskin nuoremman polven edustajia.

Pahana puutteena pidän sitä, että meillä ei ole käytettävissä ajanmukaista suomenkielistä Unkarin historiaa. Ainoa laajempi teos, joka on olemassa, on ilmestynyt 1930-luvulla ja suoraan sanoen hieman vanhentunut. Historiantutkijoita se ei kovin paljon haittaa, koska muilla kielillä on ilmestynyt paljon hyvää kirjallisuutta, ja unkarilaiset ovat huolehtineet siitä, että heidän maataan koskevaa kirjallisuutta ilmestyy englanniksi, saksaksi ja ranskaksi. Mutta sille suurelle ylei-

sölle, joka on kiinnostunut Unkarista, käy Unkarissa ja harrastaa unkarilaista kulttuuria tehtäisiin palvelus, jos tällainen teos saataisiin julkisuuteen, mielellään suomalaisten tutkijoiden kirjoittamana tai ellei siihen tässä vaiheessa ole mahdollisuutta, niin käännöstyönä.

TALOUSTIETEIDEN VAIHTO SUOMEN JA UNKARIN VÄLILLÄ

Urpo Kivikari

Taloustieteiden alalla - mukaanlukien maatalousekonomia - tutkijavaihto Unkarin ja Suomen välillä on ollut verraten vilkasta ainakin 1970-luvun alusta saakka. Vuosien kuluessa vaihto on kiinteytynyt ja se on myöskin, kuten luonnollista onkin, alkanut keskittyä sellaisille aloille, joilla yhteiset intressit ovat ilmeisimmät.

Taloustieteiden osuus Suomen Akatemian välittämästä tutkijavaihdosta on vaihdellut vuosittain jyrkästi, mikä osoittaa pitkäkestoisen yhteistyön vähyyttä suhteissamme. Taloustieteen vuorokausikiintiöt ja niiden prosenttiosuudet akatemioiden välittämästä vaihdosta sopimuskaudella 1983 - 85 ovat olleet:

	Suomesta Unkariin	Unkarista Suomeen
1983	14 vrk - 3%	7 vrk - 1,4%
1984	56 vrk - 13%	30 vrk - 6%
1985	42 vrk - 5%	49 vrk - 10%
yht.	112 vrk	86 vrk

Neljällä preferoidulla taloustieteen vaihdon alueella käytetyt kiintiöt ovat olleet vuosina 1983-85 seuraavat (vrk):

	Suomesta	Unkarista
talouden kehitys ja ulkomaankauppa	28	21
hinnoittelun ongelmat	-	-
maatalousekonomia	7	7
itä-länsikauppa	63	21
muut aiheet	14	37
	112	86

Julkaisuja yhteisistä tutkimuksista lienee ilmestynyt vain itä-länsikaupan alalta, jolla myös vaihto on ollut vilkkainta.

Suomen Akatemien ja Unkarin Tiedeakatemian keskinäinen vaihto on ollut keskeisin taloustieteellisen kanssakäymisen forum. Sitä ovat täydentäneet merkittävästi satunnaisesti käytetyt yhteyskanavat.

Onko suomalais-unkarilaiselle taloustieteen vaihdolle osoitettavissa joitakin erityisiä perusteita, ja jos niitä on, vastaako nykyinen vaihto tasoltaan ja raken-

teltaan tällaisia perusteita? Mielestäni perusteita tämän tieteenalan vaihdolle on ja mainitsen niistä tässä kolme.

Aloittakaamme unkarilaisesta taloustieteestä. Huipputaloustieteilijöistä aika moni on unkarilaista alkuperää. Unkarissa koulutuksensa saaneista ja siellä vaikuttavista tutkijoista tunnetuin lienee taloustieteilijä János Kornai, joka on käynyt Suomessakin. Kaiken kaikkiaan Unkarin taloustieteen taso on kohtuullisen korkea. Se on analyttistä ja se painottuu empiiriseen tutkimukseen. Se avautuu suomalaiselle taloustieteelle paremmin kuin sosialistisessa maassa tehty taloustieteellinen tutkimus yleensä. Unkarissa tehdystä tutkimuksesta saa paljon irti, samoin keskustelu unkarilaisten kanssa on hyvin antoisaa. Tämän varmasti moni suomalainen taloustieteilijä on kokenut. Jos haluaa tietoja SEVin yhteistyöstä, pitää suunnata kulkunsa Budapestiin unkarilaisen tutkimuksen pariin.

Toinen yhteyksiemme erityinen peruste on Unkarin talousmekanismi. Unkarissa tehtiin 1968 talousuudistus, ja siitä pitäen Unkarin talousmekanismi on poikennut melko selvästi muista sosialistimaiden systeemeistä. Unkarin kehitys ennakoii myös muualla tapahtuvia muutoksia. On vain vähän muita vaihtoehtoja kehittää sosialistisia talousjärjestelmiä niiden ratkaisujen lisäksi, joita Unkarissa on tehty. Jos haluaa tietää, mitä mahdollisesti tapahtuu Kiinassa tai Neuvostoliitossa, niin yhtä tärkeää kuin tutkia vain näitä maita, on tutustua tarkkaan siihen, mitä Unkarissa on tapahtunut. Unkari on suomalaisille, ja myös muille ekonomisteille ikkuna koko sosialistiseen talousyhteisöön. Senkin takia meidän on syytä käyttää vaihdon ja yhteistyön mahdollisuuksia taloustieteen piirissä.

Kolmas perustelu nojaa siihen, että Unkari on keskikokoinen, avoin kansantalous kuten Suomikin. Suomi ja Unkari ovat samalla sekä erilaisia että myös samanlaisia. Kuten professori Vehviläinen juuri totesi, pitää olla sekä eroja, jotta samanlaisuuksia että komparatiivinen tutkimus olisi mielekästä ja hedelmällistä. Näin on myös Suomen ja Unkarin osalta. Samanlaisuus on ennen kaikkea siinä, että meille kummallekin on välttämätöntä osallistua kansainväliseen työnjakoon ja kehittää kansantalouttamme sen pohjalta. Tämä antaa runsaasti yhteisiä intressejä Suomen ja Unkarin taloustieteilijöille.

Kaiken kaikkiaan taloustieteiden alalla Unkari on erityisen antoisa kanssakäymisen kohde. Vaikka etusija Unkari-yhteyksissä onkin annettava tieteelliselle tutkimukselle sekä nimenomaan yhteistä tieteellistä tutkimusta palveleville hankkeille ja vaihdolle, niin myöskin yleisluonteisemmat vierailut ovat perusteltavissa. Ne eivät ole joutavaa turismia, millaiseksi ne ehkä helposti leimautuvat. Unkarilaisten vaihdosta aika suuri osa on ollut melko yleisluonteista Suomen kansantalouteen ja taloustieteeseen tutustumista. Näitä vierailijoita tavatessani olen vakuuttunut siitä, että heidän matkansa on vastannut tarkoitustaan.

Vaihdostamme voidaan yleisesti sanoa, että se on erittäin hyvin vastannut tarkoitustaan - sikäli kuin tiedän, kukaan ei ole odotuksissaan pettynyt. Paljolti suomalaisten hyvät kokemukset perustuvat unkarilaisten avoimuuteen ja analyyt-tiseen otteeseen talousasioissa. Yleisesti voisi sanoa, että taloustieteellisessä vaihdossa ja yhteydenpidossa voisi ehkä entistäkin enemmän keskittyä yhteisten intressien alueelle. Siellä me voimme eniten antaa ja eniten saada tästä yhteis-työstä.

SOSIOLOGIA

Veronica Stolte-Heiskanen

Suomalaisen sosiologian kiinnostuksella unkarilaiseen sosiologiaan on suhteellisen vanha perinne. Unkarin sosiologiaa esittelevä artikkeli ilmestyi suomalaisen sosiologian keskeisimmässä julkaisukanavassa, Sosiologia -lehdessä jo vuonna 1966 (Stolte-Heiskanen ja Heiskanen, 1966). Samana vuonna lehti julkaisi toisen, Unkarissa ja Suomessa naisen asemaan vaikuttavia tekijöitä vertailevan artikkelin (Haavio-Mannila ja Stolte-Heiskanen, 1966). Suhteiden kehittyminen jäi kuitenkin satunnaisten tutkijakontaktien varaan 1970-luvun puoleenväliin saakka järjestöllisten yhteistyömekanismien puuttuessa. Jo vuodesta 1959 voimassa oleva tiede- ja kulttuurivaihtosopimus on käytännössä keskittynyt tieteen alalla lähinnä perinteisiin Unkarin ja Suomen yhteisen kiinnostuksen kohteena oleviin kieli- ja kansatieteisiin.

Vasta vuonna 1975 allekirjoitetun Suomen Akatemian ja Unkarin Tiedeakatemian välisen kahdenkeskisen tieteellisen yhteistyösopimuksen astuessa voimaan 1976 alkoivat järjestelmällisemmät yhteistyömahdollisuudet avartua. Suomalaiset sosiologit tarttuivat tilaisuuteen alusta lähtien. Jo ensimmäisellä kahden vuoden sopimuskaudella yhteiskuntatieteellisen toimikunnan aloitteesta ohjelmaan sisällytettiin automaation vaikutuksia vertailevaa sosiologista yhteistyötä. Aiheen valinta selittynee silloin meneillään olevalla laajemmalla, ns. Wienin keskuksen koordinoimalla automaatiota ja teollisuustyöntekijöitä koskevalla kansainvälisellä projektilla, johon sekä Unkari että Suomi osallistuivat.

Vuodesta 1977 akatemioiden kahdenkeskisen sopimuksen alaohjelmiin on sisällytynyt sosiologia sekä lähinnä sosiologiain harjoittama tieteentutkimus. Suomen Akatemian tarjoamien tutkijanvaihtostipendien puitteissa kontaktit Suomen ja Unkarin sosiologiain kesken ovat olleet vilkkaat. Vuosien mittaan monet suomalaiset sosiologit ovat tutustuneet Unkarissa eri laitosten toimintaan ja tutkijoihin, ja vastaavasti unkarilaiset sosiologit ovat vierailleet Suomessa.

Viimeisten vuosien kontaktien laajuutta valaisevat Westermarck-seuran, suomalaisen sosiologiyhdistyksen jäsenille noin syksyllä 1986 lähettämäni pienen kyselyn tulokset. Kyselyyn vastasi noin 25 unkarilaisten sosiologiain kanssa yhteistyötä aktiivisesti kiinnostunutta tutkijaa. Vastaukset osoittavat, että yhteistyöstä ja tietojen vaihdosta ollaan kiinnostuneita useammalla paikkakunnalla: Helsingin yliopiston lisäksi Tampereella, Jyväskylässä ja Vaasan kauppakorkeakoulussa sekä

muutamissa Helsingissä sijaitsevilla tutkimuslaitoksissa. Viime vuosien aikana ko. 25 suomalaista sosiologia ovat olleet kirjeenvaihdossa yhteensä 14 eri tutkimuslaitoksessa toimivan noin 35 unkarilaisen tutkijan kanssa. Noin 20 vastanneista suomalaisista tutkijoista on vierailut tieteellisen yhteistyön puitteissa Unkarissa, useimmat heistä kaksikin tai useamman kerran. Vastaavasti suomalaiset tiesivät mainita nimeltä 22 Suomessa vierailutta unkarilaista sosiologia.

Tutkijoiden välisten kontaktien ja tiedonvaihdon lisäksi on toteutettu lähinnä Unkarin ja Suomen tilastokeskusten yhteistyönä laaja "Unkarin ja Suomen ajankäytön vertailu". Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen ja Unkarin tilastokeskuksen sekä akatemian sosiologian laitoksen yhteistyönä suoritetaan maaseudun muutosta koskeva vertaileva tutkimus. Kuolleisuuden sosioekonomisia ja alueellisia eroja tutkitaan Helsingin yliopiston sosiologian laitoksen ja jälleenkin Unkarin tilastokeskuksen yhteistyönä. Tieteensosiologian yhteistyö alkoi vuonna 1976, jolloin sekä Unkari että Suomi alkoivat osallistua UNESCO:n koordinoimaan "Tutkimustoiminnan organisaatiota ja tehokkuutta" koskevaan kansainväliseen projektiin. Sen puitteissa aloitettu Helsingin yliopiston, sittemmin Tampereen yliopiston sosiologian laitoksen sekä Unkarin Tiedeakatemian sosiologian laitoksen ja tieteiden organisaation tutkimuslaitoksen välinen yhteistyö on myöhemmin laajentunut tieteensosiologian eri osa-alueita käsittäviin yhteisprojekteihin.

Edellä mainittujen yhteisprojektien puitteissa on myös ilmestynyt useampia yhteisjulkaisuja, mm. ajankäyttötutkimuksesta (Andorka, Harcsa ja Niemi, 1983) ja tieteensosiologiasta (Stolte-Heiskanen ja Haraszthy, 1977, 1985 a,b). Maaseudun muutosprojektia koskeva englanninkielinen yhteisjulkaisu on parhaillaan käänösaiheessa (Andorka, Harcsa & Alestalo 1976).

Muista Suomen ja Unkarin sosiologisen vertailun tieteellisistä julkaisuista mainittakoon naisten aseman vertailu yleisesti (Stolte-Heiskanen ja Haavio-Mannila 1967) ja erityisesti tieteellisen toiminnan alalta (Stolte-Heiskanen, 1981), teknologian ja työn sisällön alalta (Vuonokari, 1977) sekä vuonna 1986 Alkoholipoliikka -lehdessä ilmestynyt Unkarin alkoholikysymystä käsittelevä tutkimus (Granberg, 1986). Tässä yhteydessä voidaan myös mainita Seppo Toiviaisen vuonna 1977 ilmestynyt "Lukácsin tulkinta" (Toiviainen, 1977).

Vaikka modernin sosiologian näkökulmasta perinteistä sukulaiskansa-aatetta voidaan pitää lähinnä ns. hyödyllisenä myyttinä, sosiologiselle yhteistyölle Suomen ja Unkarin kesken löytyy muitakin vankkoja perusteita. Kahden erilaisen yhteiskuntajärjestelmän puitteissa havaittavat monet historialliset ja rakenteelliset samankaltaisuudet tarjoavat tieteellisesti erittäin kiinnostavia vertailukohteita. Mm. toisen maailmansodan jälkeen tapahtuneiden rajujen rakenteellisten muutosten, kuten teollistumisen ja kaupungistumisen sosiaaliset seuraukset, väestöraken-

teessa ja työn luonteessa tapahtuneet muutokset, kielellisesti perifeerisessä asemassa olevien maiden tieteellisen toiminnan ongelmat ovat vain joitakin esimerkkejä yhteisistä yhteiskunnallisista kokemuksestamme.

Myös molempien maiden sosiologian kehityksessä itsenäisenä tieteenalana on havaittavissa samankaltaisia historiallisia periodeja. Sekä Unkarissa että Suomessa sosiologia on uusiutunut radikaalisti toisen maailmansodan jälkeen. Erilaisista lähtökohdista huolimatta tänä päivänä molempien maiden sosiologeja askarruttavat samantyyppiset sisällölliset, metodologiset ja teoreettiset kysymykset, joihin liittyvä ajatustenvaihto olisi alan edistymisen kannalta molemminpuolisesti hyödyllistä.

Unkari-suhteiden edistämisestä on oltu aktiivisesti kiinnostuneita suomalaisien sosiologien piirissä. Viime huhtikuun Unkarin-vierailuni aikana käymässäni keskustelussa Unkarin Tiedeakatemian sosiologian laitoksen johtajan kanssa totesimme systemaattisemman yhteistyön kehittämisen tarpeellisuuden. Keskustelun seurauksena Westermarck-seura asetti syyskuussa 1986 työryhmän, joka puolestaan teki aloitteen Unkarin sosiologiyhdistykselle laajemman yhteistyön käynnistämisestä. Unkarin sosiologiyhdistyksen puheenjohtaja ja Unkarin tiedeakatemian varapuheenjohtajan dr. Kálmán Kulcsárin kanssa asiasta käytiin yksityiskohtaisempi neuvottelu Unkarin Tiedeakatemian johdon Suomen vierailun aikana lokakuussa 1986. Tällöin päätimme, että Suomessa pidettäisiin syyskuussa 1987 sosiologiseminaari, jossa kartoitettaisiin konkreettisempia yhteisiä tutkimustyön kohteita. Seminaarin pääteemaksi on kaavailtu tutkimustiedon vaihto perhe-, hyvinvointi- ja sosiaalipolitiikan tutkimuksista, sekä sosiologian eri lähestymistapoja yhteiskunnallisen muutoksen analyysissä.

Pitkällä tähtäyksellä tarkoitus on, että tämän yhteistyön tuloksena tuottaisimme yhdessä kirjan. Seminaarin ohjelmaehdotus on toimitettu Unkarin sosiologiyhdistykselle, ja toivomme, että Suomen Akatemian kahdenkeskisen vaihto-ohjelman puitteissa toteutettava seminaari tulee olemaan ensimmäinen askel kohti pitkäaikaista tuloksellista yhteistyötä. Yhteisten seminaarien ja projektien sekä julkaisujen systemaattisen vaihdon lisäksi myös sosiologian opiskelijoiden keskinäiseen tutustumisvierailuun olisi laajaa kiinnostusta. Viimeksi mainitun toiminnan suhteen Tampereen yliopistolla on erittäin myönteisiä kokemuksia mm. Puolan kanssa.

LÄHTEET

Andorka, R., Harcsa & Niemi, I.: Use of Time in Hungary and Finland, Tilastokeskus, 1983. (Julkaistu myös unkarin ja venäjän kielellä Unkarissa.)

Andorka, R., Harcsa, I., & Alestalo, M.: Agricultural Population and Structural Change: A Comparison of Finland and Hungary, 1986.

Granberg, L.: Unkari tuottaa, myy ja juo. Alkoholipolitiikka, 3, 1986.

Haavio-Mannila, E. & Stolte-Heiskanen, V.: Naisen asemaan vaikuttavien tekijöiden vertailua, Sosiologia, 4, 1966: 149 - 161.

Haraszthy, A., Szántó, L. & Stolte-Heiskanen, V.: The Relationship between Science Policy, Autonomy and the Climate of Research Groups in Two Countries, Science of Science, No. 2 (6), Vol. 2, 1981: 163 - 180.

Stolte-Heiskanen, V.: Tieteen universalismi ja sukupuoliroolit: miehet ja naiset tutkimuksen arkielämässä, Sosiologia, 18, 1, 1981: 13 - 23.

Stolte-Heiskanen, V. & Farkas, J.: The State of the Art in Science and Technology Policy Studies, ja Societal utilization of Research and Development. Teoksessa **K.O. Donner & L. Pál** (toim.) Science and Technology Policies in Finland and Hungary, Budapest: Akadémiai kiadó, 1985, ss. 273 - 288; 55 - 74.

Stolte-Heiskanen, V. & Haraszthy, A.: International Research Cooperation in the Study of Scientific Activity: The Example of the International Comparative Study on the Organization and Performance of Research Units, MINESPOL II (Conference of Ministers of Member States Responsible for Science and Technology Policies in the European and North American Region, Working Paper No. 2/20/12, 19 s., 1978.

Stolte-Heiskanen, V. & Heiskanen, I.: Sosiologian tutkimus Unkarissa, Sosiologia, 3, 1966: 117-124.

Toiviainen, S.: Nuori Lukács: Kriittinen esitys Georg Lukácsin varhaisesta ajattelusta ja toiminnasta (1906 - 1929). Helsinki: Kansankulttuuri, 1977.

Vuonokari, T.: Teknologia, työn sisältö ja työolosuhteet. Alustava raportti Suomen ja Unkarin välisestä yhteistutkimuksesta, Automaatio- ja teollisuustyöntekijä -projektin tutkimusraportteja, Tampere, 1977.

LÄÄKETIETEEN ALAN YHTEISTYÖ

Judit Mäkinen

Perussopimus, joka säätelee lääketieteen alan yhteistyötä, on solmittu vuonna 1978 ja sen allekirjoittaneet osapuolet ovat Suomen sosiaali- ja terveysministeriö sekä Unkarin kansantasavallan terveysministeriö. Se on runkosopimus, joka uusitaan ja tarkennetaan vuosittain. Tällä hetkellä voimassaoleva sopimus on allekirjoitettu 19. marraskuuta 1985 Budapestissa.

Sopimus säätelee virallisia kontakteja ja määrittelee yhteisen mielenkiinnon alueet. Ne ovat seuraavat: terveydenhuollon, terveyskasvatuksen, lääketieteellisten laitosten suunnittelun ja säteilysuojan, alkoholin vastustamisen, äitiys- ja lastenneuvolatyön, työterveyden, itsemurhien ehkäisyn, kuntoutuksen, työterveyshoidon ja -huollon, sairastakuutuksen, sosiaalihoitotyön ja perhepolitiikan ongelmat.

Sopimus velvoittaa osapuolet tiedottamaan säännöllisesti tilastoista, tutkimusmenetelmistä ja -tuloksista sekä vaihtamaan tieteellisiä julkaisuja, kirjoja ja filmimateriaalia.

Osapuolet edistävät myös tutkimuslaitosten, sairaaloiden ja yksityisten tutkijoiden suoraa yhteistyötä ja niistä pidetään luetteloa kummassakin maassa.

Tämä sopimus on vuonna 1986 mahdollistanut 24 vierailuviikkoa, ja suunnitelmat vuodelle 1987 ovat 25 vierailuviikkoa. Ne ovat lyhyitä vierailuja eli kestävät kahdesta viikosta kuukauteen ja koskevat siis yhteensä noin 40 henkilöä vuosittain, mikä on todella paljon. Siinä on sovittu myös asiantuntijavaltuuskuntien vaihdosta, joita on seuraavia: vuonna 1986 suomalainen valtuuskunta tutustuu vammaishuoltoon Unkarissa, samana vuonna suomalaiset tutustuvat lisäksi laboratoriodiagnostiikkaan sekä sydän- ja verenkiertoelinten, sokeri-, maksa- ja sidekudostautien diagnostiikkaan ja hoitoon Unkarissa. Vuonna 1987 suomalainen valtuuskunta tutustuu unkarilaiseen sosiaalihooltoon. Unkarilainen osapuoli käy Suomessa vuonna 1986 tutustumassa kliiniseen ja ehkäisevään kuntoutukseen sekä vuonna 1987 laboratoriodiagnostiikan uusimpiin saavutuksiin sekä Suomen äitiys- ja perinataalihooltoon.

Osapuolet järjestävät yhteisiä symposioita. Suomi järjestää vuonna 1986 perhepolitiikkaa ja perhesuunnittelua koskevan symposion ja vuonna 1987 symposion kotiavustus- ja vanhustenhoidon sekä eri ammatteihin liittyvistä terveydenhuollon kysymyksistä. Vastaavasti unkarilaiset järjestävät 1986 symposion, jonka pää-

teemana on itsemurhien ehkäisy. Lisäksi unkarilainen osapuoli järjestää vielä samana vuonna meluhaittojen ehkäisemistä koskevan symposion ja 1987 seminaarin perhepolitiikan alalta.

Sopimus säätelee hyvin yksityiskohtaisesti ne puitteet, joiden mukaisesti toimitaan. Esim. kuusi viikkoa ennen lähtöä osapuolet ilmoittavat henkilötiedot stipendiaateista sekä heidän kielitaitonsa ja tutkimusaiheensa. Kaksi viikkoa ennen suunniteltua lähtöä vastaanottava puoli ilmoittaa stipendiaatin hyväksymisestä, minkä jälkeen sovitaan enää vain tarkoista matkustusajankohdista. Sovitaan myöskin siitä, että kirjeenvaihtokieli osapuolten välillä on saksa ja englantia.

Lisäksi vaihdetaan säännöllisesti tietoja maassa järjestettävistä kansainvälisistä ja kansallisista kokouksista, joissa käsitellään molempia osapuolia kiinnostavia aiheita.

Kustannuksista on päätetty siten, että lähettävä osapuoli vastaa matkakustannuksista toisen maan pääkaupunkiin ja vastaanottava osapuoli huolehtii perillä majoitus- ja päivärahakustannuksista. Päiväraha on tällä hetkellä Suomessa 114 markkaa ja Unkarissa 400 forinttia. Lisäksi osapuolet sopivat siitä, että terveydenhoito ja -huolto on stipendiaateille ilmaista ja sairaustapauksien varalta on sovittu kuljetuksista, joista vastaa lähettävä osapuoli.

Tänä vuonna on luetteleman lisäksi yksityisiä kontakteja, joista kaikista on mahdotonta tietää aivan tarkasti.

On kuitenkin huomattava suomalainen yksityinen Paulon Säätiö, jolla on säännöllisiä yhteyksiä vuodesta 1983 lähtien unkarilaisiin lääkäreihin. Säätiö turvaa vuosittain yhden unkarilaisen tutkijan oleskelun Suomessa kolmeksi kuukaudeksi, lähinnä anesthesiologian sekä silmätautien alalta. Vuonna 1985 kävi Suomessa Budapestin lastenklinikan anesthesiologi tohtori Kinga Jellinek. Vuonna 1986 oleskelee Suomessa Pécsin yliopistosta silmälääkäri Ferenc Kun. Lisäksi allekirjoittanut on ollut esitelmöimässä Unkarin patologi yhdistyksen jatkokoulutusseminaarissa Agárdissa vuoden 1986 syyskuussa.

On vielä yksittäisiä tutkijapareja, joista on mainittava Jorvin sairaalasta lastentautien ylilääkäri Pekka Kuitunen. Hänen parinsa on Budapestissa tohtori István Kósnai ja heillä on yhteinen tutkimusaihe. Tämän tutkijaparin yhteistyö on jatkunut jo yli viisi vuotta. Lisäksi Jorvin sairaalan patologian osaston ylilääkäri Pentti Sipposen tutkijapari Attila Bajtai on parhaillaan Suomessa.

Yhteenvetona lääketieteen alan vaihdosta voidaan sanoa, että ongelmia ei ole. Yhteistyö on niin laajaa kuin se voi olla ja laajenee päivä päivältä. Kuitenkin koska tietoa kertyy jatkuvasti kaikilla aloilla paljon, ehdottaisin, että tällaisia seminaareja järjestettäisiin vuosittain, vaikkapa näissä samoissa tiloissa, että kertyvä tieto saadaan kootuksi paremmin kaikkien käyttöön.

TEKNISTEN ALOJEN VAIHTO SUOMEN JA UNKARIN VÄLILLÄ

Matti Hosia

Tarkastelen Suomen ja Unkarin tekniikan alan vaihtoa lähinnä teknillisen tutkimuksen ja koulutuksen, en niinkään kaupallisen ja tuotannollisen yhteistyön kannalta. Suhteet rakentuvat lähinnä korkeakoulujen välisiin sopimuksiin, Suomen Akatemian ja Unkarin Tiedeakatemian sopimukseen sekä Suomen ja Unkarin välisen tieteellis-teknologisen yhteistyön varaan. Muitakin yhteyksiä tietysti on, niistä esim. työvoimaministeriö hoitaa harjoittelija- ja tukijavaihtoa.

Tekniikan alalla korkeakoulujen välisiä sopimuksia on kaksi: Helsingin teknillisellä korkeakoululla on sopimus Budapestin Teknillisen Yliopiston kanssa ja Tampereen teknillisellä korkeakoululla on melko uusi sopimus Miskolcain Teknillisen Yliopiston kanssa.

Helsingin teknillisen korkeakoulun osalta voisi todeta joitakin lukuja vuodelta 1985. Tuolloin oli käynnissä neljä yhteistyöprojektia, yhteisiä julkaisuja kansainvälisissä tieteellisissä aikausilehdissä oli kolme, korkeakoulun tutkijoita osallistui Unkarissa pidettyihin tieteellisiin kokouksiin 12 ja vastaavasti Otaniemessä kävi Unkarista 14 luennoitsijaa.

Nämä luvut ovat verraten pieniä. Yliopistojen välisiä sopimuksia on muillakin kuin tekniikan alalla ja niissä pyritään tiettyyn tutkijapäivävaihtoon. Niiden ylläpitoa on vakavasti vaikeuttanut suomalaisten korkeakoulujen rahoitustilanne, jossa tämäntyyppiseen toimintaan ei oikein vahvistusta ole löytynyt. Suomen hallituksen äskettäin tekemä periaatepäätös korkeakoulurahoituksen reippaasta lisäyksestä antaa kyllä aika hyvät mahdollisuudet lisätä tätä kansainvälistä yhteistoimintaa, sikäli kun korkeakoulut niin haluavat. Lisäys on aika merkittävää ja se on tarkoitettu nimenomaan tämän tyyppiseen toimintaan.

Korkeakoulujen väliset sopimukset on myös mainittu uudessa Suomen ja Unkarin hallituksen välisessä työsuunnitelmassa, johon täällä on jo viitattu.

Suomen Akatemian ja Unkarin Tiedeakatemian vaihto on kymmenisen vuotta vanha, se solmittiin 1976. Sen näyttävimpiä saavutuksia on ollut Suomen ja Unkarin tiede- ja teknologiapolitiikkaa koskeva vertaileva selvitys, joka julkistettiin vuonna 1985 Unkarissa samaan aikaan, kun siellä oli 'Suomen tieteen päivät' -tapahtuma ja näyttely.

Tieteellis-tekninen yhteistyö on aika uutta, mutta vilkasta. Se tapahtuu aika paljon Suomi-Unkari kevsos-TTT -yhteistyösopimuksen puitteissa. Yksi viidestä

työryhmästä on tieteellis-tekninen yhteistyöryhmä, jonka käytännön asioita hoitaa kauppa- ja teollisuusministeriössä TEKES eli Teknologian edistämiskeskus. Sieltä saatujen tietojen mukaan alalla suhteet lisääntyvät voimakkaasti.

Käytännössä alakomiteat käyvät läpi projekteja, ja kutakin projektia varten perustetaan puolivirallinen käsittelyryhmä, jossa esitellään ja käydään läpi yhteistyöprojekteja. Tarkoituksena on saattaa yhteen suomalainen ja unkarilainen alan tutkimuslaitos, joka Suomessa on hyvin useassa tapauksessa korkeakoulu tai Valtion teknillinen tutkimuskeskus. Varsinainen työ tehdään kahden tai useamman laitoksen kesken, viranomaisten tehtävä on vain saattaa ne yhteen.

Tällä hetkellä yhteistyöprojekteja on meneillään parisenkymmentä. Otan muutamana esimerkin niistä. Mielenkiintoinen vaikka ei olekaan ihan tekniikkaa, on viisivuotinen ohjelma, joka koskee kansainvälisten tieteellisten julkaisujen käyttöä tutkimustoiminnan tuloksellisuuden arvioinnissa. Tällainen korkeakoulujen ja tutkimuksen tehokkuuden arviointi on ollut hyvin ajankohtaista Euroopassa, ja koska Suomi ja Unkari ovat hyvin samantapaisia maita, on koettu hyödylliseksi arvioida yhdessä, missä kohtaa mennään kansainvälisessä teknillisessä tutkimuksessa. Opetusministeriö on asettanut meilläkin nyt työryhmän pohtimaan tieteellisten julkaisujen valossa tutkimuksen tehokkuutta.

Toinen ehkä enemmän teknillisluonteinen aihe on biotekniikka. Se on ala, johon juuri tällä hetkellä maailmassa pannaan erittäin paljon voimavaroja, ja myös Suomessa on tällä hetkellä suunnitteilla isoja alan tutkimuslaitoksia. Nykyinen tekninen tutkimus ja sen kriittiset massat ovat kasvaneet niin suuriksi, että Suomen ja Unkarin kaltaisten maiden on käytännöllisesti pakko ryhtyä yhteistyöhön, jos mielivät pysyä mukana kehityksessä. Biotekniikka tuntuu olevan sellainen yhteinen ala, jossa molemmilla on niin osaamista kuin saamista ja se näyttää meidän hyvin eteenpäin.

Lopuksi muutamia ajatuksia, jotka esitettiin juuri biotekniikan alan kokouksessa Unkarissa siitä, miten voitaisiin tehostaa ja käyttää paremmin hyödyksi olemassa olevaa laitosten välistä yhteistyötä. Projektien ja niihin liittyvien vierailujen täytyy olla riittävän pitkiä, jotta ne olisivat riittävän hyödyllisiä. Esim. nykyiset 3 kuukauden vierailut on todettu liian lyhyiksi ja tehottomiksi, niinpä tarvittaisiin puolen vuoden ja mieluummin pitempiäkin oleskeluja. Toiseksi on selvänä pyrkimyksenä eliminoida tieteellinen turismi vaihdosta, sillä jatkuvat tutustumiskäynnit tutkimuslaitoksissa häiritsevät niiden työtä. Kielitaito-ongelmista voidaan sanoa, että Suomeen tulevilta edellytetään pelkästään englannin kielen taitoa, Unkariin menevät voivat pärjätä englannin lisäksi saksalla ja venäjälläkin. Kielitaitoon on tekniikan alalla pyritty kiinnittämään erityistä huomiota, ettei yhteistyö ainakaan sen takia samentuisi.

YHTEYDET AIKUISKASVATUKSESSA

Aarne Laurila

Toisin kuin muilla täällä käsitellyillä aloilla, aikuiskasvatuksessa on kyse niin käytännön työstä kuin tutkimuksesta. Käytännön työn me kaikki varmaankin tunnemme tai ainakin etäämmältä tiedämme.

Suomessa käytetään kansalais- ja työväenopistoja unkarin kielen opetuksessa monilla paikkakunnilla. Jonkin verran myös järjestömuotoisessa sivistystyössä on tällaista kiinnostusta. Kansalais- ja työväenopistoissa on myös Unkarin tuntemusta lisääviä tapahtumia, lyhyitä kursseja, kuten taannoin Helsingin kaupungin suomenkielisen työväenopiston itäisessä osastossa Unkaria eri puolilta valaiseva luentosarja. Unkarissa on vastaavaa toimintaa: esimerkiksi huomattavin sikäläinen kansansivistysorganisaatio Tieteellinen Valistusjärjestö TIT on järjestänyt kieliohjelmissaan myös suomen kielen opetusta. En kuitenkaan pysähdy tähän, koska katson, että tässä tilaisuudessa on syytä asettaa painoa paremminkin tutkimuksen ja muiden sen tyyppisten yhteyksien puolelle.

Suoraa yhteistyötä suomalaisen ja unkarilaisen aikuiskasvatuksen välillä on nykyään oikeastaan kolmessa muodossa. Ensinnäkin stipendiaatteja vaihdetaan säännöllisesti kulttuurisopimuksen työohjelman mukaisesti siten, että Unkarista saapuu ja Unkariin menee yksi asiantuntija vuodessa kahdeksi viikoksi. Tästä vaihdosta vastaavat käytännössä Suomessa Kansanvalistusseura ja Unkarin puolelta mainitsemani Tieteellinen valistusjärjestö.

Suomesta on stipendiaateiksi lähtenyt järjestöjen ja alan laitosten johtavia työntekijöitä sekä keskeisiä viranomaisia ja tutkijoita, ja edustajia on ollut sekä yleissivistävän että ammatillisen aikuiskasvatuksen piiristä. Unkarilaiset ovat yleensä olleet TIT:n väkeä. Kummassakin maassa ovat vieraat tutustuneet alan hallintoon ja käytännön työhön, useimmiten myös tutkimukseen. Monesti on vierailleva asiantuntija myös esitelmöinyt.

Toinen yhteistyömuoto on ollut unkarilaisten osallistuminen Suomessa järjestettyihin Meeting in Finland -seminaareihin. Ne ovat seminaareja, jollaisen Vapaan sivistysjärjestöjen yhteistyöjärjestö, meidän kansansivistystyömme yhteisorganisaatio järjestää kerran vuodessa. Seminaarit pidettiin Oriveden opistossa, kunnes ne siirtyivät Tampereen Teiskoon Metallityöväen Murikka-opistoon, ja siellä on säännöllisesti ollut unkarilaisia osallistujia, juuri TIT:n edustajia. Vuodeksi 1987, jolloin teemana on rauhankasvatus, saataneen seminaariin unkarilainen

luennoitsija.

Kolmanneksi ja nuorimmaksi muodoksi ovat tässä yhteistyössä kehittymässä aikuiskasvatuksen symposiumit. Ensimmäinen järjestettiin 1984 Sopronissa ja seuraava on määrä pitää 1988 Suomessa, todennäköisesti Kajaanissa. Symposiumeista voitaneen saada entistä useammalle suomalaiselle ja unkarilaiselle mahdollisuus tutustua toiseen maahan ja omaan alaansa siellä. Ensimmäinen kerta Sopronissa kului yleisluonteiseen keskusteluun lähinnä aikuiskasvatuksen ja muun kulttuurin keskinäisestä suhteesta sekä kummankin maan aikuiskasvatuksen esittelyyn. Sopronin seminaarin järjestelyn hoiti Unkarin puolella opetusministeriö, Suomen puolelta Kansanvalistusseura. Seuraavan symposiumin järjestelyvastuun kantavat Kansanvalistusseura, Kansalais- ja työvänopistojen liitto ja Aikuiskasvatuksen tutkimusseura odottaen aikuiskasvatuksen koko kentän kiinnostusta. Soproniin matkusti neljä virallista suomalaisosanottajaa ja sen lisäksi 15 muuta asiantuntijaa matkansa kokonaan itse rahoittaen. Mahdollisesti Unkari järjestää edustuksensa vastaavasti virallisesta delegaatiosta ja turistiryhmästä. Isäntämaan väkeä Sopronin kokouksessa oli nelisenkymmentä ja toivon, että suomalaisia tulee seuraavaan tapaamiseen vähintään saman verran.

Tämän lisäksi järjestöillä on muuta yhteistoimintaa jonkin verran, eniten ehkä Kansanvalistusseuran ohella Kansan Sivistystyön Liitolla, kansandemokraattisella aikuiskasvatusjärjestöllä. Suomen Kirjastoseura on sekin aktivoitunut ja rakentanut kiinteitä yhteyksiä Unkariin. Luennoitsijoita käy selostamani stipendiaattivaihdon puitteissa, mutta jonkin verran muutenkin. Marraskuussa 1986 kävi professori Leea Virtanen TIT:n kutsamana Kansanvalistusseuraa edustavana asiantuntijana esitelmämatkalla Budapestissa.

Yhteiskunnat ovat organisoineet aikuiskasvatuksen eri maissa eri lailla. Suomessa aikuiskasvatus nojautuu hyvin paljon kansanliikkeisiin, kuten työväenliikkeeseen, maaseutuväen sivistysliikkeisiin, ruotsalaisuuteen jne. Ajattelen aikuiskasvatuksella tässä perinteellisesti kansansivistystyöksi ja vapaaksi sivistystyöksi sanottua toimintaa; aikuiskasvatukseen kuuluu kylläkin myös ammatillinen aikuiskasvatus. Unkarissa on taas huomattavaa ja kadehdittavaa tiedemiesten aktiivinen mukanaolo. Tutkijat ovat Tieteellisessä valistusjärjestössä jäseninä ja vastaavat hyvin suurelta osalta sen toiminnasta. Oppimista on kummallakin puolella. Ajattelen unkarilaisten viime aikoina virinnyttä kiinnostusta maamme kansanopistotyöhön, samoin opintokerhotoimintaan. He tuntuvat olevan juuri nyt uteliaita siitä, että meillä sen perusta on aika lailla kansalaisissa. Unkarilaiset ovat keskusteluissa todenneet, että heitä kiinnostaisi saada entistä enemmän kansalaisia spontaanisti tällaiseen toimintaan. Ala, jolla suomalaisilla puolestaan varmasti olisi Unkarissa oppimista ja joka on molemmissa maissa hyvin tärkeä,

on ammatillinen aikuiskasvatus. Unkarissa on sillä alalla tehty paljonkin ansiokkaita tutkimuksia ja käytännön työtä. Käytännön työ tapahtunee siellä jonkin verran lähempänä muuta aikuiskasvatusta kuin meillä, jossa se kulkee ikään kuin omalla linjallaan.

Tällä kertaa ehkä tekee mieli kiinnittää enemmän huomiota tieteelliseen tutkimukseen. Unkarissa on aikuiskasvatuksen tutkimus laajaa, monipuolista ja käsittääkseni varsin tuloksellista. Heillä on julkaisutoiminta erittäin voimakasta, heillä näet käännetään aikuiskasvatuksen tutkimuksia vierailta kieliltä paljon enemmän kuin meillä ja siellä julkaistaan omia tekstejä paljon enemmän kuin meillä.

Nyt jääkin miettimään, miten pääasiassa stipendivaihtoon perustuva ja niissä muodoissa ilmenevä yhteistyö voisi tällaisella alalla kehittyä. Vaikeuksia on ja niistä kielitaidon riittämättömyys tulee usein esiin, varsinkin kun liikutaan suurten keskusten ulkopuolella niin Suomessa kuin Unkarissa. Perusongelma on - ja luulen, että tässä aikuiskasvatuksen tutkimuksella on samoja kysymyksiä edessään kuin monen muunkin alan tutkimuksella - että stipendimatkoja tehdään, luennoimassa käydään puolin ja toisin ja innostus on varmasti vilpintöntä ja vähintäänkin lämmintä, jopa tulista, mutta kaiken kertyvän tiedon hyödyntäminen ja saatujen tietojen välittäminen edelleen on vaikeata. Juuri tämä sitkeyttä ja myös aikaa vaativa suhteen hoito kai on monta kertaa kaikessa tieteellisessä vaihdossa ongelma. Artikkeleita voidaan tietenkin julkaista. Valitettavasti meillä aikuiskasvatustiedotus on verraten pieni. Tšekäläisissä alan lehdissä on ollut tietoja ja tutkimuksia Unkarista, mutta sitä kautta edistytään sittenkin suhteellisen vähän.

Voidaankin olettaa, että jos hungarologian organisoinnissa Suomessa päästään eteenpäin yleisemminkin, niin mm. aikuiskasvatuksessa on kyse siitä, miten kertyvä tieto saadaan eteenpäin ja kokemukset poikimaan uusia kokemuksia, tieto hyödyntämään niin paljon kuin se voi hyödyntää. Odotamme paljon seuraavalta aikuiskasvatussymposiumilta. Olemme pääsemässä ensimmäisen vaiheen tutustumisesta, joka on vienyt noin 10 - 15 vuotta, joidenkin tutkijoiden suoraan keskusteluun. Käsittääkseni aikuiskasvatus sekä yhteiskunnallisen merkityksensä että varsinaisen tieteellisen sisältönsä puolesta kuuluu myös hungarologiaa ajatellen niihin aloihin, joilla tehtäviä on runsaasti.

UNKARILAISEN MUSIIKIN JÄLJILLÄ SUOMESSA

Viljo Tervonen

Musiikin alueella esiintyneiden suomalais-unkarilaisten kosketusten ja myöhemmin tapahtuneen tietoisuuden yhteistyön selvittelyn liittäminen hungarologian piiriin on mahdollista siltä pohjalta, että tulkitsemme hungarologian käsitteen samaan tapaan kuin professori Mikko Korhonen: "Hungarologia voidaan ... rajata tarkoittamaan vain sellaista Unkarin tutkimusta, joka tähtää nimenomaan Unkariin liittyvien ilmiöiden ymmärtämiseen tai selittämiseen ja joka jollakin tavalla voidaan suhteuttaa kokonaisvaltaiseen Unkari-kuvan rakentamiseen." (1)

Tietoja viimevuosisadalta ja tämän vuosisadan alusta

Bartókin juhlavuonna 1981 lupasin kirjoittaa unkarilaiselle Kortárs -lehdelle artikkelin aiheesta Bartókin musiikki Suomessa. (2) Tavanomaiset hakuteokset eivät antaneet tähän kuitenkaan riittävästi aineistoa. Koska halusin hahmotella artikkeliin myös historiallisen taustaa, havaitsin kohta, että on turvautuminen suomalaiseseen lehdistöön, etsittävä siitä konsertti-ilmoitukset, -kritiikit, maininnat taiteilijavierailuista jne. Keruutyö ei ollut tuloksetonta.

Jo sadan vuoden takaa on painettuja todistuskappaleita siitä, että sukukieltä puhuvassa Unkarissa syntynyt musiikki alkoi kiinnostaa suomalaisia. Kielimiesten tutkimusten ohella varsinkin vapaussota 1848 - 49 ohjasi monen suomalaisen ajatukset maahan, jonka kohtalosta heitettiin arpaa. Silloinen lehdistömme, niin suomen- kuin ruotsinkielinenkin, piti lukijat ajan tasalla. Saatiin tietoa myös Unkarin kirjallisuudesta ja sen nimekkäistä edustajista. Kiertotietä pääsivät meillä myös ensimmäiset unkarilaiset kansanlaulut julkisuuteen, saksasta ruotsiksi käännettyinä. (3) Ensimmäiset kansanlaulusuomennokset ilmestyivät vasta 1874. (4) Sävelmistä ei kukaan puhunut mitään, eiväthän niistä juuri piitanneet laulujen kerääjätäkään.

Kun 1870-luvulla unkarilainen kansannäytelmä löytää tien Suomeen, alkaa uusi aika. Unkarilainen laulelma eli **magyar nóta**, sävelletty kansanomaisen laulu eli **népies műdal** lumoo melankoliset suomalaiset, ja jos tulisempaa tarvittiin, niin kyllä csárdás-sävelmiä oli tarjolla. Käsitteiden sekavuudesta johtui, että mikä tahansa laulelma leimattiin kansanlauluksi, kunhan se tuli tai sen luultiin tulevan Unkarista: aidosta kävi vaikka saksalainen sepite. Sata vuotta sitten sai Helsingin herrasyleisö nauttia kaupungin hienoimmassa ravintolassa ihka aidon

unkarilaisen mustalaisorkesterin soitosta. Tämän musiikin hurmasta ovat suomalaiset Unkarinkävijät kirjoittaneet uupumatta vuosikymmenien ajan. Kielentutkijat, vakaat tiedemiehet, heltyvät ja joutuvat vahvaan tunnetilaan, kun mustalaiset soittavat.

Unkarin taidemusiikista kantautui meille ensimmäisenä Ferenc Lisztin maine. Jo niin varhain kuin 1839 (numerossa 4) Helsingfors Tidningar kertoo saksalaisten ja ranskalaisten lehtiutisten mukaan Lisztin ja toisen pianotaiturin, Sigmund Thalbergin Pariisissa tapahtuneesta kuuluisasta kilpasoitosta. Seuraavana vuonna on turkulaisella kirjakauppialla kaupunkinsa lehdessä (5) suuri ilmoitus saatavana olevista nuoteista, näiden joukossa myös Lisztin sävellyksiä. Tarjotaan ostettavaksi mm. 'Magyar dallok zongorára, Ungarische Nationalmelodier', kaksi erillistä vihkoa. Kysymyksessä on kaikkiaan neljänä vihkona ilmestynyt Lisztin sävellysten sarja, jota jatkoivat hänen unkarilaiset rapsodiansa, numerot 12 - 21. Liszt, eurooppalainen kuuluisuus ja sensaatiomainen pianovirtuoosi, esiteltiin suomalaiselle yleisölle seikkaperäisemmin ensi kerran 1850. (6) Ranskasta käännetty laaja artikkeli oli sävyiltään aika kielteinen, mutta se antoi kuitenkin aavistua, että jotakin uutta oli musiikin alalla syntymässä. Jo ennen tuota artikkelia Z. Topelius, ensimmäisen suomalaisen oopperan libreton tekijä, kirjoitti morsiamelleen lemменkirjeen, jossa oli Lisztin kuva. Sama mies puhui muutamaa vuotta myöhemmin Unkarin kohtalosta, 'pimeyden hengistä', hän tietää Aradin verituomiot ja kirjoittaa runon Kossuthista. Kaukaisen Suomen sivistyneistö tähyili Unkariin. (7)

Unkarilaisten laulelmien hallitseva asema kestää meillä oikeastaan yli puoli vuosisataa. Sitä pönkittivät sitkeästi ohjelmistossa pysyvät kansannäytelmät, Ky-län heittiöstä Punaiseen laukkuun, uutuutena János Sankari, jonka ensi-ilta oli 1913, ja tietenkin unkarilaisten operettien (Kálmán, Lehár, myöhemmin Paul Abrahám) saavuttama suosio. Antero ja Evert Suonio julkaisivat sarjan unkarilaisia kansanlauluja, jotka eivät olleet kansanlauluja vaan kansanomaisia taidelauluja, ilmestyi yksinlauluja ja kuorosovituksia, mm. Jyväskylän ensimmäisiin laulujuhliin (1884) kaksi unkarista suomennettua mieskuorolaulua 1882. (8) Ani harvoin eksyi meille aitoja kansansävelmiä, mutta sen sijaan sellaisista säveltäjistä kuin Erkel ja Egressy saatiin jo verrattain varhain jotakin tietää.

Portaana nykyaikaan voidaan pitää seuraavaa vaihetta: ollaan vuodessa 1905. Silloinen musiikkilehtemme, ruotsinkielinen Finsk Musikrevy, oli hankkinut Budapestin kirjeenvaihtajakseen Andor Csernan (1885-1933), lehtimies-kriitikko-kääntäjän. Laajahkossa artikkelissaan 'Unkarilainen kansan- ja mustalaismusiikki' (9) hän kuvailee värikkäästi mustalaisten vaiheita ja elämää, mainitsee Lisztin tutkimuksen mustalaismusiikista ja toteaa lopuksi, että "mustalaismusiikista on tul-

lut vähitellen Unkarin kansan musiikkia, sillä se kykenee ilmaisemaan täysin uskottavasti unkarilaisen laulun herkkyyttä ja välittömyyttä; unkarilaiset katselevat ylpeinä mustalaista, vanhan, ihanan kansanlaulun säilyttäjää ja hoivaajaa".

Csernan oppi ei langennut huonoon maaperään. Vuonna 1906 Suomen Laulua, silloista mieskuoroa, Unkarin-käynnilläkin johtanut Heikki Klemetti, varmoista mielipiteistään ja kriittisyydestään tunnettu säveltäjä-kuoronjohtaja-arvostelija, kirjoitti 1907 *Säveletär*-nimiseen musiikkilehteen kaksi artikkelia: "Mustalaissoittajat" (10) ja "Mustalaismusiikista" (11). Hän sanoo näin:

"Paljo on puhuttu...veljeskansamme unkarilaisten suuresta soitannollisuudesta ... Tekemieni huomioiden perustuksella tahtoisin kuitenkin väittää, että tämän maineen aiheuttajina eivät suinkaan ole varsinaiset magyarit. Unkarilaisilla ei ole huomattavia säveltäjiä, ei myöskään kuulun kuuluja esittäviä taiteilijoita, eivätkä heidän köörinsä ole ensi luokan köörejä, joten heidän soitannollinen kehityskantansa on olosuhteisiin nähden jotenkin matalalla, mutta ne, jotka mainetta levittävät, ja oikeutettua, ne ovat villit mustalaissoittajat. He ovat ihmeteltäviä soittoniekkoja. Eivät tunne nuotteja, ei kontrapunktia, ei mitään n.s. länsimaista korkeaa mutkallista oppia, mutta lyövät laudalta tuhansia konservatoriossa vuosikausia istuskelleita, arvostaan arkoja yleiseurooppalaisia taiteilijoita. Ja niin etä romahtaa." (12)

Tämä Klemenin kärjekäs ja osittain erheellinen väite - missä on esim. Liszt, sellotaiteilija Dávid Popper, viulutaiteilija Jenő Hubay? - on mainitsemisen arvoinen lähinnä kuriositeettina, mutta valitettavasti tämänkaltainen käsitys on elänyt meillä sangen sitkeästi. Tietämättömyys paljastuu myös siitä, että eletään jo aikaa, jolloin Bartók ja Kodály ovat perehtyneet Ilmari Krohnin metodiin järjestäessään keräämänsä kansansävelmistöä. Lisäksi heidän yhteisjulkaisunsa 'Magyar népdalok énekhanga zongorakísérettel' oli ilmestynyt vuoden 1906 lopussa.

'Matalalla soitannollisella kehityskannalla' olevasta Unkarista saapui keväällä 1907 Helsinkiin johtamaan tšekäläistä filharmonista orkesteria säveltäjä-kapellimestari Nándor Rékai mukanaan edellä mainittu Cserna. Unkarilaisten konsertin ohjelmassa oli seitsemän unkarilaista säveltäjää, mm. Imre Kálmán, Ernő Dohnányi, Jenő Hubay ja Leo Weiner. Unkarilainen taidemusiikki esittäytyi voimallisesti helsinkiläisyleisölle. Pääkonsertin jälkeen pidettiin ns. helppotajuinen konsertti, jossa Rékain lisäksi esiintyivät kapellimestarina Armas Järnefelt, Robert Kajanus, Erkki Melartin, Selim Palmgren ja Jean Sibelius, kukin johtaen oman sävellyksensä.

Jo ennen unkarilaista kapellimestarivierailua Andor Cserna oli lähettänyt laajan selonteon ja analyysin esitettävistä sävellyksistä ja niiden tekijöistä *Musik-revyssä* julkaistavaksi. Tämä 27 sivun pituinen artikkeli, josta otettiin eripainoskin (13), sisältää myös katsauksen Unkarin musiikin historiaan - mustalaismusiikki jälleen ensimmäisenä! Sen sijaan siinä ei tiedetä Béla Vikárin aloittamasta kansansävelmien keruusta, jota Bartók ja Kodály olivat ryhtyneet jatkamaan ja johon

jo edellä viitattiin. Näin ollen suomalaisille on kai annettava anteeksi, että he eivät voineet tällöinkään saada oikeaa kuvaa Unkarin musiikin tuonhetkisestä tilasta.

*

1880-luvulla syntyneessä Helsingin musiikkiopistossa toimi muiden ulkomaa-laisten opettajien joukossa - kotimaasta heitä ei vielä saatu - unkarilaissyntyinen viulunsoitonopettaja Hermann Csillag. Hänen työskentelystään ei liene kirjoitettu, nimi kyllä mainitaan eri yhteyksissä. Sibeliuksen tiedetään olleen hänen oppilaansa. Lehtitietoja hänestä on tämän kirjoittajalla vuosilta 1888 - 1889. Csillag soitti ensiviulua samassa jousikvartetissa jossa Sibelius toista. Kvartetti, jonka muut jäsenet olivat suomalainen K. F. Wasenius ja ilmeisesti vierasmaalainen W. Renck, konsertoi tässä kokoonpanossa ainakin keväällä 1888 pariin otteeseen Kämpin juhlasalissa; unkarilaista musiikkia ohjelmistossa ei ollut. (14) Csillagin tiedetään ajan mukaan 'avustaneen' muiden taiteilijoiden konsertteja esittämällä omia soolonumeroitaan. Lehtiarvostelussa kiitetään hänen "erinomaista virtuositeettiään". Hän oli mukana myös Sibeliuksen jousitrion (viulu, alttoviulu, sello) kantaesityksessä keväällä 1889. (15)

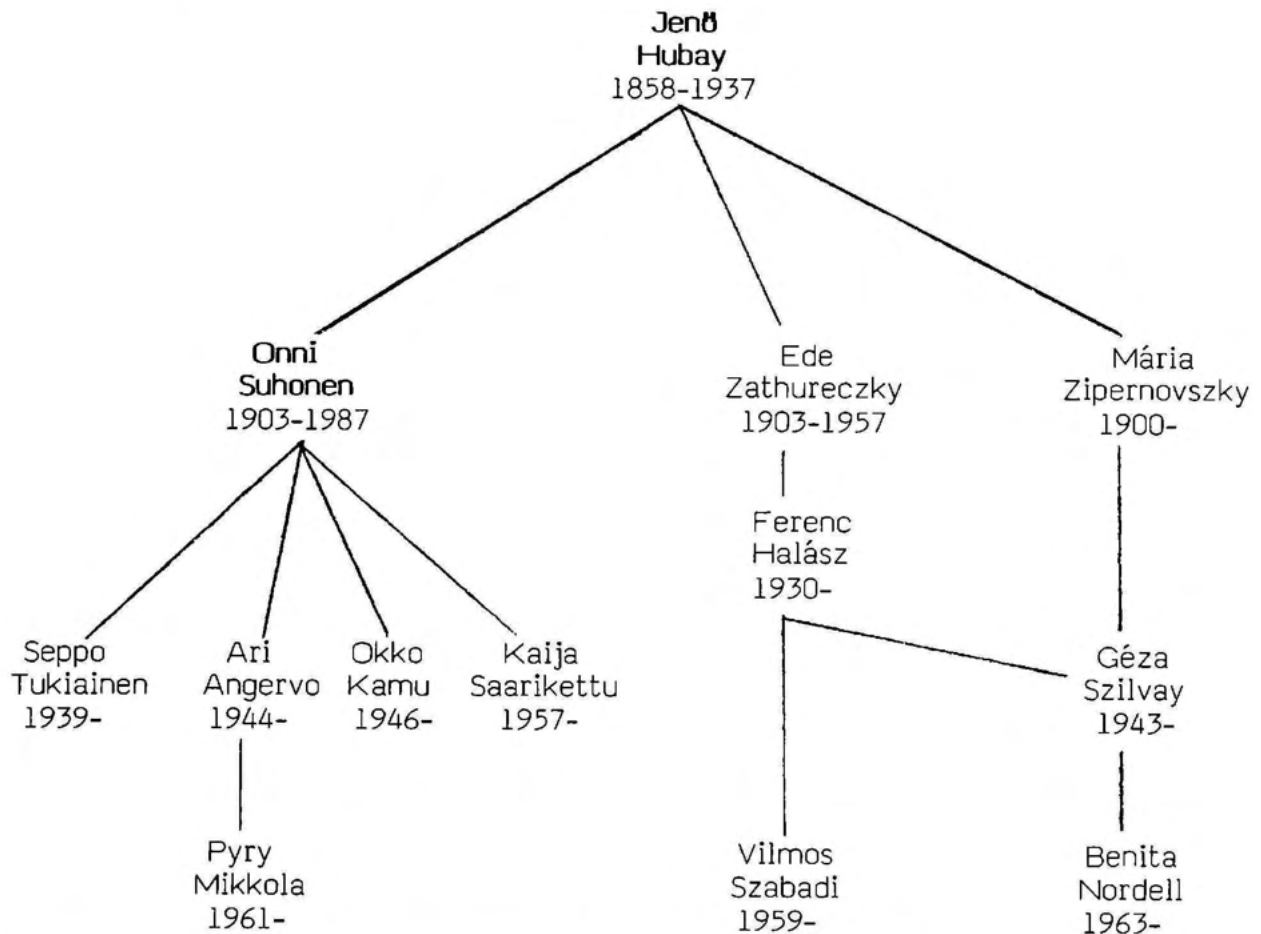
Käsitykseni mukaan Hermann Csillag ansaitsisi tutkielman, jossa selvitetäisiin hänen elämänvaiheensa, opintonsa ja toimintansa Suomessa. Unkarilainen kolmiosainen Zenei Lexikon ei mainitse häntä, ei ainakaan Hubayn oppilaiden joukossa.

*

Viime vuosisadan lopulla toteaa eräs helsinkiläinen päivälehti tyytyväisenä, että monet suuret ulkomaiset taitelijat ovat kunnioittaneet käynnillään syrjäistä pääkaupunkiamme ja mainitsee instrumentalisteista mm. sellaiset viuluniekat kuin Wieniawskin ja Sarasaten. (16) Tähän maineikkaaseen kansainväliseen taiteilijajoukkoon kuuluu myös unkarilainen Jenő Hubay (1858 - 1937). Hän piti marraskuussa 1890 kolme konserttia yliopiston juhlasalissa, säestäjänään nuori Alajos Bodó. Ohjelmassa oli klassisten viulusävellysten ja eräiden taiturikappaleiden lisäksi myös hänen omia sävellyksiään. Hubayn konserteista kirjoitti R. Faltin, joka oli silloisen musiikkielämämme monitoimisia johtohenkilöitä, seuraavaan tapaan: "Ohjelmansa viimeisen numeron, Kohtauksen csárdassa (n:o 6), joka on eloisa sävelmaalailu taiteilijan synnyinseuduilta, sai herra Hubay nousemaan aitoon unkarilaiseen hehkuun, joka tempasi vastustamattomasti kuulijat mukaansa." Säestäjä esitti jonkun Lisztin rapsodioista, "palan aitoa mustalaiselämää, niin värikästä ja illusorista, että yleisön tyytyväisyys oli täysin aiheellista." (17) Näitä Hubayn unkarilaisia taiturikappaleita soittivat myös muut ulkomaiset viulutaiteilijat tšekäläi-

sissä konserteissaan. Hubayn konsertoimisesta Suomessa 1926 tuli "todellinen Hubay-festivaali", kuten professori Helasvuo sanoo artikkelissaan. (18)

Suomen musiikkihistoriaan on jäänyt ennen kaikkea viulupedagogi, viulukoulun luoja Jenő Hubay. Vuosina 1923 - 30 hänellä oli kolme suomalaista oppilasta: Naum Levin, Onni Suhonen ja Kai Kajanus. Oheisesta sukupuusta näkee, miten Hubayn vaikutus on säteillyt meillä jo kolmanteen viulistipolveen Onni Suhosen välityksellä.

Jenő Hubayn viulukoulun Suomen-haaran 'sukupu', laatinut dosentti Reijo Norio, ilmestynyt Vilmos Szabadin haastattelussa **Hikoilevat viulut** (Lääkäri ja vapaa-aika 1/1986, 4-7).

Vaeltavia sävelmiä - filologisia ongelmia

Tri Gyula Weöres on julkaissut 1961 artikkelin suomalaisten kansanlaulujen varhaisista unkarinnoksista. (19) Näiden joukossa hän mainitsee István Bartalusin sävellyksen, jonka pohjana on väliotsikossa mainittu liperiläinen kansanlaulu. Sävellyksen nimi on Finn dalok, Collan K. és Lagi R. Helsingforsin gyűjteménye dal-lamaiból zongorára írta Bartalus István (Suomalaisia lauluja, Karl Collanin ja Rudolf Lagin helsinkiläisen kokoelman sävelmistä pianolle kirjoittanut István Bar-

talus), painettu Pestissä 1864. Kaunisasuinen nuotti löytyi yliopiston kirjaston lisäksi myös Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kirjastosta. Hän on valinnut pianomuunnelmiensa pohjaksi liiperiläisen sävelmän sarjasta Valituita Suomalaisia Kansan-Lauluja. (20) Bartalusta, joka on alkavan unkarilaisen kansanmusiikkitutkimuksen merkkihenkilöitä, näyttää kiinnostaneen suomalaisen ja unkarilaisen kansanmusiikin mahdollinen sukulaisuus. (21) Tähän kysymykseen tarttuu myös hänen arvostelijansa Mihály Mosonyi, joka epäilee, onko "kyseinen laulu elänyt jo silloin kansan suussa, kun esi-isämme (monien historiankirjoittajien mukaan) elivät vielä yhdessä suomalaisheimon kanssa tai olivat kiinteästi kosketuksessa suomalaisiin". (22) Oliko arvostelun kielteinen yleissävy syynä siihen, että Bartalus ei jatkanut suomalaisten sävelmien käyttöä sovitustyössä? Näin voi olettaa, koska kyseisen nuotin kansilehdelle on kirjoitettu: I. sz. eli I osa.

Suomalaiselle tai unkarilaiselle hungarologille voisi olla kiinnostavaa selvittää, mistä Bartalus sai suomalaiset laulut: lähettikö SKS vai antoiko Karl Collan ne hänelle käydessään Itävalta-Unkarissa 1863? (23) Kodály viittaa kirjoituksiinsa kymmeniä kertoja Bartalusiin. (24) Onko Bartalusin pianomuunnelmien arvostelussa esitetyllä kysymyksellä kansansävelmien 'alkusukulaisuudesta' mitään yhteyttä tästä kysymyisestä kansanmusiikkitutkimuksessa myöhemmin esitettyihin kannanottoihin?

Ehkä jotain selvyttä voitaisiin saada siihenkin, miten meikäläiseen pelimanimusiikkiin ovat tulleet kaksi espoolaisen Leikarit -yhtyeen levyttämää oletettavasti unkarilasperäistä sävelmää. Toinen näistä on Guturegin polkka (25), josta levyyn tekstilehdessä sanotaan: "Seppä Haapanen Kauhajoelta pyysi Vaasassa toimivaa unkarilaista ammattiviulustia Kauhajoelle viulunsoiton opettajaksi, jossa oppilaana oli mm. Elis Panula (Jorma ja Timo Panulan isä) ... Leikareille tämä sävelmä on kulkeutunut Jorma Panulan kautta." Leikareiden ohjelmiston lisäksi tämä 'unkarilainen polkka' on päässyt jopa Jorma Panulan johtaman Helsingin kaupunginorkesterin vappumatineaan. Viuluniekkan nimi on siinä määrin vääntynyt, että siitä ei voi päätellä, onko kysymyksessä unkarilainen vai kenties johonkin Unkarin vähemmistökansallisuuteen kuuluva musikanntti.

Paimenlaulusta (26) tiedetään seuraavaa: Eurajokelainen Sifferi Kivisilta (1881 - 1965) oli merkittävimpiä kansanklarinetistejamme, hänen soittoaan on äänitetty vuodesta 1935 alkaen. "Paimenlaulu tuntuu sisältävän muistumia jostakin unkarilaistyyppisestä sävelmästä. - Sifferi on soittanut tutkijoiden nauhoille useampiakin 'paimenlauluja', joilla hän tarkoittanee mielteliästä yksinäisen soittajan tunnelmakappaletta." Näin toteaa Paavo Helistö. (27)

Unkarilaisten laulelmien, nimeltä tunnettujen sävelseppöjen kansanomaisten laulujen tie Suomeen ei ole perin ihmeellinen asia, mutta tämä tie on hankalasti rastitettavissa. "Mustalaiseks' olen syntynyt" laulun vaiheet on selvittänyt perusteellisesti tri Weöres. (28) Tämän soman lemmenlaulun teksti on aivan lyhyt:

Yksi tyttö maailmassa on,
kalleimpani, aarre verraton.
Luoja, kuinka mua rakastit,
kun sa hänet mulle lahjoitit.
(Suom. V.T.)

Tuntemattomaksi on jäänyt se suomalainen, joka on tehnyt sanat tuttuun lauluun "Kuullos pyhä vala, kallis Suomenmaa". Laulukirjoissa ilmoitetaan, että kysymyksessä on "suomennos unkarinkielestä" ja että tämä on "unkarilainen kansansävelmä". Kansallishenkisen version rinnalla on Matti Turkian kirjoittama työväen aatemaailmaan sopiva, Marseljeesin tematiikkaa mukaileva teksti. (29) "Vala" ei ole suomennos, vaan täysin itsenäinen uudelleenrunoilu, sillä kolmisäkeistöisen, nopeatempoisen, tanssirytymisen unkarilaisen laulun olennaisin sisältö on seuraava:

Ei kukko niin ahkeraan kuovi tunkiolla,
kuin kultaseni minua peittelee.
Ei yövärtija huutele tornissaan niin tiheään,
kuin kultaseni minua suutelee.
Ei myllynkivi pyörähdä niin monta kertaa,
kuin kultaseni minua suutelee. (30)

Tällaiset havainnot herättävät kysymyksen, kannattaisiko jonkun hungarologin tutkia laajemmankin materiaalin perusteella, mitä kulloinkin unkarilaisen laulun lopussa oleva merkintä "suom. sanat" tarkoittaa: onko kysymyksessä uudelleenrunoilu kuten edellä, alkutekstin jonkinlainen mukaelma vai todella autenttisuuteen pyrkivä käännös? Kiusallisin lienee tilanne silloin, kun myös unkarinkielinen teksti on julkaistu. Jos laulun tutkistelijä osaa kieltä, hän saattaa huomata, että "suom. sanat" eivät ole muuta kuin sarja suomalaisen säenikkarin mieleen jääneitä tai hänen kuulemiaan kliseitä: pusta, vinttikaivo, hevospaimen, mustalaisen soitto jne, ikään kuin nämä olisivat unkarilaisen kansanlaulun tai sellaiseksi luullun laulun peruselementtejä. Materiaalia tähän saa vaikka koulun laulukirjoista. Lähtökohdaksi voisi käydä esim. tuttu kansanlaulu "Elindultam szép hazámból", jonka on kääntänyt suomeksi sekä Sole Kallioniemi (31) että tämän kirjoittaja (32) ja jonka löytää myös Erkki Pohjolan ja Egil Cederlöfin julkaisemasta koulukirjasta (33).

Sävelmien tutkiminen olisi toinen tehtävä, jonka suorittajalla täytyy olla riittävä musiikillinen koulutus.

Tämän hetken tehtäviä

Selkeän kuvan Unkarin musiikin nykyisestä asemasta Suomessa saa teoksessa 'Ystävät, sukulaiset' julkaistusta professori Helasvuon esityksestä, johon jo edellä viitattiin, samoin bibliografian täydennysluettelossa mainituista artikkeleista. Tässä alustuksessa on pyritty käsittelemään muutamia olennaisimpia, etenkin varhaisia vaiheita suomalais-unkarilaisista kosketuksista musiikin alalla ja osoittamaan, miten ja millaisia tietoja tästä on saatavissa ja millaisten hungarologisten tutkielmien laadintaan voisi olla aihetta. Suorittamattomien tehtävien luetteloön saattaisi lisätä vielä esim. sen selvittämisen, mikä osuus oli säveltäjä-kuoronjohtaja-kriitikko Väinö Pesolalla (1886 - 1966) 1920-luvulta lähtien Unkarin musiikin tunnetuksi tekemisessä meillä Suomessa. Tarkoitin yhtenäisesitystä hänen työstään, kysymyksessähän on musiikkimies, joka opiskeli 1923 Budapestissa, osasi unkaria, esitteli meillä Bartókin ja Kodályin tuotantoa ja johti Psalmus Hungaruksen ensiesityksen 1931. Hänen jäämistönsä on talletettuna yliopiston kirjastoon.

Jos pyrimme "kokonaisvaltaiseen Unkari-kuvan rakentamiseen", niin musiikin alalla ovat mielestäni seuraavat tehtävät tärkeimpiä:

- Unkarin musiikinhistoriaa ja kansanmusiikkia käsittelevien tutkielmien julkaiseminen suomeksi.

- Jatkuva tietojen kerääminen ei vain pääkaupungin vaan myös niiden kaupunkien lehdistä, joilla on ystävyyskaupunki Unkarissa; muutkin lehdet tulevat tietysti kysymykseen. Tällöin saadaan kootuksi ja tallennetuksi solistien, kuorojen, orkesterien, kansanmusiikki- ja tanssiyhtyeiden molemminpuolisista vierailuista kertovat uutiset ja arvostelut.

- Radion television ja oopperan ohjelmien seuraaminen.

- Yritettävä saada entistä enemmän unkarilaisia sävellyksiä suomalaisten solistien, kuorojen ja orkesterien ohjelmistoon.

Mikäli tätä seurantaa ja aineiston keruuta suoritetaan jatkuvasti, säästetään paljon aikaa ja vaivaa tulevilta tutkijoilta. Hyötyä olisi keruun tuloksista myös silloin, jos "Suomalais-unkarilaisten kulttuurisuhteiden bibliografia vuoteen 1981" joudutaan uusimaan ja täydentämään. Kerätyn materiaalin käytön ja säilyttämisen kannalta olisi paras paikka hungarologian keskus, jollainen toivottavasti saadaan Suomeenkin.

Täydennystä bibliografiaan:

Tervonen, Viljo & Wichmann, Irene: Suomalais-unkarilaisten kulttuurisuhteiden bibliografia vuoteen 1981. Castrenianumin toimitteita 24. Helsinki 1982.

1. **Béla Bartók 1881 - 1945** - musiikkia puhtaasta lähteestä. Koonnut ja suomentanut Leena Laasonen-Szilvay. SULASOL, Helsinki 1981.

2. **Erdélyi-Rauhala, Lenke:** Leikimme laulaen ja soittaen. Musiikki Fazer Oy 1978.

3. **Helasvuo, Veikko:** Unkarilainen musiikki ja musiikkipedagogia Suomessa. Ystävät, sukulaiset. Suomen ja Unkarin kulttuurisuhteet 1840 - 1984. SKS, Pieksämäki 1984, 203-213.

4. **Kevätuuli.** 5 unkarilaista laulua nuorille äänille. Sov. Asko Vilén. Suom. Viljo Tervonen. Suomen Työväen Musiikkiliitto STM ry 1983.

5. **Lennä, riikinkukko** - Unkarilaisia lauluja lapsi-, nuoriso- ja naiskuorolle. Valikoineet ja suomentaneet Sole Kallioniemi ja Viljo Tervonen. Hellas-piano Oy, Jyväskylä 1984.

Suomen Kodály-seuran tiedotuslehti: alkaen vuodesta 1981 sisältää tietoja ja artikkeleita Zoltán Kodályin ajatusten pohjalta syntyneestä musiikkikasvatuksen menetelmästä, suomennoksia Kodályin kirjoituksista sekä artikkeleita suomalais-unkarilaisista kosketuksista musiikin alalla. Seuraavassa näytteeksi muutamia, joista mainitaan ilmestymisvuosi, lehden numero ja sivut.

6. **Erdélyi-Rauhala, Lenke:** Kodályin ideologian ja metodiikan käytöstä Suomessa vuosina 1960 - 1983. 2/1985, 6 - 10.

7. **Helistö, Paavo:** Zoltán Kodály ja Ilmari Krohn. 2/1986, 5 - 10. (Käsikirjoitus julkaistu myös Synkoopin numerossa 12, 15.4.1983)

8. **Szönyi, Erzsébet:** Humanismi elämänasenteena. 1/1982, 9 - 18.

9. **Tanító, Béla:** Kalevala ja Bicinia Hungarica. 3/1985, 6 - 8.

10. **Tervonen, Viljo:** Bartók, Kodály ja suomalaiset. 2/1982, 11 - 42.

11. **Tuuliala, Timo:** "Musiikki moninkertaistaa elämän kauneuden ja kaiken, mikä siinä on kallisarvoista." Zoltán Kodály 1882 - 1967. 3/1982, 3 - 7.

12. **Tanító, Béla:** Kodály ja Kalevala. Suomentaneet Maria ja Raimo Virtanen. Lempäälän kulttuurilautakunta 1985.

13. **Tervonen, Viljo:** Kodály Finnországban. Népszava, 1982. dec. 11.

14. **Tervonen, Viljo:** A magyar nótától A kékszakállú herceg váráig. Bartók zenéje Finnországban. Kortárs 3/1981, 474 - 486.

15. **Viljonen Tervo:** A magyar népköltészet Finnországban (a kezdetek). Filológiai Közlöny XXVIII/4, 468 - 481.

16. **Tervonen, Viljo:** Unkarilaisen kansanlaulun tulo Suomeen. Suomi-Unkari 1/1982.

Levytyksiä

17. Akademiska Damkören Kyran. Dirigent Lena von Bonsdorff. Som ett eko. Levyssä 6 Bartókin kansanlaulusovitusta ja 4 Kodályin madrigaalia. Omakustanne. Konsertin ohjelmalehdessä (6.3.1983) julkaistu Kodályin Enkelit ja paimenet, suom. Viljo Tervonen, sekä saman säveltäjän Jouluinen paimentanssi, suom. Sole Kallioniemi.

18. Kodály Centenary 1982. Helsingin Juniorijouset, joht. Csaba & Géza Szilvay. /Kodály - Ahti Sonninen, Unkarilainen rondo; Kodály - Sztareczky, Tansseja Nagykállósta; Einojuhani Rautavaara, Hommage à Zoltán Kodály/. Fuga - 3035.

Tulossa

v. Creutlein, Timo: stipendiaattina Unkarissa 1986 - 87, valmistelee teosta Kodály-menetelmästä ja sen käytöstä musiikinopetuksessa.

Kallioniemi, Sole: valikoinut ja suomentanut unkarilaisia sekakuorosävellyksiä, julkaisee Hellas-piano Oy.

LÄHTEET

1. Hungarologia ja unkarin kieli. Suomi-Unkari 4/1986
2. Ks. täydennys bibliografiaan n:o 14
3. Ungerska folksånger. Övers. L/udvig/ L/eonard/ Laurén. Ilmarinen 82 - 84, 92/1851
4. Unkarilaisia kansanlauluja. Unkarinkielestä suom. Koloman /= J. H. Päivärinta/ US 11 - 12, 17/1874
5. Bihang till Åbo Underrättelser 67/1840
6. Ilmarinen 41/1850
7. Ks. myös Suomalaiset ja Unkarin vapaussota 1848 - 1849. Ystävät, sukulaiset, 63 - 65.
8. Häälaulu. Kain soitto katkeraan (unkarilaisia kansanlauluja). Sov. R. Faltin
9. Den ungerska folk- och zigenarmusiken. Finsk Musikrevy 1905, 351 - 354 ja 365 - 369.
10. Säveletär 4/1907, 51 - 52.
11. Säveletär 7 - 8/1907, 75 - 78 ja 103 - 104.
12. Säveletär 4/1907, 51.
13. Ungerska konserten i Helsingfors den 21 april 1907. Dirigent: Nándor Rékai. Programanalys jämte en inledning af Andor Cserna. Övertryck från Finsk Musikrevy.
14. Finland 95/1888
15. Finland 88/1889
16. Finland 43/1892
17. Finland 262/1890, toinen arvostelu n:ossa 264
18. Ks. täydennys bibliografiaan n:o 3
19. Kalevalaseuran vuosikirja 41, 227 - 239.
20. SKS, kaikkiaan neljä vihkoa, 1854 - 1871
21. **Sz. Farkas, Márta** : Bartalus István. A múlt magyar tudósai. Akadémiai Kiadó, Budapest 1976.
22. Zenészet Lapok, 1864. aug. 4.
23. /Collan, Karl/ (= K.) En blick på Österrikes tidningspress /mm. Unkarista/. Helsingfors Tidningar 183, 185, 189/1863

24. **Kodály, Zoltán:** Visszatekintés II. Zeneműkiadó Vállalat. Budapest 1974, 548 /henkilöhakemisto/

25. LELP 1, 1983.

Tämän kirjoituksen valmistuttua sain selville, että unkarilaiseksi mainittu viulunsoittaja oli nimeltään Josef Kudurek, Vaasassa kahvilasoittajana ja kelloseppänä toiminut mies. Kesällä 1907 hän oli Kauhajoella opettamassa kylän pojille viulunsoittoa. - Kauhajoen nuottikirja I. Jorma Panulan säätiö 1977, 15.

26. LELP 2, 1985

27. **Helistö, Paavo:** Klaneetti. Kansansävelmiä klarinetilla. Kansanmusiikki-instituutin julkaisuja 17. Kaustinen 1985, 32 /nuotti/, 66

28. Kalevalaseuran vuosikirja 49, 240 - 256.

29. Vannokaamme vala vapaudelle. Työväen laulukirja, Kotka 1903, 13 - 14.

30. Tiedot tästä annettu tutkimukseen Vesa Karkela: Taistojen tiellä soiteltiin ja soiton tahdiissa tanssittiin. Varkautelaiset osakulttuurin kaudella. Työväenmusiikki-instituutin julkaisuja 2, Jyväskylä 1983, 215, 303

31. Unkari laulaa. Edition Fazer 1982, 4 - 5.

32. Tonavalta puhaltaa. SKS 1977, 87.

33. Musiikin maailma. Musica III. Musiikki Fazer, 2. painos. Helsinki 1970, 221.

TEATTERIALAN YHTEISTYÖ SUOMEN JA UNKARIN VÄLILLÄ

Olga Huotari

I

Suomen ja Unkarin välinen teatterialan vaihto on oikeastaan vasta 1970-luvulla kehittynyt asteelle, jolla voidaan puhua todellisesta yhteistyöstä. Tosin unkarilaisten näytelmien, varsinkin operettien ja kansannäytelmien esittämisellä on huomattavan pitkät perinteet Suomessa, mutta virtaus on ollut varsin yksipuolista Suomen ollessa saavana osapuolena. En katso aiheelliseksi tässä yhteydessä paineutua historian yksityiskohtiin: tohtori Aarne Laurila kirjoitti tästä ansiokkaasti 'Ystävät, sukulaiset' -teoksessa kuten myös Pirkko Koski Suomi-Unkari -lehden 3/1984 numerossa.

Suomalaisen teatterin esillä olosta Unkarissa kirjoitti puolestaan Éva Pap samaisessa 'Ystävät, sukulaiset' -kirjassa.

Todettakoon kuitenkin, että sotia edeltänyt aika toisaalta loi hyvän pohjan unkarilaisen teatterin vastaanotolle Suomessa, toisaalta 'myrkytti' melkoisen osan yleisöä operettihusaareillaan ja mustalaisromantiikallaan.

Tulen rajaamaan esitelmäni kuitenkin koskemaan ainoastaan teatterialan ja teatteriesityksien vaihtoa ja jätän siis huomioni ulkopuolelle yksittäisten näytelmien pääsyn toistemme näyttämöille.

II

Unkarilaisen teatterin varsinainen läpimurto Suomessa oli Budapestin Thália-teatterin vierailu Helsingissä kansallisteatterissa vuonna 1970. Károly Kazimirin **Kalevalan** näyttämösovitus oli paitsi mielenkiintoinen kokemus siitä, miten unkarilaiset tulkitsevat suomalaisten kansalliseeposta, myös teatteritapahtuma, joka jätti pysyvämpiäkin jälkiä suomalaiseen teatteriin. Paavo Liski ohjasi 1972 Oulun kaupunginteatterissa saman unkarilaisen dramatisoinnin ja se nähtiin myöhemmin myös muualla Suomessa. Hän ohjasi myös saman sovituksen Tallinassa 1980, jolloin suomalais-unkarilainen teatterialan yhteistyö kansainvälistyi.

Kansallisteatterit tekivät vastavierailun 70-luvun alussa, jolloin esitettiin Suomessa Mihály Vörösmartyn **Kirkonkellojen sankarit** (Czillei és Hunyadiak) vuonna 1972 sekä Unkarissa Teuvo Pakkalan **Tukkijoella** vuonna 1973. Tätä vaihtoa jatkoivat ohjaajien, lavastajien ja koreografienvierailut Suomen Kansallisteatterissa: László Marton ja Miklós Fehér vuosina 1976, 1977 ja 1979 sekä

Miklós Köllő 1976.

Helsingin Juhlaviikoilla vieraili Budapestin 25. teatteri vuonna 1972 esittäen Jancsón - Hernádin **Vapauden tuulet** sekä **Tou O'n epäoikeudemukainen kuolema**. Unkarin Valtion Nukketeatteri teki kulttuurivaihtosopimuksen puitteissa Suomen-kiertueen vuonna 1983. Samana vuonna esitti Pécsin Baletti Imre Eekin koreografioita. 1984 osallistui Győrin Baletti Kuopio tanssii ja soi -tapahtumiin ja teki myös kiertueen Suomessa.

Harrastajateatterien vaihtoyhteydet ovat olleet toistaiseksi vähäisiä. Helsingin ylioppilasteatterilla ja budapestilaisella Universitas-ryhmällä oli vastavuoroinen vierailu 1970-luvulla. Seinäjoen harrastajateatterikesä -tapahtumassa 1984 vieraili Salgótarjánin Szó Színház -teatteri ja Sätkyt -nukketeatteri esiintyi Kazincbarcikassa 1985.

Lisäksi Kalle Holmbergin ohjaama Veikko Sinisalon runo-ohjelma **70 vuotta täällä Pohjantähden alla** vieraili Budapestissa 1979.

Eräs kaikkein merkittävimmistä teatterialan yhteistyösuhteista on kehittynyt osin Unkarin kulttuuri- ja tiedekeskuksen myötävaikutuksella viime vuosina Helsingin kaupunginteatterin ja Budapestin Katona József -teatterin välillä. Myös tässä tapauksessa ensin syntyivät henkilökohtaiset yhteydet ja myöhemmin luotiin yhteistyön puitteet kulttuurivaihtosopimuksessa.

Katona József -teatteri teki toukokuussa 1986 Suomen kiertueen. Alfred Jarryn **Kuningas Ubu** esitettiin Helsingissä, Porissa ja Turussa. Helsingin kaupunginteatteri vei vastavierailullaan saman vuoden lokakuussa Budapestiin ja Miskolciin tanskalaisen Ludvig Holbergin klassikon **Jeppe Niilonpoika** Jouko Turkan ohjauksena.

Teatterien yhteyksiä ovat täydentäneet lisäksi vierailuohjaukset. Gábor Zsámbéki ohjasi kaupunginteatterissa kevään 1986 Tšehov-trilogian **Metsähiisi** -esityksen, ja Kalle Holmbergin vastaohjauksena Budapestissa 1987 keväällä on August Strindbergin **Isä**.

III

Teatteritaiteilijoiden ja alan asiantuntijoiden vierailuja on myös ollut. Opetusministeriön myöntämien stipendien turvin ovat olleet toisen maan teatterielämää tutustumassa mm. Ralf Långbacka, Kalle Holmberg, Gábor Zsámbéki sekä Unkarin johtava teatterikriitikko Tamás Koltai, jonka käynnin tuloksena on ilmestynyt laaja artikkeli Színház -lehdessä.

Suomen ja Unkarin ITI-keskuksien (Kansainvälinen teatteri-instituutti) välillä on toimivaa käytännön yhteistyötä, mm. säännöllistä materiaalinvaihtoa, jossa Unkarin ITI-keskuksella on keskeinen rooli julkaisujen kustantajana.

Asiantuntijavaihto jatkuu myös vuosien 1987 - 89 kulttuurivaihtosopimuksen puitteissa. Siinä on määrätty tälle vaihdolle yhden viikon kiintiö vuosittain.

Uusi yhteistyömuoto on Suomen ja Unkarin teatterikoulujen välinen vuosittainen kahden opiskelijan vaihto kahden viikon ajaksi 1987 alkaen. Yksittäisiä tapauksia on ollut jo aikaisemminkin. 70-luvun lopulla tiedetään yhden suomalaisen opiskelleen Unkarin Valtion Nukketeatterin koulussa ja toisen 80-luvulla Budapestin teatterikorkeakoulun musikaalilinjalla.

IV

Teatterialan yhteistyön mahdollisuudet kehittyä edelleen ovat erittäin hyvät. Taiteilijain väliset henkilökohtaiset yhteydet ovat tulleet jäädäkseen ja ne vaikuttavat vastaisuudessa virallisten suhteiden syntymiseen.

Tulevaisuudessa ensisijaisen tärkeä on tehdä tunnetuksi toistemme nykyteatteria ja lisätä tietoja. Sitä palvelevat esitysten vaihtaminen, aikaisempaa laajempi videointi-mahdollisuuksien hyväksikäyttö, ohjaajavierailut sekä asiantuntijain - myös kriitikoiden - vaihto.

SUOMALAIS-UNKARILAISET ELOKUVASUHTEET

Marjatta Manni-Hämäläinen

Unkarilaiseen elokuvaan nosti katseet 1950-luvulla Zoltán Fábrin **Pieni karuselli** (1955). 1960-luvulla unkarilaiseen elokuvaan tuli sen ulkomailla tunnetuin hahmo, Miklós Jancsó, jonka filmit, tyyliltään vertaansa vailla olevat vallan ja historian koreografiat, tekivät Unkarista vahvan eurooppalaisen elokuvamaan. Samalla vuosikymmenellä opittiin tuntemaan myös toinen kärkihahmo István Szabó, jonka herkäät elokuvat, ihmismielen ja lähihistorian luotaukset herättivät kiinnostusta pian ulkomaillakin.

Fábrin ja Jancsón elokuvia nähtiin Suomessa normaaleissa elokuvateatteriesityksissä, Szabó tuli aluksi (ennen Oscarilla palkittua **Mefistoa**) tunnetuksi lähinnä television kautta.

Kaupalliset esitykset

1940-luvun alussa esitettiin Suomen elokuvateattereissa jopa kymmenenkin unkarilaista elokuvaa vuodessa; 50- ja 60-luvuilla muutama Fábrin elokuva nähtiin Suomessakin. 70-luvulla toi maahan useita keskeisiä Jancsón filmejä Márten Kihlman pieneen Cinema-teatteriinsa, mm. **Vapauden tuulia**, **Punainen psalmi**, **Kotiinpaluu** ja **Jancsón Elektra**. Teatterilevityksessä on nähty myös Károly Makk-in **Rakkaus** ja **Kissaleikki** sekä Pál Huszárin **Sindbad – suuri rakastaja**. Myöhemmin on Suomeen ostettu mm. Pál Gáborin **Angi Vera – nuoren naisen kasvat**us ja **Haljennut taivas**, Szabón **Mefisto** ja **Eversti Redl**, Makk-in **Toinen tie**, Péter Bacsón **Avaintodistaja** ja Péter Gothárin **Myrskyn jälkeen**. Unkarilaiset elokuvat ostetaan Hungarofilmiltä.

Unkariin on viime vuosina ostettu muutama filmi, mm. Tapio Suomisen **Täältä tullaan elämä** sekä Päivi Hartzellin ja Liisa Helmisen satuelokuva **Kuningas, jolla ei ollut sydäntä**.

Suomen elokuva-arkisto

Suomen elokuva-arkisto on esitellyt unkarilaisia elokuvia paitsi varsinaisessa esityssarjassaan myös osallistumalla elokuvaviikkojen (1975, 1981) järjestämiseen. Juuri tuolloin vielä yhdistysmuotoinen elokuva-arkisto hankki Suomeen 70-luvulla oman suomeksi tekstitetyn kopion Jancsón kuulusta filmistä **Miehet ilman toivoa**. Helsingin juhlaviikkojen 1970 unkarilaisen sarjan jälkeen Jancsó vieraili Suomessa 1971.

Samana vuonna vierailivat Peter von Bagh ja Sakari Toiviainen Budapestin elokuva-arkistossa ja näkivät ensimmäistä kertaa Jancsón siihenastisen tuotannon. Myös tämän jälkeen ovat arkiston edustajat käyneet Unkarissa katsomassa elokuvia ja valitsemassa filmejä sarjoihinsa.

Alkuvuodesta 1980 esitettiin arkistossa laaja unkarilaisen elokuvan retrospektiivi, Unkarin elokuvataiteen keskeisimmät työt ja keväällä 1980 András Kovácsin tuotantoa sekä elo-syyskuussa 1981 unkarilaissyntyisen Paul Fejosin töitä, ja Jancsón tärkeimmät elokuvat. 1980 sarjassa nähtiin mm. **Punaisia raportteja**, elokuvahistoriallisestikin kiintoisia uutisfilmejä vuodelta 1919, jolloin Unkarissa ensimmäistä kertaa maailmassa kansallistettiin elokuvatuotanto 133 päivää kestäneen Unkarin neuvostotasavallan aikana. Arkistossa esitettiin myös elokuvatuotannon jälleenkansallistamista (1948) edeltäneeltä kaudelta kaksi parasta työtä: István Szőcsin **Mies vuorilta** (1942), unkarilaisen elokuvan ensimmäinen taiteellisesti arvostettava ohjaus, sekä Béla Balázsın käsikirjoitukseen pohjaava Géza Radványin ohjaama **Jossakin Euroopassa** (1947), joka kohoo neorealistien töiden rinnalle. 1981 nähtiin mm. Hollywoodista kotiin ohjaamaan palanneen Fejosin **Marie, unkarilainen legenda** (1932), elokuvahistorian aarre, josta arkisto on hankkinut oman kopion.

Suomen elokuva-arkistolla on kansainvälisen FIAF:in kautta suhteet unkarilaiseen sisararkistoon, mutta myös suorat suhteet, minkä puitteissa on parin vuoden ajan ollut vireillä dokumenttielokuvien vaihto-ohjelma ja molempia maita koskevan materiaalin kartoitus. Elokuva-arkiston kirjasto kerää unkarilaistakin elokuvaa koskevan materiaalin.

Elokuva-arkiston kuten muidenkin ei-kaupallisten elokuvayhteisöjen merkitys on yhä tärkeämpi elokuvamarkkinoiden entisestään kasautuessa.

Unkarissa on arkistossa tai elokuvaviikoilla nähty mm. Riitta Nelimarkan ja Jaakko Seeckin pitkä animaatio **Seitsemän veljestä**, Edwin Laineen **Täällä Pohjan tähden alla**, Rauni Mollbergin **Milka** ja **Maa on syntinen laulu**, Risto Jarvan **Mies, joka ei osannut sanoa ei** ja **Jäniksen vuosi**, Jaakko Pakkasvirran **Jouluksi kotiin**, Mikko Niskasen **Kahdeksan surmanluotia**, Jörn Donnerin **Anna** ja **Miestä ei voi raiskata**, Kaurismäen veljesten **Arvottomat** ja **Rikos ja rangaistus** sekä Lauri Töhrösen **Palava enkeli**.

Suomen elokuvasäätiö

Sekä Suomen elokuva-arkisto että Suomen elokuvasäätiö toteuttavat valtion laitoksina opetusministeriön kanssa valtioiden välistä kulttuurivaihtosopimusta. Elokuvasäätiö oli vuoden 1984 Uuden unkarilaisen elokuvan viikon järjestäjänä yhdessä Unkarin kulttuuri- ja tiedekeskuksen kanssa.

Suomen elokuvaviikkoja on järjestetty Unkarissa mm. vuosina 1973, 1975, 1980 ja 1984, lähinnä Unkarin elokuvataiteen laitoksen ja elokuva-arkiston toimeenpanemina.

Suomen elokuvakerhojen liitto SEKL ry

1970-luvulla unkarilaiset elokuvat olivat elokuvakerhojen keskeisintä ohjelmistoa, ja eri puolilla maata television lisäksi saattoi unkarilaiseen elokuvaan, Fábri- ja Jancsó-töihin, tutustua juuri elokuvakerholiikkeen piirissä. SEKL on hankkinut useiden meillä jo esitettyjen unkarilaisten elokuvien ei-kaupalliset esitysoikeudet. Myös Unkarin kulttuuri- ja tiedekeskuksen maahan tuomat uuden elokuvan merkityöt ovat SEKL:n levityksessä.

SEKL:llä on ollut pitkään kosketus kansainvälisen FICC:in puitteissa Unkarin elokuvatieteen instituuttiin. Unkarin elokuvakerhojen liitto perustettiin helmikuussa 1986.

Suomen elokuvatyöntekijät ry

Elokuva-alan tekijäjärjestöllä on vuodesta 1977 Unkarin taidealojen ammattiyhdistysten liiton kanssa sopimus, joka koskee informaation ja valtuuskuntien vaihtoa sekä yhteistyöelokuvien puitteita. Unkarin kaksihenkinen valtuuskunta vierailee vuosittain Tampereen kansainvälisillä lyhytelokuvajuhlilla, ennen myös Hanasaaren pohjoismaisilla festivaaleilla ja Suomen kaksihenkinen delegaatio vuosittain Budapestin helmikuuisella filmiviikolla.

Tampereen kansainväliset lyhytelokuvajuhlat

Tampereen lyhytelokuvajuhlille osallistuu yleensä myös unkarilaisia animaatio- ja dokumenttielokuvia, joita on myös palkittu.

Taideteollisen korkeakoulun elokuva- ja tv-linja

Kiinteitä yhteyksiä ei koulun ja Budapestin teatteri- ja elokuvakorkeakoulun välillä liene. Esim. kuvaaja ja ohjaaja János Zsombolyai piti Suomessakin kuvattun yhteistyöelokuvan **Tullivapaa avioliitto** aikoihin korkeakoulussa pari viikon mittaista kurssia. Yksi suomalainen kuvaaja on valmistunut Budapestin korkeakoulusta ja yksi opiskellut kuvauslinjalla puoli vuotta.

Yleisradio

Televisiossa on Suomessa esitetty useita Szabón (**Isän varjossa, Elokuva rakkaudesta, Palomiehenkatu 25, Keltainen raitiovaunu**), Márta Mészárosin (**Adop-**

tio, Heitä on kaksi, Aivan kuin kotona, Yhdeksän kuukautta), Bacsón (**Viimeinen mahdollisuus**), István Gaálin (**Virrassa, Haukat, Kuollut maisema**), Zsolt Kézdi Kovácsin (**Kun József palaa**) ja tuntemattomampien ohjaajien töitä. Myös András Kovácsin **Kylmiä päiviä** opittiin tuntemaan juuri televisiosta. Yleisradio teki kulttuurityön esittäessään keväällä 1986 Jancsón 9-osaisen televisiolle tehdyn elokuvan **Faustus, Faustus, Faustus**. Moni unkarilainen taiteilija kertoi Kalle Holmbergin yleisradiolle tekemän **Rauta-ajan** tarjonneen vahvan elämyksen, kun se esitettiin Unkarin televisiossa Kalevalan juhluvuonna.

Suomi-Unkari Seura

Suomi-Unkari Seura on osallistunut niin unkarilaisten elokuvaviikkojen (mm. 1975 ja 1981) järjestämiseen kuin perinteisten sosialististen maiden elokuvaviikkoon sisältyvän unkarilaisen filmin esittämiseen. Seuran osastot järjestävät eri puolilla maata elokuvaesityksiä ja -sarjoja paikallisten elokuvakerhojen ja muiden yhteisöjen kanssa.

Seuran lehdessä Suomi-Unkari seurataan aktiivisesti unkarilaista elokuvaa.

Seuralla on lainattavana sekä lyhyitä unkarilaisia animaatioita että Unkari-aiheisia dokumentteja.

Unkarin kulttuuri- ja tiedekeskus

Vuoden 1980 lopulla perustettu Unkarin kulttuuri- ja tiedekeskus on kirjaston ja levystön rinnalle hankkinut unkarilaisen elokuvan klassikkokokoelman, jota täydennetään jatkuvasti aivan uusillakin filmeillä. Myös korkeatasoisia animaatioelokuvia on tuotu maahan.

Kulttuurikeskuksen elokuvia on esitetty säännöllisesti vuodesta 1981 alkaen matineasarjassa, elokuvakerhoissa ympäri maata ja seuran osastoissa. Kulttuuri- ja tiedekeskus osallistui vuosien 1981 ja 1984 uuden unkarilaisen elokuvan viikkojen järjestämiseen sekä eri puolilla maata järjestettyjen elokuvasarjojen ja -tilaisuuksien suunnitteluun ja toteutukseen.

Vuodesta 1983 lähtien on kulttuurikeskus järjestänyt myös aivan uusien elokuvien videoesityksiä mm. Helsingissä ja Turussa.

Unkarin kulttuuri- ja tiedekeskuksen tuomia filmejä ovat mm. Mészárosin **Päiväkirja**, Pál Erdőssin **Prinsessa**, György Szomjasin **Lieviä ruumiinvammoja**, Pál Sándorin **Danielin matka**, Gaálin **Haukat**. Videosarjassa on nähty mm. Gábor Bódyn **Koiran yölaulu**, Judit Elekin **Marianpäivä** ja Gábor Koltayn **Kuningas Tapani**.

Tuotannolliset yhteydet

János Zsombolyain **Tullivapaa avioliitto** (1980) on ainoa suomalais-unkarilainen yhteistuotantoelokuva ellei Mészárosin MTV:ssä tekemää **Vierailijaa** oteta mukaan. Unkarissa on tehty Juha Vakkurin romaanista Ihminen, joka muuttui puuksi elokuva nimellä **Sopiva mies arkaluontoiseen tehtävään** (János Kovácsi, 1985). Filmiä kuvattiin myös Suomessa ja siinä näyttelee mm. Esko Salminen.

Jancsón suunnitelma tehdä elokuva Anu Kaipaisen romaanin Arkkienkeli Oulussa pohjalta ei koskaan toteutunut. Kuriositeetteina mainittakoon vielä, että Péter Bacsó kuvasi filmiään **Sähköisku** (1978) myös Suomessa ja että ohjaaja Lauri Törhönen näyttelee Mária Soósin elokuvassa **Piiloleikki** (1985).

Puuttumatta sen enempää televisiodokumentteihin voidaan Jancsón muistaa tehneen Unkarin televisiolle muutama vuosi sitten Suomi-dokumentin, joka esitettiin meilläkin ja tuotti ohjaajan ihailijoille melkoisen pettymyksen.

Elovakirjallisuus

Ainoa Unkarin elokuvaa käsittelevä suomalainen kirja on Markku Tuulen 1978 kirjoittama 'Hiljaisuus ja huuto - unkarilainen elokuva tänään' (Suomen elokuvasäätiö).

Peter von Bagh kirjoittaa laajalti myös Unkarin elokuvasta suuressa 'Elokuvan historiassaan' (1975 Weilin & Göös). Erkki Lehtola kirjoittaa kirjassaan '24 kuvaa sekunnissa' (WSOY) unkarilaisesta elokuvasta yhden luvun, minkä lisäksi Unkarin elokuvaa käsitellään lukuisissa artikkeleissa, mm. elokuva-arkiston esitteissä ja ohjelmavihoissa, Filmihullu -lehden numeroissa 1-2/1972 ja 1/1973 Jancsón tuotantoa, sekä elokuvakerhojen lehdissä ja elokuvaviikkojen esitteissä.

Béla Balázsista on tekeillä Suomessa lisensiaattityö ja ilmeisesti kirja Jancsósta.

Budapestin filmiviikolla käyvät säännöllisesti muutamat suomalaiset kriitikot, samoin Egerin elokuva-aiheisen kesäyliopiston kurssilla on viime vuosina käynyt useita suomalaisia.

Unkarissa on suomalaisesta elokuvasta kirjoitettu lähinnä päivä- ja elokuva-alan lehdissä sekä elokuvaviikkojen esitteissä.

Henkilökohtaiset suhteet

Useilla elokuvantekijöillä, kriitikoilla ja tutkijoilla on henkilökohtaisten ystävien kautta suora kosketus Unkariin, mm. Suomen elokuvasäätiön puheenjohtaja Jörn Donner tuntee Unkarin elokuvaa jo vuosien takaa.

SUOMEN JA UNKARIN SUHTEET KUVA- JA RAKENNUSTAITEEN ALALLA
Éva Gerevich-Kopteff

Seuraavassa yhteenvedossa kerron kuva- ja rakennustaiteen alan suhteista vuoden 1983 jälkeen, sillä 'Ystävät, sukulaiset' -kirjassa Akos Koczogh, Elemér Nagy ja Aimo Reitala käsittelivät jo tyhjentävästi aiempia yhteyksiä. Aloittaisin eräästä merkittävästä näyttelystä, joka järjestettiin tosin jo 1981, johon kuitenkin jostakin syystä ei kiinnitetty huomiota, vaikka se on hyvä esimerkki siitä, miten ja minkälaisia kanavia pitkin nämä erikoisalojen yhteydet syntyvät ja kehittyvät.

Kysymyksessä on Imre Makoveczin ja hänen koulukuntansa töiden näyttely rakennustaiteen museossa. Eräät suomalaiset arkkitehdit, erikoisesti Markku Komonen, olivat kiinnostuneita Makoveczin piirtämistä rakennuksista ja hänen ajatuksistaan, niinpä he omasta aloitteestaan pystyttivät tämän näyttelyn. Innostus heräsi ja vähän ajan kuluttua Imre Makovecz kutsuttiin Suomeen luennoimaan. Hänen töitään esitteleviä kirjoituksia on ilmestynyt Arkkitehti-lehdessä, kirjoittajina Markku Komonen ja Reima Pietilä. Ja lisää on odotettavissa.

Mutta palataan aikajärjestykseen: seuraava näyttely oli Unkarin valokuvausta vuosina 1840-1981 esittelevä katselmus Helsingissä ja Lappeenrannassa 1983. Valokuvaustaidehan on noussut jo muiden, perinteisten kuvataiteen muotojen tasolle. Jotkut unkarilaiset kuvataiteilijat osallistuvatkin valokuvanäyttelyihin. Valokuvauksesta saattaa tulla tärkeä osa kuvataiteita. Taiteenlajien rajat ovat muutenkin jo siinä määrin hämärtyneet, että joskus niitä ei enää erota. - Vain pari vuotta myöhemmin huomattiin muuallakin palkitun László Törökin valokuvat, joiden surrealismin herätti huomiota.

Tässä kohtaa on mainittava, että kuvataiteiden alalla vaihto tapahtuu vaihtamalla näyttelyjä Suomen ja Unkarin välillä. Kirjallisuutta edustavat ennen muuta näyttelyluettelot ja esitteet. Ne ovat yleensä hyvin korkeatasoisia ja antavat perusteellisen kuvan näyttelyyn osallistuvista taiteilijoista, Unkarin kuvataiteesta ja tietystä aikakaudesta, siis vaikkapa Unkarin kulttuurihistoriasta. Ei sovi myöskään unohtaa lehdistössä ilmestyneitä arvosteluja ja niiden mahdollisuutta välittää tietoa suurelle yleisölle.

Seuraavana vuonna 1984 oli Unkarin vuoro pystyttää kulttuurivaihdon työsuunnitelman mukaisesti 'Suomi rakentaa' -näyttely, joka oli suomalaiselle yleisölle jo ennestään tuttu.

1985 oli merkkivuosi Unkarissa, mikä näkyi myös unkarilaisten näyttelyjen runsautena Suomessa. Ensimmäisenä on mainittava 'Unkarin maalaustaiteen 40 vuotta 1945 - 85' -näyttely Unkarin vapautumisen 40-vuotisjuhlien yhteydessä, joka oli esillä Helsingissä ja Salossa. Lisäksi Suomea kiersi unkarilaista nykygrafiikkaa esittelevä kokoelma, joka on tulossa näytteille myös Unkarin kulttuuri- ja tiedekeskuksessa. Näiden lisäksi Helsingissä esiteltiin valokuvien unkarilaisten koulujen ympäristökasvatusta.

Tässä yhteydessä on mainittava kulttuurikeskuksen järjestämä näyttelytoiminta. Se antaa vaihtuvilla, yhden taiteilijan töitä esittelevillä näyttelyillä lisäväriä Unkarin kuvataiteelle Suomessa. Näin myös juuri parhaillaan esillä olevat tekstiilitaiteilija Margit Szilvitzkyn värikkäät työt todistavat taidelajien rajojen hämärtymisestä.

Pääkaupungin ulkopuolella on vuonna 1986 ainakin seuraavia näyttelyitä: kymmenen unkarilaista taiteilijaa esittäytyy Tampereella, Egerin akvarellibiennalen kuvia on näytteillä parhaillaan Porin taidemuseossa, kummatkin henkilökohtaisten ystävien ja ystävyyskaupunkien järjestämiä.

Vuonna 1987 on taas Unkarin vuoro, nimittäin Eliel Saarisen elämää käsittelevä näyttely on matkalla Budapestin taideteollisuusmuseoon.

Näitä kulttuurivaihtosopimukseen tai ystävyyskaupunkisuhteisiin perustuvia näyttelyitä hyvin täydentää lähitulevaisuudessa ilmestyvä Taide -lehden teemanumero, joka käsittelee Unkarin kuva- ja rakennustaidetta. Myös tämän erityisnumeron taustalla on oma-aloitteisuus. Kaikki alkoi 1981 Amos Andersonin museossa järjestetystä 'Aktivistit ja Ryhmä 8' -näyttelystä. Se herätti suomalaisten taiteilijoiden ja toimittajien - erityisesti Jaakko Lintisen ja Carolus Enckellin - mielenkiinnon siinä määrin, että he lähtivät käymään Unkarissa tutustuakseen sikääläiseen taide-elämään ja kerätäkseen aineistoa teemanumeroonsa.

Olemmekin tulleet pienen puheenvuoroni yhteen avainsanaan: henkilökohtaisiin suhteisiin. Suomen ja Unkarin väliset suhteethan ilmenevät kolmella tasolla: valtioiden, ystävyyskaupunkien ja yksityisten henkilöiden välisinä suhteina - viimeksi mainittujen varassa ovat edellisetkin olleet jossakin vaiheessa. Näin myös Dimensio-ryhmän tapauksessa. Aikaisempien yhteyksien varassa Dimensio kutsui Budapestin taidehallin (Műcsarnok) johtajan, Katalin Nérayn, näyttelynsä avajaisiin Suomeen. Täällä hän tutustui myös Taidehallin 'Kuuntelua' -näyttelyyn, ja niin hän päätti kutsua Dimension ja kyseisen näyttelyn Budapestiin vuonna 1988 järjestääkseen suomalaisen nykytaiteen suursatelmuksen.

Virallisia suhteita hoidetaan molempien maiden taiteilijaseurojen välisellä sopimuksella, joka käsittää taiteilijoiden, toimittajien, näyttelyjen ja tiedonvaihtoa, joskin siinä taideteollisuus kärsii jonkin verran, sillä taiteilijaseurat ovat eri ta-

valla järjestäytyneet Suomessa ja Unkarissa.

Ystävyyskaupunkien osuus taide-elämässä Suomen ja Unkarin välillä on merkittävä. Erityisesti ovat tähän asti ansioituneet Pori ja Eger, Lahti ja Pécs, Espoo ja Esztergom, vaikka toki myös muilla kaupungeilla on ollut vaihtoa.

Tiedonkulussa on välillä vaikeuksia, joskus suuriakin. Kuva-, rakennus- ja valokuvataiteen alan artikkeleita kerätään ja arkistoidaan vain sattumanvaraisesti alan julkaisuista. Olisi tärkeätä koordinoida nykyistä paremmin virallisia valtakunnallisia ja kuntien, samoin kuin yksityistenkin yhteyksiä. Olisi hyvä liittää tällaiseen tulevaan koordinointiin myös Unkaria koskevien eri alojen kirjoitusten kokoaminen yhteistyössä eri yliopistojen taidehistorian laitosten kanssa, mikä voisi tarjota tehtäviä ja haasteita alan opiskelijoille. Tämäkin osoittaa uuden yliopistolaisen laitoksen, hungarologian keskuksen tarpeen.

SEMINAARIN OSALLISTUJAT

Alho Alhoniemi, Turun yliopisto
 Monika Arndt-Tuominen, Yleisradio
 Raija Aromaa, Porin kaupunginkirjasto
 Robert Austerlitz, Helsingin yliopisto
 Márta Csepregi, Helsingin yliopisto
 Marjatta Donner, Helsinki
 Ilkka Firon, Helsinki
 Tamás Gáti, Unkarin kulttuuri- ja tiedekeskus
 Éva Gerevich-Kopteff, Helsingin yliopisto
 Árpád Hargita, Unkarin suurlähetystö
 Matti Hosia, Korkeakouluneuvosto
 Juhani Huotari, Unkarin suurlähetystö
 Olga Huotari, Unkarin kulttuuri- ja tiedekeskus
 Tauno Huotari, Suomi-Unkari Seura
 Marjaana Karjalainen, Porin kaupunginkirjasto, Unkarilaisen kirjallisuuden keskus
 Petri Kaukonen, Työvoimaministeriö
 Väinö Kaukonen, Suomi-Unkari Seura
 Urpo Kivikari, Turun yliopisto
 Aarne Kopisto, Museovirasto
 Mikko Korhonen, Helsingin yliopisto
 Sirkka Koskinen, Suomi-Unkari Seura
 Katalin Kulcsár, Magyar Rádió, Budapest
 Jaakko Linnankivi, Kouluhallitus
 Gizella Labádi-Bertényiné, Turun yliopisto
 Aarne Laurila, Kansanvalistuseura
 Ildikó Lehtinen, Museovirasto
 Csaba Lovró, Unkarin suurlähetystö
 Ildikó Márkus, Unkarin suurlähetystö
 Marjatta Manni-Hämäläinen, Suomi-Unkari Seura
 Judit Mäkinen, Lohjan aluesairaala
 Jaana Nykänen, Unkarin kulttuuri- ja tiedekeskus
 Heikki Paunonen, Tampereen yliopisto
 Jack Rueter, Helsingin yliopisto
 Veronica Stolte-Heiskanen, Jyväskylän yliopisto
 István Szathmári, Helsingin yliopisto
 Csaba Szilvay, Itä-Helsingin musiikkiopisto
 Ágnes Szoboszlai-Kornyáné, Jyväskylän yliopisto
 Amália Szűke Benedekné, Helsinki
 Viljo Tervonen, Helsinki
 Juha Tynkkynen, Radio City
 Mária Uliczki-Peltola, Tampereen yliopisto
 Olli Vehviläinen, Tampereen yliopisto
 Asko Viikuna, Jyväskylän yliopisto
 Eszter Vuojala, Oulun yliopisto
 Irene Wichmann, Helsingin yliopisto
 Pertti Virtaranta, Helsingin yliopisto

Castrenianumin toimitteita

1. Erkki Itkonen, Terho Itkonen, Mikko Korhonen, Pekka Sammallahti: Lapin murteiden fonologiaa. 1971.
2. Pekka Sammallahti: Material from Forest Nenets. Grammatical Sketch, Two Short Texts, Vocabulary. 1974.
3. Pertti Virtaranta: Vienalaisia lastenlauluja. 1973.
4. Mikko Korhonen, Jouni Mosnikoff, Pekka Sammallahti: Koltansaamen opas. 1973.
5. Seppo Suhonen: Liivin kielen näytteitä. 1975.
6. Viljo Nissilälle 21. 8. 1973.
7. Lauri Posti ja Terho Itkonen (toim.): FU-transkription yksinkertaistaminen. 1973.
8. Eero Kiviniemi, Ritva Liisa Pitkänen, Kurt Zilliacus: Nimistöntutkimuksen terminologia, Terminologin inom namnforskningen. 1974.
9. Seppo Suhonen: Lähisukukielten muoto-oppia ja lainasuhteita. 1974.
10. Eila Hämäläinen ja Kaisu Juusela (toim.): Castrenianum. 1975.
11. Eila Hämäläinen und Kaisu Juusela (red.): Castrenianum. 1975.
12. Vienan runonlaulajia ja tietäjiä. Aatu Kurosen (1907), Petri Lesosen (1908) ja Iivo Marttisen (1908) muistiinpanot. Julk. Helmi Virtaranta. 1975.
13. Suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen symposiumi Petroskoissa 26.—27. 3. 1974. 1975.
14. Pekka Sammallahti: Sodankylän saamelaisten entistä elämää Elsa-Marja Aikion kertomana. 1975.
15. Pertti Virtaranta: Karjalaisia sananlaskuja ja arvoituksia. 1976.
16. Fennistiikan opinnäytteitä 1886—1975. 1977.
17. Juha Janhunen: Samojedischer Wortschatz. Gemeinsamojedische Etymologien. 1977.
18. Pertti Virtaranta: Inkeriläisiä sananlaskuja ja arvoituksia. 1978.
19. Kaisu Juusela ja Heikki Paunonen (toim.): Murrenäytteitä sadan vuoden takaa. 1978.
20. Ilmari Vesterinen: Pääpainollisen tavun jälkeisen soinnillisen dentaalispirantin edustus Tuuloksen murteessa. 1980.
21. Tamás Márk ja Pirkko Suihkonen (toim.): Folia Hungarica 1. 1981.
22. Jarmo Elomaa (toim.): Inkerin bibliografia. 1981.
23. Kasvumaa. Eeva Niinivaaran kirjoituksia vuosilta 1923—1981. 1981.
24. Viljo Tervonen ja Irene Wichmann (toim.): Suomalais-unkarilaisten kulttuurisuhteiden bibliografia vuoteen 1981. 1982.
25. Mikko Korhonen ja Pertti Virtaranta (toim.): Ulkomaanlehtorit Unkarissa 17.—22. 5. 1982. 1983.
26. Fennistiikan opinnäytteitä II. 1984.
27. Lauri Kettunen: Vatjan kielen Mahun murteen sanasto. 1986.
28. Ilkka Firon ja Mikko Korhonen (toim.): Folia Hungarica 2. Unkaria Suomessa. 1987.

Jakelu: Suomalais-ugrilainen Seura
Snellmaninkatu 9—11, 00170 Helsinki